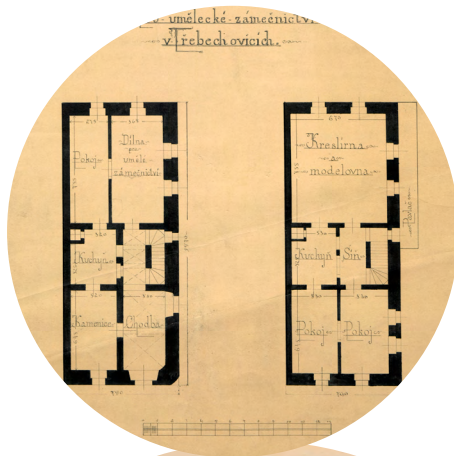

KRÁLOVÉHRADECKO

16 · 2024

KRÁLOVÉHRADECKO

16

KRÁLOVÉHRADECKO

Královéhradecko : 16(2024). – Hradec Králové : Muzeum východních Čech v Hradci Králové,
Státní oblastní archiv v Hradci Králové – Státní okresní archiv Hradec Králové, 2024. – 82 s.

ISSN 1214-5211 (Print)

ISSN 3029-5246 (On-line)

Obsah

STUDIE A ČLÁNKY

Ladislav Holoubek – Zdeněk Zahradník

„Chrám byl plný, že by ani jablko nepropadlo.“ Obraz oslav svatováclavského a svatojánského jubilea r. 1929 ve farních hlášeních královéhradecké biskupské konzistoři 9

Petra Jahnová

Rodina Vitoušková, podnikatelé určující tvář města Třebechovice pod Orebem v první polovině 20. století 33

Pavla Koritenská – Zdeňka Kulhavá

Královéhradecké živnosti v Salonu republiky 2. Koloniály, pekárny, kavárny, cukrárny a vinárny 43

Jakub Potůček

Geneze projektu Transitní telefonní ústředny v Hradci Králové 61

Markéta Pražáková

Odborná škola pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové 67

CIZOJAZYČNÁ RESUMÉ ČLÁNKŮ 77

PŘEHLED AUTORŮ 81

Studie a články

„Chrám byl plný, že by ani jablko nepropadlo.“¹

Obraz oslav svatováclavského a svatojánského jubilea r. 1929 ve farních hlášeních královéhradecké biskupské konzistoři

Ladislav Holoubek – Zdeněk Zahradník

Vznik Republiky československé v r. 1918 přinesl změnu postavení římskokatolické církve ve společnosti. Nový stát i nezanedbatelná část populace se výrazně přihlásili k tradici Jana Husa. Rok 1929 a s ním spojené, podle tehdejšího historického poznání, výročí mučednické smrti sv. Václava pak bylo vnímáno katolíky jako příležitost k novému uchopení veřejného prostoru. Studie zachycuje dobovou reflexi oslav výročí mučednické smrti sv. Václava a svatořečení sv. Jana Nepomuckého v r. 1929, kterou shromáždila ve hlášeních farních úřadů královéhradecká biskupská konzistoř. Čtenáře seznamuje s průběhem oslav milénia v r. 1929 v lokálním kontextu královéhradecké diecéze a dílčím způsobem mapuje jejich průběh a nejdůležitější způsoby slavení mimo vlastní liturgický prostor chrámů i hodnocení historických aktérů – účastníků oslav.

Úvod

Poněkud expresivní věta z úvodní citace v nadpisu článku pochází ze zprávy, kterou napsal studenecký administrátor Josef Židek do svého hlášení pro biskupskou konzistoř v Hradci Králové na Boží hod vánoční roku 1929. Jeví se jako vhodný vstup do problematiky, neboť dobře ilustruje možné hodnocení historických událostí jejich přímými aktéry. Výše citované hlášení je součástí poměrně rozsáhlého souboru, který shromáždila na přelomu let 1929 a 1930 královéhradecká biskupská konzistoř a který je dodnes uložen v Archivu Biskupství královéhradeckého.

Lidové festivity byly integrální součástí lidské společnosti také v „dlouhém“ 19. století i ve století 20.² Oslavy i připomínky událostí nejrůznějšího charakteru byly rovněž nedílnou součástí náboženského života. Takové byly i slavnosti spojené s oslavami dvoustého výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého a dle tehdejšího historického chápání³ tisíciletého jubilea mučednické smrti sv. Václava pořádané i v královéhradecké diecézi r. 1929.

1 Archiv Biskupství Královéhradeckého (dále jen ABIHK), fond (dále jen f.) Biskupská konzistoř Hradec Králové, fascikl Svatováclavské oslavy, N. E. 776 Vikariát Vrchlabí, zpráva farního úřadu ve Studenci z 25. prosince 1929, nefol.

2 K tomu srov. výběrově např. MILOTOVÁ, Nina. Národní festivity inscenované ve veřejném prostoru města Roudnice nad Labem v šedesátých až osmdesátých letech 19. století. In: *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století. Modern History. Journal for the History of the 19th and 20th Century*, 2020, roč. 28, č. 2, s. 15-40, LEXA, Lukáš. Volnost, rovnost, bratrství? Prvorepublikové vojenské festivity z pohledu nelegionářů. In: *Studia historica Brunensia*, Brno: Masarykova univerzita Roč. 68, č. 2 (2021), s. 25–47; HOLEC, Roman. Festivity ako forma seaprezentácie agrárnych politických elít v strednej a juhovýchodnej Európe v prvej polovici 20. storočia–paralely a rozdiely. In: „*Výjďeme v noci vo falklovom sprievode a rozsvietime svet*“: *integračný a mobilizačný význam slávností v živote spoločnosti*, Bratislava: Historický ústav SAV, 2012 s. 186–207.

3 Např. PEKAŘ, Josef. Historiografie k jubileu sv. Václava, 1929. *Český časopis historický*, 1929, roč. 35, č. 2, s. 434–439, či TÝŽ. Svatý Václav: (psáno pro Sborník Svatováclavský). *Český časopis historický*, 1929, roč. 35, č. 2, s. 237–278.

V dosavadním bádání je téma svatováclavské i svatojanské úcty bohatě zpracováno.⁴ I tématu milénia v r. 1929 byla v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost.⁵ Lokální kontext královéhradecké diecéze však dosud chyběl, neboť příslušné archivní prameny ležely dosud takřka nepovšimnuty a dostalo se jim pouze částečného zpracování.⁶ Jelikož jsme toho názoru, že materiál je natolik relevantní a kvalitní, že si zasluhuje hlubší a úplnější zpracování, rozhodli jsme se pramenný korpus představit badatelské veřejnosti v této studii.

Předkládaná studie spíše než přesný průběh oslav zachycuje jejich reflexi v podobě, jak o ni referovaly jednotlivé farní (děkanské) úřady cestou svých okrskových vikářů v hlášeních biskupské konzistoři. Čtenář zde tedy nenalezne komplexní syntézu, která by zařazovala poznatky do celkového kontextu dějin společenského a náboženského života za první republiky, nýbrž podrobnou pramennou sondu a analýzu obrazu oslav, kterou lze v souboru hlášení vysledovat.

Královéhradecká diecéze v jubilejním roce

Na svatojanské i svatováclavské oslavy v roce 1929 se připravovala i královéhradecká diecéze. V jubilejním roce zde bylo systemizováno celkem 471 beneficií, které byly organizovány v 31 vikariátech, přičemž počet farností byl v průběhu dvacátých let stabilní.

Nejpočetnějšími byly vikariáty Lanškroun (23 beneficií), Vrchlabí (21) a Jaroměř (20), naopak nejmenšími byly královéhradecký (10), poděbradský (10) a skutečský (11). V ostatních vikariátech se počet farností pohyboval mezi 12 a 19.

Z uvedených 471 farností jich lze téměř tři čtvrtiny (72,82 %) považovat za ryze české, naopak 70 (14,86 %) byly veskrze či převážně německé. Devatenáct farností (4,03 %) bylo smíšených s převahou českého a 39 (8,28 %) s převahou německého obyvatelstva.

Českými vikariáty byly Hradec Králové – venkov, Čáslav, Hořice, Chrast, Chrudim, Kopidlno, Kostelec nad Orlicí, Kralovice, Kutná Hora, Ledec nad Sázavou, Nový Bydžov, Pardubice, Poděbrady a Skuteč. Naopak vikariáty s dominantním podílem německého obyvatelstva byly Hostinné, Broumov a Trutnov, smíšenými s převahou německého obyvatelstva byly vikariáty Vrchlabí, Jaroměř, Lanškroun, Litomyšl, Rychnov nad Kněžnou, Králíky a Polička.

Podle sčítání obyvatelstva žilo na území diecéze v roce 1929 celkem 1 473 917 obyvatel. Největšími vikariáty z hlediska osídlení byly Pardubice s 87 383 obyvateli a Náchod (82 750), za nimi s výrazným odstupem následovaly Lanškroun (65 856), Jaroměř (65 457) a Vrchlabí (64 125). Ostatní vikariáty měly již méně než šedesát tisíc obyvatel. Nejmenší vikariáty byly Kralovice (23 029), Poděbrady (25 465) a Hostinné (29 389). Rozdíl mezi nejmenším a největším vikariátem z hlediska počtu obyvatel byl téměř čtyřnásobný.

Podobně diferencované byly i vnitřní konfesijní poměry v diecézi.

Největší zastoupení katolíků bylo ve vikariátech Broumov (95,97 %), Hostinné (94,8 %), Trutnov (94,19 %), Rychnov nad Kněžnou (94,1 %), Polná (92,57 %), Kralovice (92,52 %), Lipnice (92,11 %), Králíky (90,56 %) a Chrast (90,11 %). Jedná se vesměs o vikariáty s německým, nebo převážně německým obyvatelstvem.

Naopak pouze s přibližně dvoutřetinovým podílem katolíků byly české, nebo převážně české vikariáty – Jaroměř (60,53 %), Vysoké Mýto (61,28 %), Náchod (62,03 %) a Poděbrady (63,62 %), Hradec Králové (67,07 %), Hořice (67,65 %), Skuteč (68,82 %) a Jičín (69,51 %). Tyto vikariáty současně vykazovaly nejvyšší podíl zastoupení věřících hlásících se k nově konstituované církvi československé – Náchod (21 742 osob, tj. 26,27 %), Vysoké Mýto (11 329, tj. 26,25 %), Jaroměř (16 021, tj. 24,47 %), s jistým odstupem pak Jičín (9 265, tj. 15,68 %), Skuteč (5 218, tj. 12,03 %) a Hořice (4 715, tj. 11,39 %).

- 4 Výběrově i s odkazy na další literaturu srov. NOVOTNÝ, Václav. *Český kníže Václav svatý: život, památka, úcta*. k tisícím výročí jeho smrti napsal Václav Novotný. V Praze: Státní nakladatelství, 1929, 75 s. LUNGA, Radek. Barokní kult svatého knížete Václava v česko-německých literárních souvislostech. In: *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého. = Saint Wenceslas. On the 1100th Anniversary of the Birth of Duke Wenceslas the Saint*. Praha: TOGGA, 2010, s. 377–400, VLNAS, Vít – ROYT, Jan. Svatojanský kult v zrcadle písemných pramenů a knižních ilustrací. VLNAS, Vít – ROYT, Jan. In: *Svatý Jan Nepomucký 1393–1993. Výstava Bavorského Národního muzea v Mnichově ve spolupráci s klášterem premonstrátů na Strahově v Praze a s Národním muzeem v Praze. Praha 17. květen – 15. srpen, 17. září – 14. listopad 1993*. Praha: Karolinum, 1993 s. 61–66, SNĚŽNÁ, Lucie. Kult a ikonografie sv. Jana Nepomuckého v Hradci Králové a okolí. In: *350 let královéhradecké diecéze*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 385–389.
- 5 Výběrově i s odkazy na další literaturu srov. např. PLACÁK, Petr. *Svatováclavské milénium. Češi, Němci a Slováci v roce 1929*. Praha: Babylon, 2002. 213 s; KUCHYŇKA, Zdeněk. Svatováclavská výstava v roce 1929. In: *Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč*, 2001, č. 18, s. 1–6, TÝŽ. Druhý život Budče. (Zamyšlení nad jednou historickou tradicí). *Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně*, 2003, č. 11, s. 9–21. Český národ vzpomínal sv. Václava: patrona země české. *Národní listy*. Roč. 79, č. 265, 29. 9. (1939), s. 2 [V předvečer oslav; V katedrále sv. Víta; V kapli sv. Václava; Staroslovanské mše; Oslava v Obecním domě (přednáška Josefa Šusty); V Brně; V Římě]. LUNGA, Radek. Barokní kult svatého knížete Václava v česko-německých literárních souvislostech. In: *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého. = Saint Wenceslas. On the 1100th Anniversary of the Birth of Duke Wenceslas the Saint*. Praha: TOGGA, 2010, s. 377–400.
- 6 Krátce po nález materiálu v archivu Biskupství královéhradeckého, došlo alespoň k jeho částečnému zpracování v r. 2022 v rámci bakalářské práce obhájené na Katedře pomocných věd historických a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Autorka však z logických důvodů přímo úměrných bakalářskému stupni studia ponechala velkou část materiálu stranou. Srov. MACHÁČKOVÁ, Valerie. *Oslavy svatováclavského a svatojanského jubilea v roce 1929 v královéhradecké diecézi* Online. Bakalářská práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta. 2022. Dostupné online: <https://theses.cz/id/siigqy/>. [cit. 2024-04-05].

Hradec Králové (3 755, tj. 9,42 %) – zde současně více než pětina zastoupení osob bez vyznání, což je největší podíl v celé diecézi) a Poděbrady (1 857, tj. 7,29 % – zde téměř čtvrtinový podíl českobratrského vyznání – 24,63 %). K těmto vikariátům lze z hlediska vysokého podílu příslušníků církve československé přiřadit i vikariáty Kopidlno (4 685 – 12,97 %), Čáslav (7 127 – 13,14 %), Nový Bydžov (7 375 – 14,31 %) a Pardubice (9 300 – 10,64 %).

V „českých“ vikariátech je tak zjevný odliv věřících od katolické církve k církvi československé, zatímco v „německých“ oblastech je z pochopitelných důvodů tento proces více méně zanedbatelný. Zde to byly počty v řádu desítek, max. jednotek stovek osob – ve vikariátu Hostinné tak bylo v roce 1929

evidováno pouze 61 členů čl. církve, v broumovském 142 a v trutnovském 246 osob. Ve smíšených vikariátech s převahou německého obyvatelstva to byly stovky, resp. jednotky tisíců věřících – Polička (299), Lanškroun (794), Litomyšl (1 437), Králupy (1 859), Rychnov nad Kněžnou (2 695) a Vrchlabí (3 080). Výjimkou byl vikariát Jaroměř, který vykazoval 16 021 věřících hlásících se k československé církvi.

Na území diecéze, kde bylo ještě v letech první světové války téměř výlučně katolické obyvatelstvo (95,4 %), představovali katolíci na konci 20. let 20. století již pouze přibližně tři čtvrtiny obyvatelstva (78,5 %). Druhou nejpočetnější konfesí se stala se 142 247 věřícími církev československá a zahrnovala již téměř deset procent (9,6 %) obyvatelstva.

	1918 / 1919	1929	změna
katolíci	1 476 731	1 157 485	-319 246
nekatolíci	69 552	73 954	+4 402
církev československá	-	142 247	+142 247
bezvěrci (bez vyznání)	2 113	100 230	+98 117
Celkem	1 548 396	1 473 917	-74 479

Při celkovém poklesu počtu obyvatel královéhradecké diecéze mezi lety 1919 a 1929 o téměř 75 tisíc obyvatel, klesl počet katolíků o téměř 320 tisíc, tj. pokles o více než jednu pětinu. Ti v převážné míře přestoupili do církve československé (+142 247) nebo výrazně posílili počty osob prohlašující se za osoby bez vyznání (cca 100 tisíc osob). Tyto trendy slábnoucího postavení katolické církve se jednoznačně projeví v motivaci i ve vlastním průběhu výročních akcí v roce 1929.⁷

Pokud bychom hledali jednotící modelový příklad, jak mohly být oslavy jubilea ideově pojaty, je možné využít lokální periodikum zdejšího biskupství *Časové úvahy*. V r. 1929 přinesl tento časopis⁸ třídílnou studii svého dlouholetého kmenového příspěvatel Dr. Jiřího Sahuly *Obraz doby svatováclavské*. I dříve bychom v něm našli texty k aktuálním společenským tématům. Revue byla uvedena v život už v 19. století. Sahulova práce tedy vyšla v době, kdy již *Časové úvahy* byly v diecézi známým a etablovaným periodikem. Jeví se tedy jako vhodná ukázka, k jakému konkrétnímu světcovu obrazu se festivity vztahovaly.

Sahulův světec je křesťanský uvědomělým státníkem, který hájí české zájmy království před cizími národy nenásilnými

prostředky.⁹ Panovníkem hluboce vnitřně zbožným, schopným agregovat k sobě i osoby z dosud rozptýleného, ale i opačného politického spektra, a schopným sjednocovat rozpolcenou společnost. Sahulův Václav rovněž přináší posílení církevní organizace i vyléčení jejích neduhů, spočívajících zejména ve značném násilně uplatňovaném vlivu laických osob na činnost kleriků, všeobecnou obnovou mravnosti světských i řeholních duchovních i nekneží (zejm. místní aristokracie) a učebnicovými vztahy se svým ordinářem – řezenským biskupem.¹⁰ Neméně důležitou rovinou je v Sahulově textu Václavova vnitřní zbožnost. Je líčen jako archetypální jinoch toužící po připodobnění ke Kristu.

Dále v témž roce vyšel v *Časových úvahách* článek tehdejšího poslance za ČSL, hluboce věřícího katolíka a rodáka z královéhradecké diecéze Ing. Jana Dostálka,¹¹ pojmenovaný „*Československá strana lidová a stát*“.¹² Zatímco práce Jiří Sahuly poskytuje vzhled do náboženského pojetí oslav, zde je možno sledovat jejich další linii, totiž politicky-státotvornou.

Shrnutí tohoto programu pak obsahuje i Dostálkův článek, který, jak sám uvádí, má těm „[...] kteří stojí mimo naše řady býti, anebo poskytnouti povšechný obraz čl. Strany lidové“.¹³ Text

7 Statistické údaje byly převzaty z příslušných katalogů kléru srov. Biskupská knihovna Hradec Králové, *Catalogus universi cleri dioeceseos reginaegradecensi pro anno 1929*, passim.

8 Ke genezi časopisu a částečnou bibliografii viz PAPEŽ, Jiří. *Časopis časové úvahy v letech 1896–1918 – témata a osobnosti*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2014, 56 s. Bakalářská práce.

9 SAHULA, Jiří. *Obraz doby svatováclavské I. díl. Časové úvahy*, 1929, sv. 314, s. 49–50.

10 TÝŽ, *Obraz doby svatováclavské. III. díl. Časové úvahy*, 1929, sv. 318, s. 25–35.

11 K jeho osobě viz např. TOMEŠ, Josef, a kol. *Český biografický slovník XX. Století* : I. díl: A–J. Praha; Litomyšl: Paseka; Petr Meissner, 1999. 634 s. ISBN 80-7185-245-7, s. 252. VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, a kol. *Biografický slovník českých zemí*: 13. sešit: Dig–Doš. Praha: Libri, 2010. 216–338 s. ISBN 978-80-7277-416-6. S. 335–336. a rigorózní práci TILSCH, Jan. *Český politik Ing. Jan Dostálek, biografie*. Rigorózní práce: vedoucí: PhDr. Lubor Václavů. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2006.

12 DOSTÁLEK, Jan. *Československá strana lidová a stát. Časové úvahy*, 1929, sv. 316, s. 15.

13 Tamtéž, s. 13–15.

představuje stranu lidovou jako zastánkyni demokratického a republikánského zřízení, která je pro vyrovnané národnostní poměry a svobodu působení církvi ve státě a svobody výběru školy pro rodiče a která je pro zachování soukromého vlastnictví a pro prosazování solidarity mezi společenskými třídami tzv. „křesťanský solidarismus“.¹⁴

Uvedené dva texty tedy mohou dobře ilustrovat jisté politické a pastorační strategie přesahující krátkodobý horizont oslav v r. 1929 a o které se církev pokoušela systematicky již dříve, avšak právě oslavy v r. 1929 měly být vhodnou příležitostí tyto strategie akcentovat silněji na veřejnosti.

Zvláštní texty k oslavě jubilea sv. Jana Nepomuckého bychom v ročníku Časových úvah z r. 1929 hledali marně. Zdá se tedy, že se v tomto případě vycházelo z tradice lidové zbožnosti a předchozí edukaci věřících a jiných publikací. Připomínka výročí tohoto světce pak logicky, měla, vzhledem k dobovému společenskému klimatu, charakter plně náboženský, vnitrocírkvní.

Úřední pokyny biskupa a konzistoře k oslavám a k hlášením¹⁵

S blížícím se datem jubilea se v úředním věstníku královéhradecké diecéze začala objevovat příslušná doporučení a doprovodné texty k oslavám. Jednalo se především o pastýřské listy papeže a československého episkopátu, doporučení na zakoupení literatury a obrazového materiálu apod.¹⁶ Byť se festivity ve svém konkrétním průběhu v jednotlivých obcích i farnostech v určitých aspektech odlišovaly, přesto existovalo jakési „minimum“ požadované královéhradeckým biskupem Dr. Karlem Kašparem (1921–1931), které bylo publikováno v ordinariátním listě pod N. E. 10 111/1929. Pokyn z 12. září 1929 měl následující znění: „[...] aby letošní jubilejní rok svatováclavský přivodil prohloubení náboženského života v celé diecési, za kterýmžto účelem měly být měsíční vikariátní rekollekt duchovenstva, zavedeno přijímání dětí počínaje druhým školním rokem, v každé pak osadě[,] ne-li misie, tož aspoň triduum a věřící vybidnuti ku přijímání svátostí. Jubilejní rok vyvrcholí v tomto měsíci. Proto buďtež ve dnech 27., 28. a 29. září konány v každém farním kostele po předchozím ohlášení s kazatelny k večeru zvláštní pobožnosti, dle možnosti s krátkou promluvou o sv. Václavu,

*litaniemi k sv. našim patronům a sv. požehnáním. Mimo to budiž ve všech kostelích v předvečer sv. Václava, t.j. 27. září, večer čtvrt hodiny slavnostně vyzváno.*¹⁷

Spolu s požadavky na průběh oslav byl v tomtéž úředním věstníku promulgován pokyn, aby duchovní správci podali o průběhu oslav zprávu biskupské konzistoři: „Žádáme všechny P. T. duchovní správce, aby napsali do konce t. r. na arch dobrého papíru, jakým způsobem oslavila tamní osada zmíněná jubilea [svatováclavské a svatojanské – vložili autoři], ne-li obě, tedy alespoň jedno (míse, tridua, kázání, svatá přijímání [počet – vložili autoři] nebo jiné pobožnosti a oslavy). Čím bude zpráva podrobnější, tím lépe. Koncem t. r. budtež zaslány tyto zprávy příslušnému vikariátnímu úřadu. P. T. páni vikáři je zašlou pak biskupskému Ordinariátu během prvních 14 dnů v lednu, aby byly zde svázány a uloženy na památku v archivu ordinariátním.“¹⁸ Jak ze znění pokynu vyplývá, předpokládalo se archivní uložení zaslanych zpráv, přičemž se zjevně neuvažovalo s jejich nějakým dalším využitím. Také nebyla stanovena přesná forma odpovědí, ani zaveden zvláštní formulář. To je důvodem velké variability došlých hlášení. Někteří duchovní se spokojili s prostým konstatováním a výčtem v bodech, jiní volili obsírné – až téměř literární – popisy událostí.

Hlášení o průběhu svatojanských a svatováclavských slavností v roce 1929 v královéhradecké diecézi

Naprostá většina hlášení z vikariátů byla na biskupství prezentována v průběhu ledna 1930, zbývající (vikariáty Pardubice, Jičín, Kralovice, Lipnice, Vysoké Mýto, Skuteč a Chrudim) v únoru, koncem března vikariát Nový Bydžov, na počátku dubna 1930 poslední dva – Hostinné a Jaroměř. Jednotlivým hlášením byla přidělena průběžná čísla jednací a datum prezentace.

Vznikl tak soubor, v němž je dnes z celkového počtu 31 vikariátů k dispozici 29 složek, chybí hlášení vikariátů Náchod a Kutná Hora. Ale i ta byla pravděpodobně zpracována a doručena, což dokládá poznámka „[...] žádané zprávy byly r. 1930 ze všech vikariátů, ponechal si je nejd. B.ordinariat u sebe[...]“.¹⁹

Soubor uložený v současné době v Archivu Biskupství královéhradeckého obsahuje:

14 Tamtéž.

15 Máme zde na mysli předpisy mimo rámec běžných liturgických předpisů ve smyslu římského misálu a rituálu i zvláštních liturgických předpisů, a zvláště k oslavám tiskem vydaných modliteb. Byť jsou v textu mísení explicitně zmiňována, není úmyslem studie je v detailu zkoumat.

16 Archiv Biskupství královéhradeckého (dále jen ABiHK), Sběrka normálií, Ordinariátní list č. 33, passim.

17 ABiHK, Sběrka normálií, Ordinariátní list č. 33/9 z r. 1929, N. E. 10 111/1929, s. 68.

18 Tamtéž, Ordinariátní list č. 33/11 z r. 1929, N. E. 12665/1929, s. 83.

19 Poznámka na zadní straně Dopisu Národního výboru pro oslavu svatováclavského tisíciletí ze dne 11. listopadu 1931. Viz ABiHK, Biskupská konzistoř Hradec Králové, fascikl Svatováclavské oslavy, N.E. 12.877/1931.

Vikariát	celkový počet farností	počet farností, které poslaly zprávu
Hradec Králové město	2	2
Čáslav	15	10
Kostelec nad Orlicí	15	14
Městec Králové / Kopidlno	15	15
Německý Brod	14	14
Trutnov	12	10
Hořice	15	11
Hradec Králové – venkov	10	6
Zruč nad Sázavou / Ledec n.S.	13	12
Lanškroun	23	9 („nejslaběji referoval...“) ²⁰
Králíky	17	17
Rychnov nad Kněžnou	17	10
Vrchlabí	21	14
Broumov	12	9
Polička	13	11
Litomyšl	16	18
Polná	14	14
Chrast	13	12
Poděbrady	10	9
Pardubice	18	18
Jičín	16	11
Opočno	17	11
Zahrádka / Kralovice	13	13
Lipnice	16	14
Vysoké Mýto	14	14
Skuteč	11	12
Chrudim	14	14
Nový Bydžov	16	15
Hostinné	13	11
Jaroměř	20	18
Náchod	14	chybí
Kutná Hora	19	chybí

Celkem tedy soubor obsahuje hlášení 368 farností z 29 vikariátů,²¹ což představuje více než tři čtvrtiny beneficí (78,13 %), při odečtení chybějících vikariátů Kutná Hora a Náchod dokonce více než 4/5 celkového počtu (84,01 %). Je tedy možné konstatovat, že soubor lze do určité míry považovat za reprezentativní vzorek hlášení o průběhu svatojanských a svatováclav-

ských oslav v královéhradecké diecézi v roce 1929. Naplnění tak úplně nedošel ani požadavek na uložení v archivu ordinariátu. Došlá hlášení konzistoř zaprotokolovala v běžné řadě, přiřadila *numerus exhibiti* a shromáždila, resp. vypriorovala mimo běžné registraturní řady do zvláštního fasciklu. Hlášení tak byla uložena u konzistoře.

20 ABiHK, Biskupská konzistoř, fascikl Svatováclavské oslavy, N.E.680/1929.

21 K absenci vikariátů Náchod a Kutná Hora viz pozn. výše.

V následujícím přehledu ponecháváme stranou informace o vlastních liturgických obřadech, které vesměs naplňují požadavky ordinariátu i celocírkevních předpisů. Ostatní aktivity související s oslavami lze podle četnosti výskytu rozdělit do několika základních oblastí. Ty na jedné straně odrážejí šíři spektra těchto akcí, na straně druhé četností svého výskytu naznačují akcenty, které místní pořadatelé jednotlivým formám přikládali.

Stavební úpravy a údržba církevních objektů, vnitřní vybavení kostelů, drobná sakrální architektura

Jubilejní rok podnítl mnohé farnosti k různým stavebním úpravám, opravám a zvelebení chrámů. Nově omítnut byl např. kostel v Hněvkovicích (Kralovice),²³ v Libštátě (Jičín) byla obilena věž kostela, byly instalovány nové hlavní dveře a natřeny ostatní dveře, okenice u věže, zavedena elektřina a provedeny opravy vnitřní výmalby. Podobně v Košťálově, přiřazené obci téže farnosti, byla provedena nová fasáda kostela, oprava střechy, oprava a nátěr věže a všech dveří. V Chocni (Vysoké Mýto) byl při rekonstrukci střechy věže upevněn obraz sv. Václava a do bány vloženy ostatky sv. Václava. Opravami prošel v tomto roce dřevěný kostelík ve Velinách (f. Ostřetín, v. Pardubice). V Trojnici (f. Hrochův Týnec, v. Chrast) bylo „*oslaveno [...] milenium položením nové dlažby do kostela, v níž vyznačen rok 1929.*“ Vnitřními opravami a úpravami prošly chrámy v Lánech na Důlku (Chrudim), Veliši (Kopidlno), Lískovicích (Hořice), Horním Starém Městě (Trutnov), dále špitálská kaple sv. Václava v Častolovicích (Kostelec n. Orł.) a obecní kaple v Čikváskách (f. Libštát, v. Jičín). V Žirči (Jaroměř) byla na zvelebení kostela sbírka v jubilejním roce teprve uspořádána.

Některé kostely byly u příležitosti slavných výročí alespoň vymalovány – např. Luže (Vysoké Mýto), Libštát (Jičín), v Kovanicích (Poděbrady) nejen kostel, ale i fara. Kapli ve Včelákově (f. Hrochův Týnec, v. Chrast) nechalo vymalovat na vlastní náklady zdejší obecní zastupitelstvo, stejně jako natřít oltářik a vyčistit obraz sv. Václava.

Dále byly pořizovány nové oltáře, jinde stávající alespoň prošly údržbou. Nový oltář byl instalován ve filiálním kostele farnosti Herálec (Skuteč) v Rychmburku. Pro kostel v převážně německé obci Bartošovice (f. Rokytnice v Orł. horách, v. Králíky) byl pořízen nový oltář českých světců, který vytvořil malíř Kotyza z Prahy. Určitou formou oprav a renovací prošly oltáře sv. Václava v Branišově (Lipnice), Korouhvi (Polička), všechny tři oltáře (a kazatelna) byly opraveny v Honbicích (f. Hrochův Týnec, v. Chrast). Na boční oltář v Nížkově (Polná) byla získána

nová socha sv. Václava, v Nemyčevsi (Kopidlno) byla zajištěna oprava oltáře sv. Barbory s obrazem sv. Václava. V Dobřenicích (Nový Bydžov) byl vyčištěn starobylý oltářní obraz a jeho fotografie byla již dříve cestou Antonína Podlahy předána k publikování v Časopise katolického duchovenstva. Zvláštní motivací byla vedena renovace oltáře (a pozlacení rámu oltářního obrazu sv. Václava) v Třebovicích (Lanškroun), která byla provedena „[...] *na důkaz toho, že velký zemský patron byl ve zdejší německé farnosti ctěn již od nejstarších časů.*“ V menší míře se opravy dočkaly v roce 1929 i oltáře zasvěcené Janu Nepomuckému. Barokní světcova socha byla opravena na oltáři ve Zbraslavicích (Ledec), v Příbyslavi (Polná) byl vyčištěn jeho obraz. Na hlavní oltář v Úsobí (Lipnice) byla získána nová socha Božského srdce Páně a současně byly zakoupeny „*jesličky pro dobu vánoční.*“

V souvislosti s mileniálními oslavami byly některé objekty doplněny o nové obrazy a sochy svatého Václava. V Kamenickách (Skuteč) byla o svátku sv. Václava benedikce nového obrazu tohoto světce. Také v Jablonci nad Jizerou (Vrchlabí) byl pořízen nový světcův obraz. Nové sochy sv. Václava byly pořízeny např. pro kostel ve Chvojně (Pardubice) a Horní Branné (Vrchlabí). V Lochenicích (Hradec Králové – venkov) byl v rámci oslav pořízen nový obraz sv. Ludmily, babičky sv. Václava. Nové sochy Božského srdce Páně byly zakoupeny pro chrám v Příbyslavi (Polička) a Vojnově Městci (Polná), kde byly z výnosů sbírek mezi zdejšími farníky pořízeny socha Božského Srdce Páně od řezbáře Bohumila Beka z Kutné Hory i socha Srdce Panny Marie.

Minimálně ve dvou případech se chrámy dočkaly nových varhan. Ve Vilémově (Čáslav) byl nový varhanní stroj instalován nákladem 70 000 korun do původní barokní skříně, a v Dobrušce (Opočno) „[...] *na trvalou paměť vzácného jubilea sv. Václava [...] dala duchovní správa opravit varhany [...] práce svěřena firmě Ženatý a Kunt, varhanáři v Lomnici nad Popelkou, [...] práce provedena ke spokojenosti slovného konzervátora Msgr. Dr. Doskočila z Hradce Králové [...] a k varhanám zakoupen elektrický motor Meidigerův z Basileje [...].*“

Významné místo v rámci interiérových úprav měly i v tomto roce instalace nových chrámových oken. 28. září 1929 bylo posvěceno nové okno s motivem sv. Václava v katedrále Sv. Duha v Hradci Králové (Hradec Králové – město) a stejný námět mělo i nové okno v kostele ve Slatinách (Kopidlno). Nových oken se dočkal farní kostel v Lovčicích (Nový Bydžov), nová ornamentální okna byla pořízena také pro kostel v Dolní Krupě (Něm. Brod). V Herálci (Lipnice) bylo v průběhu roku ve sbírce

22 Následující rozbor nemá – a vzhledem k velmi různorodému obsahu a způsobu zpracování zaslanych hlášení – ani nemůže mít charakter statistického vyhodnocení průběhu oslav. Je spíše uspořádaným přehledem typických, nebo naopak výlučných forem aktivit, které jednotlivé farnosti u příležitosti oslav výročí obou světců v roce 1929 organizovaly, a okolností, které na jejich podobu měly určitý vliv.

23 Vzhledem k tomu, že přesné citace jednotlivých hlášení by neúměrně zatížily následující text, používáme dále odkazy na zdroj touto formou: V případě, že uváděný jev se týká farnosti, resp. místa jejího sídla, uvádíme název farnosti a v závorce příslušný vikariát – např. Choceň (Vysoké Mýto). Pokud se jev týká pouze určité přiřazené obce, uvádíme její název a v závorce příslušnou farnost a vikariát – např. Jiřice (f. Zruč n. Sázavou, v. Ledec). Podle toho případný zájemce o další studium v originálních hlášeních snadno citovaný dokument dohledá.

shromážděno 5 tisíc Kč a podle zprávy zdejšího duchovního, až bude pohromadě 12 tisíc korun, budou pořízena nová okna, jejichž návrh předběžně přislíbil provést arch. Bóza Dvořák.

Některé chrámy byly dovybaveny novým mobiliářem, případně byly získány bohoslužebné předměty. Ve farnosti Hrochův Týnec (Chrast) byly opraveny dva pluviály a pozlacená monstrance, do farního kostela v Lovčicích (Nový Bydžov), bylo zakoupeno nové ciborium, pro děkanský kostel v Heřmanově Městci (Chrudim) byl pořízen nový červený brokátový ornát s obrazem sv. Václava, podobně jako pro kostel v Cholticích (Chrudim) nový ozdobný ornát s obrazem sv. Václava. Do kostela v Kovanicích (Poděbrady) bylo darováno nové antependium na kazatelnu, z Chicaga zaslali tamní věřící pokrývky na oltář s nápisem „*Oroduj za nás sv. Jene Nepomucký*“ pro farní kostel ve Vojslavicích (Lipnice n. Sáz.). Ve Vojnově Městci (Polná) byla provedena údržba bohoslužebných předmětů, pozlacená monstrance, opraveny pluviály, kostel v Lovčicích (Nový Bydžov) získal nové ciborium. Do Hrochova Týnce (Chrast) přibily dvě korouhve s obrazy sv. Václava a sv. Ludmily.

Na závěr této pasáže již jen pro doplnění toho, co vše bylo vnímáno jako příspěvek k oslavám jubilejního roku 1929, je možné uvést zakoupení koberců k oltářům a pro dítky v Honbicích (f. Hrochův Týnec, v. Chrast). V Libštátě (Jičín) byl „[...] *dětem školním pořízen kokosový koberec u mřížek pro návštěvu v zimě*“ a nový 35metrový koberec byl zakoupen pro děkanský kostel v Josefově (Jaroměř).

Zvonům jako významné součástí chrámového vybavení je věnována samostatná pozornost níže.

Kromě vlastních kostelů a jejich vnitřnímu vybavení byla v souvislosti s oběma výročími věnována pozornost i novým drobným církevním stavbám. Nové svatováclavské kaple byly postaveny a vysvěceny v Kralovicích (Kralovice) a ve Voděradech ve farnosti Svätý Jiří (Vysoké Mýto). Také v Jiřicích (farnost Zruč n. Sázavou, v. Ledec) byla vybudována nová jubilejní kaple sv. Václava, „[...] *již k památce jubilea postavili občané [škrtnuto a nahrazeno – vložili autoři] katolíci v Jiřicích*“. Ve Světlé nad Sázavou (Ledec) byla obnovena kaplička sv. Václava za městem na silnici k Beneticům a nově vymalována a posvěcena byla kaple v Horním Újezdě (Litomyšl), kde byl postaven i nový pomník padlým z 1. světové války se sochou sv. Václava. U příležitosti jubilea byla urychleně dokončena Orlovna v Borové u Poličky (Polička) nákladem 240 000 Kč a v Pohoří (f. Libštát, v. Jičín) byl zřízen nový obecní hřbitov.

Sakrální plastiky v exteriérech – údržba stávajících a zřizování nových

Obě výročí roku 1929 byla též impulsem v některých místech k opravám či obnovám soch obou světců. Zejména dvousté výročí svatořečení Jana Nepomuckého bylo příležitostí k četným opravám světcových soch, mnohdy poničených po roce 1918 v souvislosti s poválečným odklonem od římskokatolické církve.

Takto byly opraveny sochy Jana Nepomuckého v Cholticích (Chrudim), kde byly v zahrádce kolem sochy vysázeny květiny ze zámecké zahrady, ve Svojanově (Polička) byla restaurována

socha ve světcově kapli, v Javornici (Rychnov n. Kn.) prošla opravou socha na dolním konci obce, podobně jako v Písečné (Kostelec n. Orl.), kde byla opravena socha z roku 1717 podle pokynů diecézního konzervátora Msgr. Doskočila. Nově byla natřena a pozlacená socha sv. Jana v Kovanicích (Poděbrady). Další sochy byly opraveny v obci Rapošov (f. Zbraslavice, v. Ledec), na Skalce u Dobrušky (Opočno), Českém Meziříčí (Opočno), Novém Městě nad Metují (Opočno), opravena byla i socha z r. 1723 na náměstí ve Zbraslavicích (Ledec), v Cholticích (Chrudim), Vojnově Městci (Polná). Štafírováním prošla socha Jana Nepomuckého na mostě v Libštátě (Jičín). Sochy obou světců byly opraveny ve Střevači (Kopidlno) a v Žiželicích (Nový Bydžov) „[...] *k žádosti duchovní správy dalo město opravit sochu sv. Václava na náměstí nákladem 500 Kč.*“

Zcela nové sochy Jana Nepomuckého byly instalovány ve Vysokém Chvojně (Pardubice), kde byla takto nahrazena původní plastika, nová socha sv. Jana byla zakoupena do kaple ve vsi Hněvkovice (Kralovice).

Někde byly opravy svatojanských plastik pouze zahájeny, případně zcela přesunuty do let následujících. V Lískovicích (Hořice) byla oprava sochy sv. Jana Nepomuckého pobořená v roce 1926 přesunuta do roku 1930, kdy bude provedena s příspěvkem státního památkového úřadu. Sochy téhož světce budou ve stejné farnosti opraveny i v Sukoradech a Domoslavicích.

Podobně prošly u příležitosti tisícího výročí mučednické smrti opravami mnohé plastiky svatého Václava. Ze zádušních peněz byla opravena socha sv. Václava ve Stěžerách (Hradec Králové – venkov), opraveny byly světcovy sochy v Mříčné (Vrchlabí), před školou ve Staré Pace (Jičín), v Železnici (Jičín), obnovena byla socha ve Velké Skrovnici (f. Sudslava, v. Kostelec nad Orlicí), v údolí pod hradem Lanšperk (f. Kněžice, v. Kopidlno), kde byla socha vyčištěna a nově natřena. Další svatováclavské plastiky byly renovovány v Hnátnici (Kostelec n. Orl.), Jičíněvsi (f. Veliš, v. Kopidlno), Střevači (Kopidlno), Přelouči (Chrudim), štafírováním prošla i socha sv. Václava ve Svojkou (f. Libštát, v. Jičín). Sochu světce na náměstí v Heřmanově Městci opravil místní sochař Josef Pleskot ml. Zcela novou plastikou byla nahrazena socha zničená větrnou smrští v roce 1921 v Hubálově (f. Popovice, v. Jičín) a základní kámen k nové soše byl slavnostně položen v Chocni (Vysoké Mýto).

Podobný význam mělo umístění nového obrazu sv. Václava na sloupku v lese na Hradiskách u Jablonného (Lanškroun), pořízeného z výnosu sbírky občanů s křestním jménem Václav.

Kromě soch obou světců byla např. obnovena socha Panny Marie na náměstí v České Třebové (Lanškroun), kde byl též obnoven kříž u kostela. Opraven byl i kříž u křižovatky silnic v Chotěšínách (f. Č. Heřmanice, v. Litomyšl) a ve Voděradech (tamtéž) byl přesunut kříž a zřízena zde nová zvonice. Opraven byl kříž na cestě k Loukovu v Bystré (f. Libštát, v. Jičín) i kříž v Dolní Sloupnici (f. Horní Sloupnice, v. Litomyšl). Štafírován byl kříž ve Svojkou (f. Libštát, v. Jičín) a nově pozlacen byl kříž pod farou v Hrochově Týnci (Chrast). Zcela nový železný kříž nahradil původní dřevěný u kaple sv. Jana Nepomuckého ve Zderazi (f. Proseč, v. Skuteč).

Zvonění a zvony

Obsah souboru farních hlášení o průběhu svatojanských a svatováclavských oslav v roce 1929 odráží i zjevnou snahu církve překročit uzavřený sakrální prostor a výrazněji vstoupit různými formami do prostoru veřejného. Proto bylo i v podmínkách královéhradecké diecéze slavnostní zvonění stanoveno jako jedna ze součástí oslav svatováclavského jubilea.

Jak dokládají jednotlivá hlášení, tuto povinnost vesměs všechny farnosti dodržely. Ve většině případů skutečně zvonily stanovenou čtvrt hodinu, někde se zvonilo půl hodiny, někde dokonce celou hodinu – např. ve Větrném Jeníkovu (Lipnice n. Sázavou), a to u příležitosti svátků sv. Václava i sv. Jana Nepomuckého. V Dolní Branné (Vrchlabí) se zvonilo v předvečer sv. Jana Nepomuckého čtvrt hodiny, ale v předvečer sv. Václava půl hodiny, což může být do jisté míry výrazem lokálně rozdílné úcty k jednotlivým světcům, nebo významu, který byl tomu či onomu jubileu přikládáno. Odráží to do jisté míry i stanovisko faráře v Sebranicích (Litomyšl): „[...] *Poněvač jubileum sv. Václavské jako tisícileté převyšovalo jubileum druhé, sv. Janské* [...]“

Význam zvonění pro ohlašování nejrůznějších liturgických, ale i jiných událostí, který pronikal do širokého okolí každého chrámu, se odrazil v jubilejním roce v pořizování nových zvonů. Jejich posvěcení a zavěšení bylo jednou z nejvýznamnějších součástí svatováclavských oslav, svatojanských ani v jednom případě. Dokládají to slova duchovního Jana Rumla z Hněvčevsi (Hořice): „[...] *vrchol slavnosti svatováclavské bylo posvěcení a vzdvižení [...] nových zvonů* [...]“, stejně jako hlášení z farnosti Hrochův Týnec (Chrast), které konstatuje, že součástí vrcholné oslavy zde kromě průvodu městem a mše u pomníku padlých bylo i „[...] *posvěcení nových 2 zvonů*.“

První takové akce se uskutečnily již v roce 1928. Farnost Vysoké Veselí (Kopidlno) oslavila nadcházející milénium svěcením nových zvonů 16. září, přičemž „[...] *Jeden zvon pokřtěn na jméno: Václav* [...]“. Také ve Stěžerách (Hradec Králové – venkov) byl vysvěcen už v roce 1928 nový zvon s nápisem „*Sv. Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím!*“ A podobně i v Knížově (Vysoké Mýto) byly v roce 1928 pořízeny dva nové zvony, z nichž „*jeden o váze 6,5 q byl posvěcen ke cti sv. Václava, s jeho obrazem (reliéf), zdoben případným nápisem*.“

Pokud se nepodařilo ihned realizovat nákup zvonu, byly v některých místech v roce 1928 alespoň zahájeny sbírky pro jejich pořízení v nadcházejícím jubilejním roce. Např. v Horní Sloupnici (Litomyšl) byla zahájena sbírka „[...] *na pořízení nových zvonů místo dvou zvonů ve válečném roce 1917 rekvírovaných zasvěcených sv. Mikuláši a sv. Václavu* [...]“, v Dříteči (Pardubice) „[...] *9. prosince 1928 požádal farář z každé filiální osady dva nejváženější katolíky, aby vykonali ve své osadě sbírku na nový zvon ku cti sv. Václava na památku tisícího výročí jeho smrti mučednické a památku padlých v válce světové* [...]“.

Ve výročním roce byly v diecézi postupně posvěceny a zavěšeny nové zvony v 26 farnostech v 17 – vesměs českých, nebo převážně českých – vikariátech. Postupně se tak stalo dne 16. června 1929 ve Vojnově Městci (Polná), 7. července v Úbislavicích (Jičín) a „[...] *o 2. neděli v srpnu*“ ve Zhoři (Kralovice).

V neděli 18. srpna byly posvěceny nové zvony v Hrochově Týnci (Chrast), Dříteči (Pardubice) a Chomuticích (Hořice), 1. září následovaly Honbice (přifařená obec farnosti Hrochův Týnec, v. Chrast) a 21. září Jičín ve stejném vikariátu.

Největší koncentrace se pochopitelně soustředila na svátek sv. Václava. Ten den byly slavnostně zavěšeny nové zvony v Sadské (Poděbrady), Kostelci nad Orlicí a Horním Jelení (obě Kostelec nad Orlicí), Rychmburku (Skuteč), Ohništanech (Nový Bydžov), Hněvčevsi (Hořice), Horní Sloupnici (Litomyšl) a Kyšperku/Letohradě (Králíky). O týden později 6. října následovaly Lukavec (Králíky), České Heřmanice (Litomyšl) a Choltice (Chrudim), 27. října pak Orlice (Králíky) (f. Kyšperk, v. Králíky), 3. listopadu Choteč (Jičín) a téměř na konci roku 1. prosince „*I. neděle adventní*“ Lukavec (Kralovice).

U zbývajících farností není přesné datum uvedeno, nicméně ze souvislosti lze dovodit, že také pravděpodobně v souvislosti se svátkem sv. Václava byly vysvěceny nové zvony v Nekoři (Králíky), Josefově (Jaroměř), Hněvčevsi (Hořice) a pro filiální kapli v Dolním Brádle (f. Modletín, v. Německý Brod), nedatována je slavnost v Humpolci (Lipnice nad Sázavou).

Celkem bylo v jubilejním roce v diecézi pořízeno 38 nových zvonů a zvonků, obvykle po jednom pro jeden kostel. Dva zvony byly zavěšeny v Horní Sloupnici, Kyšperku, Lukavci, Zhoři, Rychmburku, Hněvčevsi (jeden ke cti sv. Václava, druhý sv. Jana Nepomuckého), Hrochově Týnci, Jičíně a Horním Jelení, tři zvony byly najednou posvěceny v Kostelci nad Orlicí a Cholticích.

U dvanácti zvonů hlášení uvádějí, že byly ulity ve firmě Buřil&Riss v Kuklenách u Hradce Králové. Byly to tři zvony (sv. Václav, sv. Jan Nepomucký, sv. Romedius) pro Choltice, po dvou pro Horní Sloupnici (Litomyšl), Rychmburk (Skuteč) a Kyšperk/Letohrad (Králíky), po jednom pro Dříteč (Pardubice), Vojnův Městec (Polná) a Choteč (Jičín). Je velmi pravděpodobné, že vzhledem k poloze v centru diecéze dodala kuklenská zvonárna i některé další zvony. Poněkud paradoxní je, že úspěšná zvonárna krátce po svatojanském a svatováclavském výročí v následujícím roce ukončila výrobu a zanikla.

Některá hlášení obsahují podrobnější informace k jednotlivým zvonům. Např. v Horní Sloupnici (Litomyšl) je uvedena váha 1000 kg většího zvonu Václav a 361 kg menšího zvonu Mikuláš i stručná historie zvonů v místě. V Kyšperku/Letohrad (Králíky) jsou váhy obou zvonů (426 kg, resp. 176 kg) doplněny jejich cenou 18 220,– Kč. Ta byla uhrazena částečně z fondu za rekvírované zvony ve válce a částečně sbírkami mezi věřícími, přičemž „[...] *Od nekatolíků ničeno nebylo přijato, ač se nabízelí např. židé*.“ Tyto nové zvony nahradily dva zvony rekvírované v roce 1917, kdy zbývajících dva byly tajně zakopány v polích a znovu zavěšeny až po skončení války. Nový zvon pro hřbitovní kapli ve Vojnově Městci (Polná) nese nápis „*Výpros pokoj lidu svému sv. Václave, 1929*“, velký zvon s obrazem sv. Václava ve Zhoři (Kralovice), který byl pořízen z darů farníků, je opatřen nápisem: „*Nedej zahynouti nám ni budoucím*.“ Také nový zvon v Chomuticích (Hořice) nese jméno sv. Václava. V Orlici

(Králíky) byl 27. října 1929 „posvěcen [...] zvon nový na jméno našeho národního světce sv. Václava. Váha jeho 241 kg a stál Kč 7.363.“ Podrobné popisy zvonů v Hrochově Týnci a přífařené obci Honbice (Chrast) obsahují nedatované tištěné *Zprávy z farnosti v Hrochově Týnci*, vložené jako příloha do hlášení ze zdejší farnosti. Podobně podrobné údaje jsou k dispozici pro nový zvon Václav v Chotči (Jičín), kde je uvedena váha zvonu (209 kg), cena (6 650,- Kč) i výzdoba „[...] reliéf sv. Václava, kolem vyobrazení chrámu sv. Vítského jest nápis Na památku tisícího výročí smrti sv. Václava a dostavění chrámu[...] a pod tím: 929 28/9 1929. Na druhé straně nápis: Svatý Václave pros za nás.“ Váhu i cenu (654 kg a 19 790,- Kč) známe i u nového zvonu Václav z Lukavice (Králíky). Zajímavá situace nastala s novým zvonem Václav v Nekoři, kde starší zvon, „[...] který byl zachován a dosud kromě nápisu žádného jména neměl, dostal jméno: sv. Jan Nep.[omucký] [...]“. V Ohnišťanech (Nový Bydžov), kde byl posvěcen nový zvon, byly „[...] staré zvony opatřeny novými hlavicemi a obráceny. Nejpočetnější soubory po třech nových zvonech byly posvěceny a zavěšeny v Cholticích (Chrudim) a v Kostelci nad Orlicí. V prvně jmenované farnosti připojil farář podrobné údaje u všech tří nových zvonů – jejich váhu, ladění, výzdobu atd. V Kostelci nad Orlicí (Kostelec n. Orl.) bylo v sobotu 28. září 1929 odpoledne „konáno slavné posvěcení nových 3 zvonů pro chrám Páně sv. Anny“, které byly pojmenovány sv. Václav, sv. Jan Nepomucký a sv. Vojtěch.

Jubilea roku 1929 iniciovala v některých jiných místech sbírky na pořízení nových zvonů v příštích letech. Tak byla vykonána sbírka na pořízení dvou nových zvonů pro chrám Páně v Chroustovicích (Vysoké Mýto), kde se předpokládalo pořízení nových zvonů v první polovině následujícího roku. Také v Lískovicích (Hořice) byl založen „fond zvonový“ pro pořízení druhého zvonu. A i v Korouhvi (Polička) byla na trvalou upomínku jubilea kromě pozlacení hlavního oltáře „[...] provedena sbírka na pořízení nových zvonů.“ V Herálci (Lipnice nad Sázavou) chtěl duchovní správce na památku jubilea sv. Václava opatřit zvon, ale protože bylo vybráno jen 11 000 Kč, bylo rozhodnuto, že se pořídí pouze dva menší zvony. A v Čibuzi (Jaroměř) byl výnos koncertu 28. září ve výši 450,- Kč uložen ve spořitelně na opatření nového zvonu pro zdejší farní chrám sv. Václava jako náhrada za zvon rekvírovaný ve válce a tento bude zasvěcen také památce sv. Václava.

O významu, který byl pořízení nových zvonů přikládán, svědčí i způsob oslavy jejich svěcení, zavěšení a prvního vyzvánění. K tomu viz dále v pasážích věnovaných průvodům a procesím. Celkově lze konstatovat, že nové zvony byly v roce 1929 v naprosté většině zasvěcovány právě jubileu sv. Václava. Jejich pořizování bylo vesměs vedeno snahou o řešení ztrát zvonů rekvírovaných v první světové válce. Smutným paradoxem doby je, že v mnoha případech právě ty byly pro své „mládí“ prvními oběťmi podobných akcí války druhé...

Světlo a osvětlení

Podobně jako zvuk má své významné místo v liturgické praxi i světlo. Využíváno je jak přirozené denní světlo, tak také světlo

umělé. U příležitosti oslav roku 1929 bylo v mnoha místech instalováno a prvně použito nové, či alespoň podstatně rozšířené a inovované osvětlení interiérů chrámů.

Slavnostní osvětlení kostelů zdůraznili ve svých hlášeních např. představitelé farností Chotusice (Čáslav), Kačerov (Rychnov n. Kn.) a mnoha dalších. V některých případech k tomu bylo použito nové elektrické osvětlení. V Hnátnici (Kostelec n. Orl.) při slavnostní večerní pobožnosti 27. září 1929 „[...] zahájil, chrám Páně elektrickým osvětlením, jež právě v předvečer sv. Václava bylo dokončeno“. Podobně byla zavedena elektrina do kostela v Jedlově (Polička), kde byl zavěšen i nový elektrický lustr. Slavnostní elektrické osvětlení bylo prvně použito v chrámu v Chlenech (Kostelec n. Orl.), v Neratově (Králíky) a Vápenném Podole (Chrudim), kde se slavnostní pobožnost 27. září konala „[...] v chrámě hojně i elektrickým světlem ozářeném“.

Možností elektrického osvětlení bylo využito i pro speciální luminiscenci oltářů – např. v Proseči (Skuteč), kde byl hlavní oltář osvětlen 250 světly, ve Slatiňanech (Chrast) byl osvětlen 60 žárovkami, v Mlázovicích (Hořice), kde byl při svatováclavské mši oltář ozářen „[...] množstvím světel“ i v Českém Meziříčí (Opočno), kde byl slavnostně osvětlen oltář sv. Jana Nepomuckého.

Při příležitostném osvětlení soch a obrazů světců uvnitř kostelů se ještě prolínalo použití svíci i moderního elektrického světla. Tak byly ve Svatce (Skuteč) zapáleny u sochy sv. Václava svíce, osvětlena byla socha sv. Václava v kostele v Korouhvi (Polička) i socha světce na epistolní straně presbytáře byla nejen ozdobena květinami, ale i slavnostně osvětlena v Dolním Dvoře (Vrchlabí). V Borovnici (Karlovice) byly při slavné mši 16. 5. ráno rozsvíceny oba lustry i Boží hrob.

Ze zasláných hlášení je patrné jisté nadšení a okouzlení z možností nastupujícího elektrického osvětlení, což se v některých místech projevilo i v zahájení příprav na budoucí elektrifikaci. Např. v Železnici (Jičín) „[...] lid pomýšlí na trvalé instalování do chrámu Páně světla elektrického.“ Sběrka na elektrické osvětlení pro chrám proto již byla zahájena v Harrachově (Vrchlabí). Ve Vraclavi (Vysoké Mýto) uspořádal 13. října 1929 místní duchovní Josef Novák v sále „U Nováků“ přednášku se světelnými obrazy na téma: „Kterak památky umělecké a dějepisné líčí nám postavu našeho patrona sv. Václava a kterak hlásají nám úctu k němu“, přičemž výnos z vybraného dobrovolného vstupného při „velmi pěkné účasti“ ve výši 317 Kč „věnován byl na elektrizaci místního kostela.“

Schopnost světla cíleně zvýraznit určitý objekt či solitér a soustředit na něj pozornost byla často využita i mimo sakrální prostor. Nejčastějším předmětem speciálního osvětlení se staly v roce 1929 celé církevní budovy, které mnohdy byly nejvýznamnějšími objekty daných lokalit. Právě zde se proto často uplatnilo elektrické osvětlení.

Dvěma reflektory a mnoha žárovkami byl osvětlen kostel ve Studenci (Vrchlabí), reflektory byl slavnostně osvětlen kostel v Chřenovicích (Ledec), ve Zručí nad Sázavou (Ledec), Předhradí (Poděbrady), Horní Sloupnici (Litomyšl), kde byla kromě okolí kostela osvětlena i věž nad hodinami, v Kostelci n. Orl.

(Kostelec n. Orl.), v Jamném (Lanškroun) byl chrám ozáren „nádherným elektrickým světlem“ a po pobožnosti v předvečer sv. Václava byl slavnostně osvětlen chrám ve Skutči (Skuteč). V Heřmanově Městci (Chrudim) „*pěti a nákladem Východočeského Svazu elektrárenského v Pardubicích čtyřmi reflektory pohádkově krásně ozáren byl po oba večery 27. a 28. září děkanský kostel a slavnostní osvětlení chrámu po pobožnosti v předvečer sv. Václava jedním reflektorem socha sv. Václava.*“

V Kovanicích (Poděbrady) využili organizátoři „dramatických“ schopností světla a při návratu večerního průvodu ke chrámu „[...] *objevil se náhle ze tmy kostel kovanický v rudé záplavě bengálové a pak ozárený lampiony s elektrickými žárovkami.*“ Ke zvýšení efektu bylo pak ozáření kostela završeno ohňostrojem.

Podobně jako církevní budovy byly zejména u příležitosti poutí a procesí osvětleny sochy obou světců umístěné v exteriérech. Plastiky sv. Václava byly osvětleny např. Bohuslavicích (Opočno), Dolním Dvoře (Vrchlabí), Dolní Sloupnici (Litomyšl), na návsi v Opatovicích (Pardubice), před farou v Bohdanči (Jičín), ve Štokách (Polná). Ve Staré Pace (Jičín) byla u sochy sv. Václava postavena slavobrána a zřízeno osvětlení. Také ve Studenci (Vrchlabí) byla postavena brána v národních barvách a nápisem „*Nedej zahynouti nám ni budoucím*“ a k soše zavedeno osvětlení dvěma elektrickými reflektory a mnoha žárovkami. V Třebechovicích p. O. (Opočno) slavnostní elektrické osvětlení sochy „[...] *zdarma provedl mlynář Dotřel* [? vložili autoři], *evangelík*“ a ve Vamberku (Rychnov n. Kn.) byla socha sv. Václava na mostě přes Zdobnici ozářena reflektorem ze střechy blízkého továrního objektu.

V menší míře byly osvětlovány sochy Jana Nepomuckého – např. v Kuneticích (Pardubice), Slatiňanech (Chrast), Šlapanově (Polná) a některých dalších místech. Ve Slatiňanech (Chrast) byla socha sv. Jana Nepomuckého „[...] *po osm dní osvětlena – světlo udržoval žák 5. třídy obecné školy Karel Novotný – i v noci šel se dívat, zda světlo svítí.*“

Naopak více méně tradičním zvykem pracujícím se světelným efektem bylo zapalování tzv. svatováclavských ohňů, a to buď na kopcích v okolí měst a vsí, případně i uvnitř obcí. V předvečer sv. Václava hořely ohně na kopcích kolem Dušejova (Skuteč) a Vojslavic (Skuteč) i na vrchu nad Sendraží a Mezilesím ve farnosti Slavoňov (Opočno). Další slavnostní ohně ve směs v předvečer sv. Václava zaznamenávají hlášení v Holicích (Pardubice), Křivosudově (Kralovice), Smrdově (Ledeč), Dolní Krupé (Něm. Brod) a Pohledu (Něm. Brod). Svatováclavské ohně byly zapáleny i v přiřazených obcích farností Ledeč nad Sázavou (Ledeč), Kácov (Ledeč) i Sudslava (Kostelec n. Orl.) Pro zvýšení efektu byly např. v Sendražicích (Jaroměř) či Jablonci nad Jizerou (Vrchlabí) ohně doplněny i střelbou z hmoždíků.

Pravděpodobně největší ohlas mezi širokou veřejností měly ohňostroje. Uskutečnily se např. na kopci za vsí Věstary (Hradec Králové – venkov), v Cerekvici nad Loučnou (Litomyšl), Kostelní Lhotě (Poděbrady), Skuhrově u Habrů (Něm. Brod), Hrochově Týnci (Chrast), Knířově (Vysoké Mýto). Ve Včelá-

kově (Chrast) byl uspořádán ohňostroj nákladem zdejší obce. Podrobnější popis ohňostrojů je uveden pro Horní Sloupnici (Litomyšl), kde se jednalo o ohňivé rakety za sochou Jana Nepomuckého na závěr svatováclavské oslavy, či Kovanicích (Poděbrady), kde se slavnostní ohňostroj skládal z „[...] *15 čísel raket ohňivých, vodopádů, pum, kaskád a dělových ran.*“ V Polné (Polná) po průvodu a promluvě u pomníku sv. Václava na náměstí nastalo „[...] *bengálské osvětlení.*“ Duchovní správce z Dobrušky (Opočno) píše v této souvislosti o „*nevídaném u nás ohňostroji*“ a v sousedním Novém Městě nad Metují (Opočno) údajně šlo o „*velkolepý ohňostroj na Dobeníně.*“

Při církevních akcích ve veřejném prostoru (např. při průvodech) pomáhalo vytvářet pocit širší účasti a vzájemnosti rozsvícení světél v oknech domů. Ta byla vesměs osvětlena svíčkami. Při průvodu kolem návsi byla ve Skuhrově u Habrů (Německý Brod) takto osvětlena „*všechna okna*“, také v Přibyslavi (Polná) „*v oknech všude hořely svíce.*“ Okna byla osvětlena i v Týnci nad Sázavou (Chrudim), Nových Hradech (Skuteč), v předvečer sv. Václava v Dolním Újezdě (Litomyšl), v 19 hodin večer byla rozsvícena okna v Proseči (Skuteč). V Kácově (Ledeč n. Sáz.) byly osvětleny obrazy sv. Václava ve výlohách.

Rozsah osvětlení byl různý. Ve Veliši (Kopidlno) byly „[...] *osvětleny mnohé příbytky* [...]“ Během průvodu v předvečer svátku sv. Václava v Kovanicích (Poděbrady) „[...] *až na několik jinověrců byla okna osvětlena a ozdobena.*“ Jinde se naopak jinověrci připojili. V Kuklenách (Hradec Králové – venkov) byly osvětleny katolické domy i domy obyvatelů jiných vyznání, podobně i v Ledči nad Sázavou (Ledeč) byla osvětlena okna téměř všech domů, „[...] *i u nekatolíků.*“ Tímto způsobem byl někde pravděpodobně vyjadřován projev jisté účasti i ze strany bezvěrců, např. v Bystrém (Polička), kde během průvodu „*I lidé bez vyznání osvětlili svá okna.*“

Slavnostní ráz svatováclavských oslav zvýraznilo v některých místech i osvětlení celých obcí nebo alespoň jejich částí. „*Celá*“ byla např. osvětlena Zruč nad Sázavou (Ledeč). Jednotlivé budovy byly osvětleny v Pardubicích (Pardubice), Bohdanči (Pardubice), Vojnově Městci (Polná), v osadě Krucemburk (Polná), Křivosudově (Kralovice) 27. září město osvětleno, Mříčná (Vrchlabí) v předvečer sv. Václava slavnostní osvětlení domů a střelba... Ve Vysokém Veselí (Kopidlno) byla během světelného průvodu „[...] *osvětlena okna a ulice i náměstí k soše sv. Václava* [...]“ V Ledči nad Sázavou (Ledeč n. Sázavou) byla osvětlena okna tamního hradu.

Forma městského veřejného osvětlení již přesahovala organizační možnosti příslušných farností a byla nutná součinnost, případně minimálně pochopení místní samosprávy. Zatímco k osvětlení obce v Nebeské Rybné (Králíky) vybídl duchovní správce, v Litomyšli (Litomyšl) bylo město osvětleno (a ozdobeno prapory) na výzvu purkmistra MUDr. Laška, v Rychnově n. Kn. (Rychnov n. Kn.) se tak stalo na podnět městské rady.

Vlajková výzdoba

Podobně jako v případě veřejného osvětlení se místní samosprávy podílely na vyvěšení praporů ve městech a obcích. To se

týkalo výlučně svátku sv. Václava, protože československá vláda již v roce 1925 rozhodla o zrušení svátku sv. Jana Nepomuckého jako dne pracovního klidu. Prapory se ve výročních dnech na konci září 1929 objevovaly více méně na celém území diecéze, v podstatě bez rozdílu, zda šlo o oblasti jazykově české či německé.

Hlášení z jednotlivých farností podávají většinou pouze velmi povšechnou informaci o tom, že prapory byly v té které obci vyvěšeny, bez podrobnější specifikace – viz např. Nové Hrady (Skuteč), Chotusice a Žleby (Čáslav), Ždánice (Pardubice), Kostelec nad Orlicí a Sudslava (Kostelec n. Orl.), Jablonec nad Jizerou (Vrchlabí), Dražkovice, Heřmanův Městec, Mikulovice (vše Chrudim), Liskovice (Hořice), Příbyslav, Bystrá a Trpín (vše Polná), Kácov (Ledec), Nový Hrádek, Slavoňov, Dobruška, Nové Město nad Metují (vše Opočno), Veliš (Kopidlno), Německá Rybná (Králíky)...

S ohledem na osobu zpravodaje je pochopitelné, že je často zdůrazněno vyvěšení praporů i na církevních objektech – např. v Kuklenách (Hradec Králové – venkov), Českém Bělém (Německý Brod), kde byl vyvěšen na svátek sv. Václava státní prapor na kostelní věži, Petrovicích (Hořice), kde byly také „[...] *četné prapory na Chrámu Páně*“. Někde byl vedle státních praporů vyvěšen prapor papežský u příležitosti 50 let kněžství papeže Pia XI. – např. v Býšti (Pardubice) či Kyšperku (Králíky).

Mimo kostely byly státními prapory zdobeny i fary – např. ve Vojnově Městci (Polná). Občas k těmto církevním objektům přibýly i budovy škol – viz Zámorsk (Vysoké Mýto), Stará Paka (Jičín) a další.

Důležitým výrazem jisté participace na oslavách bylo vyvěšování praporů na ostatních domech, včetně soukromých. Kostel i „*domy ve městě*“ byly ozdobeny prapory např. ve Vápenném Podole (Chrudim), ve Vojslavicích (Lipnice) i v Nížkově (Polná), kde byly „[...] *téměř na všech domech*“. Zdaleka to však neplatilo všeobecně, protože např. v Dobřenicích (Nový Bydžov) byly vedle kostela a fary jen „[...] *asi tři domy ozdobeny prapory*“ či ve Veliši (Kopidlno), kde „[...] *vlály prapory z farního kostela, z budovy farní a 5 usedlostí*.“

V některých případech se o vlajkovou výzdobu zasloužila sama města, resp. jejich představitelé či místní orgány. V Litomyšli (Litomyšl) vydal pokyn k výzdobě purkmistr města, v Německém Brodě (Německý Brod) se tak stalo na výzvu městské rady, stejně jako v Rychnově nad Kněžnou (Rychnov n. Kn.), kde bylo město nejen slavnostně osvětleno, ale mnoho domů bylo ozdobeno prapory. Naopak např. v Ledči nad Sázavou (Ledec n. Sáz.) bylo město ozdobeno četnými prapory přímo „[...] *na žádost zdejší duchovní správy*“.

Poněkud výjimečný případ zaznamenal duchovní v Jabloněm nad Orlicí (Lanškroun), kde „[...] *obyvatelstvo z vlastního popudu ozdobilo domy prapory*“.

Kde byly prapory vyvěšeny, vnímali místní duchovní velmi pozorně. Proto např. v Polné (Polná) je zdůrazněno, že visely právě „[...] *na všech víře věrných katolíků po celý den*“.

Podobně je v hlášeních určených pro interní církevní potřeby občas zvýrazněno, kdy byly prapory vyvěšeny i na sídlech míst-

ních samospráv. V Krivosudově (Králíky) byly prapory nejen na faře a u sochy sv. Václava, ale právě i na radnici. Také v Chrudimi (Chrudim) visela státní vlajka jak na zdejším děkanství, tak i na městské radnici, stejně jako v Týnci nad Sázavou (Chrudim), kde děkan zdůraznil, že vedle praporu na děkanství byl vyvěšen i na radnici, „[...] *což dlužno zaznamenati* [...]“

Celkově lze konstatovat, že vlajková výzdoba byla vesměs chápána jako důležitý vnější projev účasti na celebrowaném svátku, přičemž pozitivně bylo ze strany církve vnímáno zejména zapojení místních samospráv. Proto např. duchovní správce ve Vamberku (Rychnov nad Kněžnou) pozitivně reflektoval prapory ve městě, „[...] *čímž se oslavě dostalo rázu aspoň trochu veřejného*“. Odráželo to do jisté míry i názor reprezentovaný např. správcem ze Zlaté Olešnice (Trutnov), který konstatoval, že oslavy se konaly proto, že to bylo nařízeno státem.

Poutě a průvody

Nejčastějšími aktivitami, které se konaly ve veřejném prostoru, byly průvody, a to i průvody eucharistické. Jednou z rozhodujících podmínek konání takového procesí byla existence a dostupnost pomníku či kaple zasvěcené tomu kterému světcí. Jednoznačně to dokládají hlášení ze Zlaté Olešnice (Trutnov), kde „[...] *procesí nemohlo být v naší farní osadě vykonáno, neboť se zde nenachází ani socha sv. Jana Nepomuckého, ani sv. Václava*“, či Chotěboře (Německý Brod), kde „[...] *průvody nebyly, jelikož ve zdejší krajině nejsou sochy sv. Václava*.“ V Trhové Kamenici (Chrast) byla pravidelným cílem procesí kaple sv. Jana Nepomuckého na kopci nad městečkem, protože „[...] *ve farnosti naší není sochy sv. Václava, ani v kostele není oltáře zasvěceného tomuto světcí*.“

Svatojanské průvody

Vzhledem ke značné variabilitě hlášení od jednotlivých duchovních správ je možné s vědomím možné jisté míry nepřesnosti konstatovat, že v diecézi se v roce 1929 u příležitosti oslavy 200. výročí svatořečení uskutečnilo svatojanské procesí ve více než sto dvaceti místech, prakticky po celém území diecéze. Zprávy o těchto průvodech podalo 28 z celkového počtu 31 vikariátů, přičemž, jak bylo konstatováno výše, vikariáty Náchod a Kutná Hora jsou v současnosti neznámé. Pouze hlášení z vikariátu Poděbrady žádný svatojanský průvod neuvádí. Nejvíce průvodů se uskutečnilo ve vikariátech Vrchlabí (v 9 místech), Kopidlno (8), Králíky a Polná po 7. Nejméně jich uvádějí vikariáty Jaroměř a Trutnov (pouze po jednom) a Hradec Králové –venkov, Skuteč, Chrudim a Hořice po dvou. Část průvodů se konala v místě farního kostela. Vedly zpravidla k soše svěťce v místě, nebo pouze ulicemi či centrem obce, obvykle zpět do chrámu. Jindy byly organizovány k sochám či kaplím v sousedních i vzdálenějších místech – zde neuvážujeme účast na velkých poutních akcích v případě Jana Nepomuckého k jeho hrobu v Praze či do rodiště v Nepomuku. Průvody ke kaplím zasvěceným sv. Janu Nepomuckému v místě nebo v bezprostředním okolí se uskutečnily v Dolních Kralovicích (Kralovice), Větrném Jeníkově (Lipnice nad Sázavou),

kde byl průvod městem ke kapli i soše sv. Jana Nepomuckého, v Poličce (Polička) ke kapli na horním předměstí, v Rychnově nad Kněžnou (Rychnov nad Kněžnou) ke kapli v nedaleké Studánce, v Chotěvicích (Hostinné), v Rovni (Pardubice) či Novém Městě nad Metují (Opočno). Ke kapličce za vsí směřoval průvod ve Smrdově (Ledeč n. S.), do kaple na starém hřbitově ve Světlé n. Sázavou (Ledeč n. S.) V Miletíně (Hořice) šel průvod ke kapli zvané „[...] v Lázních“, z Polné (Polná) „[...] ku kapličce sv. Jana z Nepomuku na zápekelské hrázi“ a průvod s hudbou směřoval ke kapličce sv. Jana pod obcí Borová (Polná). Poměrně malá účast na poutní slavnosti ve Vyklantících (Kralovice) byla ovlivněna deštivým počasím a původně plánovaný průvod do kaple Jana Nepomuckého ve Voděradech (Kostelec nad Orlicí) se nakonec neuskutečnil vůbec.

Podobu poutí ke vzdálenějším kostelům či kaplím měly průvody z Lochenic (Hradec Králové – venkov) do seminárního kostela sv. Jana Nepomuckého v Hradci Králové, z Lukavce (Kralovice) do Starých Vyklantic do farního kostela sv. Jana Nepomuckého, z Chroustovic (Vysoké Mýto) ke kapli sv. Jana ve Starých Holešovicích. Z Luže (Vysoké Mýto) se konal průvod do kaple pod Košumberkem, z Jablonce n. Jizerou (Vrchlabí) ke kapli sv. Jana do Vojtěšic, ze Sádku (Polička) ke kapličce (a soše Jana Nepomuckého) do Kamence. Z Veliše (Kopidlno) šli poutníci ke kapli a soše světce v Bukovici, z Třebovic (Lanškroun) do kaple v Opatově. Oslava Jana Nepomuckého se konala též v horské kapli na Zvičíně.

Tradičním místem poutí byla i Trhová Kamenice (Chrast). Zde „[...] svátek sv. Jana Nepomuckého od dob nepamětných slavi se vždy okázale, ježto na kopci nad Kamenicí stojí kaple tomuto světci zasvěcená a tam zbožný lid o pouti rád putuje [...]“. Velká poutní slavnost se uskutečnila u kaple sv. Jana Nepomuckého na potštejském hradě, kam směřovaly průvody z Chlen, Sudslavy, Sopotnice, Českých Libchav a Vamberka. Celkem jsou v hlášeních zaznamenány průvody k 28 kostelům a kaplím sv. Jana Nepomuckého.

V některých místech se konaly svatojanské průvody i ke kaplím jiného zasvěcení. Takové průvody se uskutečnily v České Třebové (Lanškroun) z děkanského chrámu do kaple sv. Kateřiny k obrazu Jana Nepomuckého a ve Vlkanči (Čáslav), kde byl průvod veden do Kozohlod do kaple Všech svatých.

Průvody k sochám Jana Nepomuckého se podle hlášení uskutečnily přibližně ve stovce míst /101/.²⁴ Obvykle se jednalo o sochy na náměstích, u farních chrámů, na mostech, u jezera v parku (Studeneč, v. Vrchlabí), někdy též v okolí sídla farnosti či v přífařené obci. Často se jednalo o sochy postavené a vysvěcené již v 18. století (průvod k soše Jana Nepomuckého z roku 1790 u bývalého hradu Veliš) nebo v 19. století (např. v Týnci n. Labem /Kralovice/ průvod k soše světce posvěcené roku 1859). V mnoha místech měla procesí k těmto sochám dlouhou tradici – „každoroční procesí“ se konalo ve Smrčné (Polná), každoročně se opakovalo i v Limberku (Polička), Pertolticích (Ledeč n. S.),

Kopidlně (Kopidlno). Také v Habrech (Německý Brod) „obvykle býval“ průvod k soše Jana Nepomuckého, ale v roce 1929 se pro nepříznivé počasí nekonal. Tradiční úctu těmto k sochám dokládá kromě jiného i fakt, že ve Vysokém Veselí (Kopidlno) se uskutečnilo procesí do Volanic k místu, kde až do roku 1921 socha Jana Nepomuckého stávala, ale v současné době zde již nebyla. V některých případech se podařilo takové pobožené sochy v příležitosti výročí svatořečení opravit, nebo zřídit nové. Jejich nové vysvěcení bylo také cílem některých průvodů – např. ve farnosti Sebranice (Litomyšl) v přífařené obci Lubné.

V některých místech byly během svatojanských oslav sochy sv. Jana v průvodech nesený. V Proseči (Skuteč) byla na jaře 1929 v rámci svatojanské misie z věže kostela snesena socha sv. Jana a požehnána, v Bystrém (Polička) nesly dívky novou sochu světce na kopec u Hartmanic a v Pěčíně (Kralupy) byla v průvodu z fary nesená socha Božského srdce Páně do kostela, kde byla nově vysvěcena. Na Novém Hrádku (Opočno) bylo procesí směřováno k obrazu Jana Nepomuckého v lesích u Borové, v České Třebové (Lanškroun) k obrazu světce v kapli sv. Kateřiny. V Proseči (Skuteč) byl v rámci průvodu požehnaný nový žulový kříž místo dřevěného u kaple sv. Jana. Některá procesí byla kromě úcty k sv. Janu Nepomuckému věnována i památce padlých a zmizelých v 1. světové válce – např. v Javornici (Rychnov nad Kněžnou).

Oslavy sv. Jana Nepomuckého se uskutečnily i v jazykově německých oblastech. Ve Špindlerově Mlýně (Vrchlabí) směřoval průvod ke světcově soše k hotelu Sněžka, v broumovském vikariátu se uskutečnily průvody v Broumově k soše sv. Jana na mostě k Hejtmánkovicím, ke dvěma sochám v Horním Adršpachu, ve Starkově a ve Chvalčí.

Svatováclavské průvody

Tyto průvody ve 115 místech nahlásilo 29 vikariátů (+ město Hradec Králové), tedy při konstatované absenci Náchoda a Kutné Hory všechny okrsky. Nejvíce procesí se uskutečnilo ve vikariátu Ledeč n. Sáz. (9), Skuteč a Jičín (po 8) Litomyšl a Chrast po sedmi. Nejméně – po jednom – naopak bylo v Hostinném, Trutnově a Broumově, po dvou v Jaroměři, Německém Brodě, Králíkách, Poděbradech a Hořících.

Vikariáty s největším počtem svatováclavských procesí ani v jednom případě neodpovídají oblastem s nejčastějšími průvody svatojanskými. Naznačuje to teritoriální rozdíly a odlišnou míru uctívání jednotlivých světců, přičemž tyto rozdíly nejsou na první pohled dány národnostními poměry.

Východiskem či naopak cílem většiny svatováclavských průvodů byly chrámy a kaple zasvěcené tomuto světci. Mnohé z nich měly již dlouholetou tradici. Jako „každoroční“ pouti jsou označeny průvody např. v Branišovicích (Lipnice), v Luži (Vysoké Mýto) od poutního chrámu Panny Marie Pomocné s oltářem sv. Václava do Radimi, kdy během průvodu i v obci „slavně z hmoždířů střeleno.“

24 I jen pouhý výčet míst by přesahoval možný rozsah tohoto příspěvku.

K místním i vzdálenějším kostelům sv. Václava se uskutečnila procesí též v Německém Brodě (Německý Brod) ke hřbitovnímu kostelu sv. Václava, v Kyšperku (Králíky) se u příležitosti svátku sv. Václava uskutečnil průvod s novým zvonem od zámku ke kostelu sv. Václava.

Mimo sídla farností vedla procesí ze Žlebů (Čáslav) do kostela sv. Václava v Horkách, z Míčova (Čáslav) do kostela sv. Václava ve Vápenném Podole či z Kameniček (Skuteč) do kostela sv. Václava v Jeníkově. Slavnostní průvod s hudbou prošel též ze Skutče (Skuteč) do filiálního kostela sv. Václava v Lažanech. Ve farnosti Nové Město nad Metují (Opočno) se uskutečnily hned dva průvody – jeden z Vrchovin do děkanského chrámu, druhý z osady Šonov do kostela sv. Václava na Dobeníně. Také v Chřenovicích (Ledeč n. S.) s kostelem sv. Václava se konaly dva průvody – první „[...] *velkolepý [...] dědinou*“, druhý v den sv. Václava „[...] *zdařilý světelný průvod theoforický dědinou*.“

Poměrně vzdálené cíle měly průvody v Podkrkonoší. Z Velké Úpy (Trutnov) putovalo procesí do farního kostela sv. Václava v Trutnově a průvod s kapelou vedl z Jablonce nad Jizerou (Vrchlabí) k farnímu kostelu do Pasek, kam „[...] *Až dvě hodiny jsme putovali, únavy jsme necítili, neb láska ke sv. Václavu sílila jak mládež [...], tak i dospěl.*“

Zatímco součástí průvodů do svatováclavských kostelů byly často i bohoslužby, průvody ke kaplím měly vesměs poněkud skromnější formu. S průvodem šly kromě věřících často školní děti, občas místní spolky (dobrovolní hasiči, Orlové...) či místní hudba. Na místě pak zazněly různé básně v podání dětí a písně. Po kázání obvykle následovaly litanie, svatováclavský chorál a někde i státní hymna.

Taková procesí k místním svatováclavským kaplím se uskutečnila např. v Morašicích (Chrudim), po němž následovala i modlitba u pomníku za padlé ve světové válce, v Rovni (Pardubice), v Častolovicích (Kostelec n. Or.) k špitálské kapli zasvěcené sv. Václavu či v Světlé n. Sáz. (Ledeč n. S.) ke zdejší kapličce aj.

Mimo sídla farností vedla procesí např. z Řepníků (Vysoké Mýto) do Střemošic, v Rabčicích (f. Skuteč, v. Skuteč), z Rychemburku (Skuteč) do kapličky v Lešanech, z Nových Hradů (Skuteč) do kaple ve Chmelištích, v Sebranicích (Litomyšl) do přífařené obce Střítež, z Vejvanovic (Chrast) ke kapli v Úhřeticích, Úbislavic (Jičín) do Zboží, ze Včelákova (Chrast) ke kapli v Babákově.

V místech, kde nebyly svatováclavské kostely či kaple, konaly se průvody k sochám sv. Václava. Kromě již zmíněných, které jsou výše uvedeny jako opravené plastiky, nebo byly součástí procesí ke kostelům a kaplím, zmiňují hlášení dalších cca pět desítek míst s průvody k památníkům sv. Václava. Pouze výčtem zde dále uvádíme Německý Brod (Německý Brod), kde prošel městem „*imposantní*“ průvod k soše sv. Václava na náměstí, Stěžery (Hradec Králové – venkov), Hradec Králové (Hradec Králové – město), kam směřoval i průvod z Lochenice (Hradec Králové-venkov), Probluz (Hradec Králové – venkov), Svratka (Skuteč), Morašice (Litomyšl), Chrudim a Přelouč (obě Chrudim), Vápno (Nový Bydžov), Mříčná (Vrchlabí), z Vítko-

vic (Vrchlabí) do Hajnice, Studenec (Vrchlabí) – zde ke kříži s obrazem sv. Václava, Polička (Polička), „*obvyklý průvod*“ k soše na mostě a k novému pomníku padlých v Dolním Újezdě (Litomyšl), Litomyšl (Litomyšl), Vamberk (Rychnov nad Kněžnou), Skuhrov nad Bělou (Rychnov nad Kněžnou), Hostinné (Hostinné) k sochám sv. Václava u kláštera a u mostu před Labe, z Rohovládové Bělé (Pardubice) do Soprče k soše sv. Václava, Opatovice (Pardubice), kde byla socha sv. Václava na návsi, k opravené soše sv. Václava pod hradem Lanšperkem a k soše v Hnatnici (Kostelec nad Orlicí), Kovanice (Poděbrady), Bohdaneč (Jičín), Lomnice n. P. (Jičín), Lužany (Jičín), Stará Paka (Jičín), z kostela v Popovicích u Jičina (Jičín) k soše do Hubálova, Železnice (Jičín), Jičín (Jičín), Lanžov a Sobčice (obě Hořice). Další průvody k sochám sv. Václava se konaly ve vikariátu Ledeč n. Sáz. v Čestíně, Ledči n. Sázavou a Kácově, v kopidlenském vikariátu průvody do Vlhostí (f. Hradištko), v Kněžicích a v Záhornici (f. Kněžice), v Městci Králové, Veliši, Vysokém Veselí a v Běcharech (f. Vršec). Další průvody uvádějí hlášení v Třebechovicích p. O. (Opočno), v Polné (Polná) i v Broumově (Broumov). Tři průvody se uskutečnily v České Třebové k soše sv. Václava na předměstí zv. Trávníky a čtyři v Ústí nad Orlicí (Lanškroun). Naopak v Rohozné (Polička) se procesí k soše sv. Václava „*pro malou účast se nemohlo konat*“ a v Lužci (Nový Bydžov) podobný průvod „[...] *pro nemoc odpadl*.“

Jubilejní rok byl impulzem i k posvěcení a položení základního kamene k monumentální soše sv. Václava v Chocni (Vysoké Mýto), čemuž předcházel slavnostní průvod na místo uložení kamene. Druhý průvod zde vedl ke staré soše sv. Václava ve Stromovce.

Tam, kde nebyly kaple zasvěcené sv. Václavovi, ani jeho sochy, se uskutečnily pouze místní průvody - např. v Proseči (Skuteč) vyšel průvod s nejsvětější svátostí z kostela, prošel kolem náměstí a zpět do chrámu, v Pěčině (Králíky) byla v průvodu z fary do chrámu Páně nesena socha Božského Srdce Páně, v Horní Sloupnici (Litomyšl) prošel světelný průvod z kláštera milosrdných sester sv. Karla Boromejského do farního chrámu apod.

Jinde byly organizovány poutě ke vzdálenějším místům svatováclavské úcty. V Přibyslavicích (f. Golč. Jeníkov, v. Čáslav) byl slavnostní průvod směřován obcí od kostela sv. Václava k pomníku sv. Kříže, podobně procesí z Vrbatova Kostelce (Chrast) vedlo do přífařené obce Cejřov.

Tam, kde tyto cíle nebyly v přijatelné vzdálenosti, uskutečnily se slavnostní průvody k jiným cílům. Ve Vojslavicích (Lipnice nad Sázavou) byl konán počátkem srpna 1929 svatováclavský poutní průvod ve kapli Nejsvětější trojice u Studánek, ke kapli Panny Marie vedl průvod v Křivosudově (Kralovice) a ke kapli Panny Marie Lurdské v Končinách vedla manifestační pout' z Litomyšle (Litomyšl) v září 1929. V Jedlově (Polička) v rámci oslav sv. Václava putovalo procesí ke kapli Jana Nepomuckého.

K lípě svobody byl veden průvod u příležitosti svátku sv. Václava v Rané (Skuteč), ve Vápně (Nový Bydžov) byl v rámci svatováclavských oslav uspořádán výlet do lesa s promluvou k mládeži.

V Trhové Kamenici (Chrast), kde nebyla ani socha, ani oltář sv. Václava, byl „[...] jen starší obraz, který umístěn byl na postranním oltáři, ozdoben květinami a obklopen svícemi [...]“. Podobně v Činěvsi (Poděbrady) se uskutečnil „průvod k soše P. Marie, na níž umístěny sošky sv. Ludmily a sv. Václava [...]“.

Také mnohé svatováclavské průvody byly vedle náboženských cílů doplněny pietou u pomníků padlých z první světové války. Stalo se tak v Cholticích (Chrudim), Mříčné (Vrchlabí), Dolním Újezdě (Litomyšl) byl „obvyklý průvod k soše sv. Václava“ rozšířen o zastávku u nového pomníku padlých, kam byl posléze směřován i druhý průvod. V Morašicích (Chrudim) bylo procesí k soše a kapli sv. Václava doplněno modlitbou u pomníku za padlé ve světové válce.

Z celkového počtu cca dvou set čtyřiceti míst, kde jsou zaznamenány nějaké veřejné průvody, se uskutečnila procesí u příležitosti svátků obou světců prokazatelně ve 47 místech ve 22 vikariátech – především ve vikariátech Kralovice, Jičín a Kopidlno (po čtyřech) a Vrchlabí, Polička a Chrast po třech.

Celkem se tedy podle zaslaných hlášení nějaká forma průvodu uskutečnila přibližně ve dvou stovkách farností z 368, které hlášení na konsistoř na přelomu let 1929 a 1930 doručily, tj. něco málo přes polovinu (51,6 %).

Celkové počty průvodů je možné pouze odhadnout, protože v některých místech se konaly i opakovaně. Lze předpokládat, že v průběhu roku 1929 se uskutečnily na území diecéze řádově stovky průvodů.

Světelné průvody

Zvláštní formou byly světelné průvody, které využívaly k prohloubení emocionálního prožitku zejména aktivní účast dětí nesoucích zdroje světla. Především pro ně byly určeny lampionové průvody. Ty byly – až na jednu výjimku v Malé Losenici (f. Velká Losenice, v. Polná), kde byl uspořádán průvod k počtě Jana Nepomuckého – soustředěny ke svátku sv. Václava. Důvodem byla zřejmě skutečnost, že v tento podzimní termín nastává podvečerní přítmi v dřívějších denních hodinách, což umožňovalo i účast malých dětí. Takové průvody byly vesměs vedeny od farního kostela k sochám sv. Václava – Velíš (Kopidlno), Přelouč (Chrudim), Česká Třebová (Lanškroun), Polná (Polná), Borová (Polná), Hradec Králové (Hradec Králové – město), Přelouč (Chrudim), Dobruška (Opočno), kde prošel světelný průvod „dle vzoru lurdského“ od kostela k soše na náměstí, Třebechovice p. O. (Opočno), kde vedl lampionový průvod k soše sv. Václava pod Vinicí, Horní Sloupnice (Litomyšl), Poděbrady (Poděbrady), Hrochův Týnec (Chrast), kde se konal průvod k soše sv. Václava a jehož vyvrcholením byl ohňostroj. V Kostelci n. Orli. (Kostelec n. Orli.) se uskutečnil lampionový průvod k soše sv. Václava na náměstí, teoforický světelný průvod byl uspořádán v Chřenovicích (Ledeč), při němž byla nesena v monstranci Nejsvětější svátost. Opačným směrem – od Božích muk kolem celé obce do chrámu – směřoval lampionový průvod ve Velké Losenici (Polná), podobně v Jamném (Lanškroun), kde průvod také prošel celou osadou. Ačkoli byly lampionové průvody pořádány pravděpodobně pře-

devším s ohledem na děti, zúčastnili se jich někdy i obecní zastupitelé – srv. např. Bystrc (Lanškroun). Zvláštní charakter měl lampionový průvod 29. září 1929 v Kovanicích (Poděbrady), kde bylo v průvodu přes 100 lampionů, které nesly „dorostenky, každá s lampionem nesoucím obraz sv. Václava“. Průvod, kterého se dle hlášení zdejšího duchovního zúčastnili i mnozí občané z blízkého Nymburka, se ubíral ulicemi obce Kovanice, „kde až na několik jinověrců byla okna osvětlena a ozdobena.“

Podobné lampionové průvody přinášely jistě zejména dětem hluboký zážitek i silný pocit sounáležitosti. Z hlediska pořadatelů navíc tyto průvody zřejmě umožňovaly i účast dětí z nekatolických rodin, a tím i zapojení širší (i laické) veřejnosti.

Zvláště slavnostní průvody

Nejokázalejší průvody byly obvykle spojeny se slavností svěcení, zavěšení a prvního vyzvánění nových zvonů, což se odrazilo i v podrobných popisech těchto událostí. V Horní Sloupnici (Litomyšl) jeli v čele zdejšího průvodu dva blaničtí rytíři, následovala hudba a za ní hasičské spolky, členové jednoty Orel, vůz s duchovenstvem a tři alegorické vozy se scénami ze života svatého Václava. Ze slavnosti je zachována i fotografická dokumentace. „Slavné svěcení zvonu Svatováclavského“ se odehrálo v Dřítěci (Pardubice) 18. srpna 1929 ve zdejším chrámu, odkud vyneslo zvon k věži 12 mladých mužů. V Cholticích (Chrudim) proběhlo „[...] 6. října 1929 svěcení nových zvonů: Sv. Václav, sv. Jan Nepomucký, sv. Romedius [...]“. „Zvony byly na nádvoří chrámu ozdobeny a zde je posvětil biskupský vikář z Přelouče. Poté se seřadil průvod, který se zvony vedenými na voze prošel celým městečkem, které bylo vyzdobeno prapory, až k pomníku padlých vojáků ve světové válce, kde byly položeny věnce. Průvod se pak vrátil do kostela, kde byly zvony slavnostně zavěšeny. Také zde byl průvod fotografován a pohlednice se zvony byla rozdávána na památku. V Kyšperku/Letohradě (Králíky) se průvod na svátek sv. Václava řadil „[...] před 9. hodinou na nádvoří zámku, kde byly připraveny ozdobené nové zvony očekávající svého posvěcení [...] Slavnost svěcení převýšila všechno očekávání [...] Průvod byl tak veliký, že zaujal obvod celého náměstí [...]“. Podobně slavnostním způsobem byl 6. října posvěcen nový zvon v nedaleké Lukavici a 27. října i v Orlici, kde byl „[...] zvon s velikou slávou vezen ze statku Josefa Štovička, rolníka v Orlici čp. 94 [...]“ ke zdejšímu kostelu. V Humpolci (Lipnice nad Sázavou) byly pořízeny nové zvony působením Katolické akce, která též „[...] připravila slavnost posvěcení zvonů a připojila k ní mohutný eucharistický sjezd okresní [...]“. V Chomuticích (Hořice) byl 18. srpna 1929 slavnostně posvěcen nový zvon „sv. Václav“, který byl po duchovních obřadech vnesen z chrámu ven a „[...] za velkého davu lidu venku po lanu dostal se na věž“. Vrcholem svatováclavských slavností bylo posvěcení a vyzdvižení dvou nových zvonů sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého v Hněvčevsi (Hořice). „Vrcholná oslava“ byla konána ve farnosti Hrochův Týnec (Chrast) v neděli 18. srpna 1929, „[...] kdy dopoledne po krásném průvodu městem byla na náměstí u pomníku padlých sloužena mše [...] a posvěcení nových 2 zvonů.“ Po polední přestávce, během které byly zvony vytaženy na věž, se uskutečnil

průvod k oslavě sv. Václava, ve kterém jeli 3 rytíři, byly neseny státní a zemská vlajka, šly dívky v národních krojích, následované členy Orla, představiteli svatováclavského výboru, duchovenstvem a alegorickým vozem znázorňujícím hold sv. Václavu. „Průvod krásně uspořádaný, takže budil pozornost všech, ubíral se z Podhorské ulice opět na náměstí k oltáři tam postavenému [...]“. Na den sv. Václava bylo „konáno slavné posvěcení nových 3 zvonů pro chrám Páně sv. Anny [...]“ v Kostelci nad Orlicí (Kostelec n. Orl.) Při této příležitosti „[...] utvořil se překrásný, imposantní průvod do chrámu Páně sv. Anny, při němž nové zvony vezeny na ozdobeném voze v průvodu družiček a mládenců [...] Zvony posvěceny na prostranství chrámovém, [...] na věž vytaženy, poprvé zazněl jejich krásný, melodický souzvuk – lid věřící se slzami v očích šeptal modlitbu za padlé ve válce vojíny a za dobrodince, kteří hřívou přispěli na pořízení zvonů nových [...]“.

Výjimečným prvkem těchto průvodů bylo zapojení různých alegorických vozů se živými obrazy. Týkaly se výhradně událostí života knížete Václava a světce svatého Václava a ani v jednom případě nezobrazují osudy sv. Jana Nepomuckého. Vysvětlením může být poznámka duchovního správce v Kovanicích z vikariátu Poděbrady: „[...] sv. Jan byl slaven jen v kostele, oslavy svatováclavské konaly se i mimo kostel s radostným nadšením“. Podobně hovoří i zpráva jičínského děkana Josefa Vomočila: „[...] konala se dopoledne i odpoledne na náměstí slavnost světská, při níž brán byl zřetel na Knížete Václava, kdežto při náboženských slavnostech byl více akcentován ráz svatosti tohoto našeho národního mučedníka a světce.“

Již 16. července 1929 uskutečnil v Novém Městě nad Metují (Opočno) zdejší lidový spolek „*allegorický průvod*“. Podobně byl v Chocni (Vysoké Mýto) „[...] *Odpoledne* (15. září 1929? – vložil ZZ) *uspořádán průvod se slavnostními skupinami na vozech k staré soše sv. Václava ve „Stromovce* [...]“ a určitý „*živý obraz*“ vytvořila podle děkanského hlášení orelská mládež v rámci svatováclavských oslav koncem září 1929 ve Vysokém Mýtě (Vysoké Mýto).

Bohužel ani v jednom případě zpráva o podobě živých obrazů nic bližšího neuvádí.

Poněkud přesnější informace alespoň o obsahu jednotlivých živých obrazů přináší hlášení např. z Dobrušky (Opočno), kde 18. srpna 1929 uspořádala Křesťanská jednota sv. Václava „*Jubilejní slavnost svatováclavskou*“, v rámci níž kromě jiného jel „[...] I. *allegorický vůz, představující mládí sv. Václava*, [...] II. *vůz, znázorňující vítězství nad Radslavem a snahu sv. knížete o jednotě národní s nápisem: »V tomto znamení zvítězí!«* [...] III. *vůz, představující smrt sv. Václava s nápisem: »To ti bratře odpusť Bůh!«* Ve stejný den byl v Hrochově Týnci v chrasteckém vikariátu v rámci svatováclavské oslavy konán „[...] *průvod s alegorickým vozem – znázorňujícím »Hold Sv. Václavu«*.“ V Hnátnici (Kostelec nad Orlicí) byl 22. září 1929 byl součástí průvodu i „[...] *allegorický vůz, znázorňující, kterak sv. Ludmila vyučuje svého vnuka dobročinnosti*.“ O týden později byla v Horní Sloupnici v litomyšlském vikariátu uspořádána slavnost svěcení a zavěšení dvou nových zvonů pro zdejší chrám. V průvodu, který se při této příležitosti uskutečnil, byly tři alegorické vozy. „*První*

vůz: Dětství sv. Václava [...] *Druhý vůz: Mládí sv. Václava jako dobrodince (sv. Václav rozdílí almužnu [...]), Třetí vůz: Smrt sv. Václava* [...] “ Tyto „*historické*“ výjevy doplňovala legendární scéna, v níž jedou „*blaniční rytíři se sv. Václavem v čele (sv. Václav s praporem na bělouši)* [...]“. Pravděpodobně největší průvod s nepočtenějšími živými obrazy se uskutečnil v rámci svatováclavských oslav 21. července 1929 v Zbraslavicích (Ledeč). „*Jádro průvodu tvořily alegorické vozy (valníky) a skupiny, jež v osmi obrazech představovaly celý život a ctnosti sv. Václava, jakož i jeho působení během tisíce let v životě národa. 1. Příchod sv. Cyrila a Metoda na Moravu. 2. Sv. Ludmila vychovává vnuka Václava. 3. Sv. Václav jako spravedlivý kníže. 4. Týž jako dobrodinec chudiny. 5. Smrt jeho ve Staré Boleslavi. 6. Svatý Václav vede rytíře blanické. 7. Legionáři v Rusku přísahají na prapor sv. Václava. 8. Hold osvobozené vlasti slavnému dědici. Skupiny tyto, vesměs v krojích historických, působily neobyčejným dojmem* [...]“. Jednotlivé živé obrazy zde byly proloženy neseny artefakty připomínajícími život a působení sv. Václava. „[...] *V průvodu neseno všecko, co mělo jakýkoliv vztah k sv. Václavu. [...] snopek klasů pšeničných a brozen vína na památku toho, že tytéž dary přinášival knězic Václav k oltáři, [...] koruna svatováclavská, [...] denár, kopie to peníze, který nechal razit sv. Václav, obraz velechrámu sv. Víta, k němuž svatý Václav kladl základy. Konečně i pamětní korouhev svatováclavská, celá hedvábná, na jedné straně s vyšitým obrazem sv. Václava v krzně na druhé straně s krásně vyšitou orlicí a letopočtem 929–1929. Korouhev tato byla při svěcení velechrámu sv. Víta současně posvěcena v kapli.*“ Živé obrazy scén sv. Václava u své babičky, sv. Václava a Radslava, blanických rytířů a českého lidu před sv. Václavem byly součástí svatováclavské akademie, která se uskutečnila v divadelní dvoraně kláštera milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Horní Sloupnici (Litomyšl).

Doprovodným programem oslav byla i různá divadelní představení, tematicky se vztahující výlučně k oslavě svatého Václava. Hru Jaroslava Durycha „*Svatý Václav*“ nastudoval dramatický odbor čsl. strany lidové z Pardubic a uvedl v Heřmanově Městci (Chrudim) a poté dvakrát opakoval 9. června 1929 i v Jezbořicích (Chrudim). V Předhradí (Poděbrady) „[...] *sehrály katolické spolky ve spolkové místnosti divadelní kus od Svatobora »Sv. Václav«*.“

Patrně nejčastěji uváděným titulem byla divadelní hra J. G. Rosse „*Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím*“, kterou v Chotěboři (Havlíčkův Brod) „[...] *dne 27. září 1929 na oslavu 1000letého výročí smrti sv. Václava sehrála místní jednota čsl. Orla* [...] “; 22. září 1929 ji uvedla orelská jednota v Týnci nad Labem (Chrudim) a o týden později se uskutečnilo slavnostní představení též hry v Poličce (Polička). O stejnou hru pravděpodobně šlo i v Kostelci nad Orlicí (Kostelec n. Orl.), kde byly svatováclavské oslavy završeny dne 28. října 1929 „[...] *krásnou, vlasteneckou hrou divadelní »Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím«*.“ Hrou s velmi podobným názvem – „*Nedej zahynouti nám, ni budoucím, sv. Václave*“ byly zakončeny i svatováclavské oslavy v Knířově (Vysoké Mýto). Ne vždy lze z farních hlášení jednoznačně určit, o jaký dramatický kus se jednalo. Např. ve Velké Losenici (Polná) uvedli členové a člen-

ky Jednoty Orla čl. z Přibyslavi divadelní hru „Boleslav a Václav“, v Dolním Újezdě u Litomyšle (Litomyšl) „[...] sdružení mládeže [...] pořádalo divadelní představení »sv. Václav« [...]“, stejnojmenná hra byla uvedena v Ústí nad Orlicí (Lanškroun), v Pardubicích i Holicích (obě Pardubice) v místním Klicperově divadle. V Proseči (Skuteč) byla sehrána truchlohra „sv. Václav“. Neupřesněný divadelní titul byl uveden již 25. listopadu 1928 v Městci Králové (Kopidlno) v rámci programu slavnostního posvěcení nově zřízeného Svatováclavského lidového domu. Během svatováclavských slavností v r. 1929 bylo sehráno nějaké „divadelní představení“ v Knířově (Vysoké Mýto), v Dymokurech (Kopidlno) během Svatováclavské besídky „[...] děti sebraly krásnou hru [...]“ a v Rychnově nad Kněžnou (Rychnov n. Kn.) „[...] sebrala skupina katol. mládeže v Lidovém domě divadlo.“ O vlastní tvorbu se pokusily v Opočně (Opočno), kde „Dítky okresního sirotčince [...] sebraly za vedení ctihodných sester na jevišti Kodymova národního domu na Opočně k oslavě sv. Václava dne 3. listopadu, a to po dvakrát odpoledne a večer, divadelní hru od sestry Benedikty: »Za neznámým Bohem.“

Živé obrazy se svatováclavskou tematikou byly též součástí některých divadelních představení. Např. v Bojanově (Chrast) „[...] večer »Sdružení katol. mládeže pro Bojanov a okolí« sebralo divadelní kus „Pod tíhou kletby“²⁵ se živým obrazem mučednickou smrt sv. Václava představujícím.“ V Nemyčevsi (Kopidlno) dokonce „[...] O vánočních svátcích roku 1928 sebrál místní duchovní se žáky zdejší školy vánoční hru, při níž pamatováno na sv. Václava – jak on miloval Ježíška zvláště v Nejsv. Svátosti oltářní.“ O konkrétní podobě jednotlivých divadelních inscenací farní hlášení většinou žádné bližší informace nepřinášejí.

Ačkoli jsou jednotlivá představení většinou hodnocena kladně (shovívavě?), ne vždy a všude byla vnímána příznivě. Farář v Libčanech (Hradec Králové – venkov) si postěžoval, že „[...] se pracovalo jakoby 28. září 1929 byl obyčejný všední den, odpoledne se pak hrála divadla (níže podepsaný zapomněl názvy kusů), jež k sv. Václavu neměla ni nejmenší vztah [...]“. A připojil se i duchovní z farnosti Krouna (Skuteč), kde „[...] po celé jaro, leto, podziměk až do adventu každou neděli a každý svátek budto v Krouně nebo v okolí bylo buď divadlo, nebo nějaká zábava, [...]“ a zejména mladí lidé „[...] jsou posedlí vlivem materialistické doby po divadlech, zábavách apod.“²⁶

Hodnocení oslav duchovními

Zaslané zprávy a hodnocení odrážejí „lokální“ pohled místních duchovních na průběh oslav roku 1929, resp. to, co oni z perspektivy své farnosti považovali za úspěch, nebo naopak, v čem

právě oni spatřovali problémy a co podle nich byly jejich důvody. V prvé řadě se velká většina z nich vyjadřovala k naplnění základních cílů oslav, stanovených v případě výročí svatého Václava pokynem biskupa Kašpara.²⁷ Zatímco vikariátní rekolekce duchovenstva hlášení v podstatě nezaznamenávají, doporučení uspořádat triduum a příslušné pobožnosti velká část farností ve velké míře naplnila.

Kromě slavnostního vyzvání (viz výše) byla poměrně velká pozornost věnována přijímání svátostí, které bylo často konáno diferencovaně – děti, chlapci, dívky, členové různých spolků a korporací, muži, ženy, odvedenci apod. Snaha o dobrý (někdy možná i lepší) obraz je patrná z uváděných počtů komunikantů. Někdy je tento počet tak „velký“, že i poličský vikář u hlášení faráře Josefa Kepla z farnosti Svojanov (Polička), které uvádí, že „Ku sv. přijímání přistoupilo 4400 osadníků“, připojil lakonickou poznámku „Papír snese mnoho.“ V mnoha případech byla obě výročí v roce 1929 slavena obvyklým způsobem, často velmi podobně jako v předchozích letech, a ani v jubilejním roce nebyly nijak zvýrazněny či rozšířeny.

V tradičním duchu se nesly zejména oslavy sv. Jana Nepomuckého. „Jako vždy“ byl oslaven svátek v Pilníkově (Hostinné), jako „každoročně“ v Limberku (Polička), v Pertolticích (Ledec n. Sáz.) se ve farnosti jako každoročně konala mše a průvod ke 200let staré kamenné soše sv. Jana u vsi „pod Lipami.“ Také v Trhové Kamenici (Chrast) svátek „[...] od dob nepamětných slaví se vždy okázale, ježto na kopci nad Kamenicí stojí kaple tomuto světcu zasvěcená [...]“. I v Kopidlně (Kopidlno) proběhla tradiční oslava, „[...] jak se to každoročně děje, slavnostní průvod k soše sv. Jana Nepomuckého za městem“ a „[...] obvyklý průvod k soše sv. Václava na mostě“ se uskutečnil též v Dolním Újezdě (Litomyšl). Naopak ve farnosti Práčov (Chrast) „[...] zvláštních oslav nebylo, konány v den svátku obvyklé služby Boží a při promluvě učiněna zmínka o jubileu.“ Ve Skuhrově u Habrů (Německý Brod) kromě bohoslužeb, při nichž byl čten dopis biskupů, litaní a zpěvu svatojanských písní a „[...] více nebylo možno konati.“ Také v Bohdanči (Ledec), „jubileum svatého Jana nebylo zvláštním způsobem oslavováno. Jenom kázání v oktávě [...]“.

I oslavy milénia smrti svatého Václava zůstaly někde na úrovni plněného pokynu královéhradeckého ordinariátu. V Lanžově (Hořice) tak „Svatováclavské jubileum bylo ve zdejší farnosti oslaveno tím způsobem, že bylo vykonáno nařízení Arcipastýře uveřejněné v Ordinar. Listě číslo 9 str 68 N [...] nadepsané Oslava Svatováclavského millenia [...]“, ve Vysokém Újezdě nad Dědinou (Opočno) „[...] bylo oslaveno jubileum muč. smrti sv. Václava přiměřeným kázáním a slavnými Službami Božími“, v Dohaličkách (Hořice) byl čten pastýřský list J.B.M Karla Kašpara o sv. Václavu a sv. Janu.

25 Zde se jedná pravděpodobně o stejnojmenné drama Františka Morkovského z roku 1911 podle povídky Vlasty Pittnerové Na Martinci. Její děj však s osudem svatého Václava nesouvisí, zmiňovaný živý obraz byl asi k inscenaci připojen záměrně vzhledem datu uvedení.

26 Podrobnější rozbor těchto produkcí viz ZAHRADNÍK, Zdeněk. „Kníže Václav na náměstí, svatý Václav v kostele“. Divadelní produkce v kontextu svatojanských a svatováclavských oslav v roce 1929 ve východních Čechách. *Dobrušský vlastivědný sborník*, r. VI., 2023–2024, Dobruška 2024, str. 78–92.

27 ABiHK, Sběrka normálií, Ordinariátní list č. 33/9 z r. 1929, N. E. 10 111/1929, s. 68.

Někde nebyly oslavy téměř žádné – v Sádku (Polička) „[...] nezbývalo mnoho nového, co by se ještě mohlo uváděti [...]“, v Kačerově (Rychnov nad Kněžnou) „[...] wurden hier keine besonderen Feirlichkeiten [...]“, ani ve farnosti Běronice (Kopidlno) „[...] v letošním roce [...] nebyly pořádány žádné slavnosti svatováclavské ani triduum ani přednáška“, stejně jako v Klášterci n. Orli. (Králíky), kde „[...] jubileum svatojanské zvláštním způsobem oslaveno nebylo“, či v Licibořicích (Chrast), kde „nějaká pobožnost u př. triduum nebyla“.

Důvodů pro rozdílný rozsah a způsob oslav zachycují podaná hlášení mnoho. Poměrně častým problémem, který ovlivňoval průběh oslav, byla skutečnost, že dotyčná farnost nebyla trvale obsazena duchovním, případně ten v jubilejním roce onemocněl. Složitá situace byla v Kunvaldu (Králíky), kde „[...] farnost [...] již po dva roky nemá svého duchovního správce a je spravována excurrento farářem z Bartošovic, nebylo možno zvláštní oslavy uspořádati.“ Ze stejného důvodu se uskutečnily jen bohoslužby a jinak nic v Košetících (Kralovice), kde byl duchovní správce zaměstnán ve Vyklanticích; podobně i v Křešíně (Kralovice), který byl administrován ex currento a „[...] mnoho práce doma měl pan administrátor.“ Také v Zálesní Lhotě (Vrchlabí) byly oslavy sv. Václava jednodušší, protože duchovní správce měl hlavní oslavy v Dolní Branné. V místech, kde nebyl trvale kněz, mnozí věřící hledali proto možnost prožít slavnosti jinde, např. v Telecí (Polička), kde „protože v osadě není duchovní správce, zúčastnila se většina osadníků oslavy svatováclavské v Korouhvi“.

V některých místech ovlivnila průběh jubilejních oslav nemoc kněze. V důsledku toho došlo někde k časovému přesunu akcí – např. v Zahradce (Kralovice) byla pro hospitalizaci faráře v nemocnici svatováclavská slavnost až v říjnu, jindy nemocného zastoupil jiný kněz – např. ve Světlé nad Sázavou (Ledeč nad Sázavou), kde sice sloužil bohoslužbu za nemocného faráře kaplan z Humpolce, ale jiné oslavy zde nebyly. V Ličně (Kostelec nad Orlicí) byl farář o svátku sv. Václava v lázních, ale zastupující „[...] farář voděradský Bohuslav Blecha, dal v předvečer svátku zvoniti, o sv. Václavovi měl promluvu a zpívanou mši [...]“. Jinde byl v důsledku nemoci program výrazně redukován. V Lužci nad Cidlinou (Nový Bydžov) byly oslavy „malé a omezily se jenom na sv. zpověď a přijímání pro oční nemoc faráře“ a zcela odpadl průvod k soše sv. Václava.

V některých farnostech byl program oslav dokonce zrušen zcela. V Libštátě (Jičín) bylo „[...] od tridua pro ztrátu hlasu faráře při nedostatku výpomoci upuštěno.“ Ani v Kohoutově (Jaroměř) se jubileum sv. Václava se neslavilo, protože farář byl na léčení v Horních Rakousích. Největší ztrátou a komplikací bylo v některých případech úmrtí místního kněze. V Těchoníně (Králíky) kvůli vážnému onemocnění a posléze úmrtí P. Antonína Vícha, biskupského vikáře a děkana, nebyl svátek sv. Jana Nepomuckého vůbec slaven. Ani následné svatováclavské oslavy se zde nekonaly, protože fara byla poté spravována ex currento z Jamného. V Libicích (Poděbrady) byly oslavy také ovlivněny úmrtím faráře a vikáře Josefa Pátka 1. května 1929. Farnost poté administrována ex currento až do 1. listopadu 1929, a proto „[...] bylo těch oslav v Libici trochu málo ale alespoň něco přece bylo.“

Několik výše naznačených případů dokládá, jak neobsazení farnosti, případně onemocnění kněze, mělo zásadní dopad na průběh slavností, někde se konaly jen ve velmi omezené míře, případně pouze v biskupstvím stanoveném rozsahu. Mnohde se z těchto důvodů výroční slavnosti nekonaly vůbec. Na druhou stranu to naznačuje význam místního duchovního správce, jeho „nezastupitelnou“ roli nejen při církevních obřadech, ale především při doprovodných akcích oslav.

Jiným problémem byla absence řádových kněží, kteří by vykonali duchovní služby v době oslav. Proto v Hlinsku (Skuteč) během svatováclavského tridua „[...] kázání a zpovídání obstarali místní dva kněží, ježto nebylo možno odkud kněze-misionáře dostat.“ V Jablonném (Lanškroun) dokonce „[...] Svatováclavské jubileum nebylo možno oslaviti, jak bylo přání, triduum, poněvadž nebylo možno dostat kněze cizího, který by promluvy konal“. Podobně v Chvalči (Broumov) nebylo triduum, protože ani zde nebyli kněží.

Obecnějším problémem výročních oslav byl celkový pokles počtu věřících, který se projevil v prvních letech po vzniku samostatného československého státu. Proto musel duchovní správce v Hradištku (Kopidlno) konstatovat, že „Farní osada v Hradištku je celkem malá – zbyloť po odpadu ve víře katolické sotva 550 osadníků – proto větší a významnější slavnosti [...] nemohly býti pořádány [...]“. V Nemyčevsi (Kopidlno) „Dali jsme, co jsme měli! Ač nás je dosud po převratové bouře odpadlické – jen polovička z počtu všech obyvatel v kolatuře [...] Pro širší obyvatelstvo, aby také nešťastní bratři, odpadlíci měli příležitost dáti úctu svému knížeti, uspořádal místní duchovní dne 28. října 1928 Duchovní akademii [...]“. V Rohozné (Polička) svatováclavské „[...] ohlášené eucharistické procesí pro malou účast se nemohlo konati“, ve Svatém Kříži (Německý Brod) byl „vybídnut lid k svatému přijímání, ale mimo několika žen neuposlechl nikdo“, ve Slatiňanech (Chrast) na mši 29. září „aspoň přišli“ členové místního spolku řemeslníků.

Snahy církve o pořádání různých slavnostních a jubilejních akcí mimo sakrální prostory se v různé míře prolínaly s pravomocemi místních samospráv. I ty procházely počátkem prvorepublikového období vývojem a jejich působení odráželo konkrétní stranicko-politické složení volených orgánů. „Poměry ve Vamberku (Rychnov nad Kněžnou) nedovolily ustavit společný místní výbor pro oslavy svatováclavské [...], a proto duchovní správa ujala se akce sama, majíc arcí na zřeteli především zisk náboženský.“ A protože nebyl zvláštní svatováclavský výbor a „místní osvětová komise zachovala se k oslavám svatováclavským netečně, duchovní správa ve snaze učinit oslavou průlom do veřejnosti, po dohodě s vedoucími katolickými činovníky dosáhla alespoň toho, že odpoledne hodinu koncertovala na náměstí městská hudba, jako to bývá při jiných ne náboženských oslavách [...]“. Vyhrčené vztahy naznačuje případ ve Slatiňanech (Chrast), kde socha Jana Nepomuckého bývala podle zprávy faráře Pivoňky „[...] před válkou [...] péčí obce krásně vyzdobena chvojím jako v kapliče, ale revoluční socialistické představenstvo odsouhlasilo na návrh komunisty Josefa Hájka dále vyzdobu nepořizovat.“ Opačným případem může být např. Dobruška (Opocno), kde se hlavní svatováclavské oslavy

osobně účastnili vrcholní představitelé města, podobně jako např. v Litomyšli (Litomyšl), kde se slavnostní osvětlení i vlajková výzdoba konaly na přímý pokyn vedení města.

Problémem, který poměrně často ovlivnil negativně průběh oslav, byly spory místní duchovní správy s příslušníky jiných církví, případně bezvěrci, i jinými organizacemi. Ve farnosti Raná (Skuteč) dal podnět ke svatováclavským oslavám sám duchovní správce, neboť „*viděl nechuť k této slavnosti milleniové u evangeliků a u Sokolů.*“ Následnou slavnost „*evangelici sledovali [...] se zlobou v očích a byli by mne v té chvíli utopili na lžici vody. Pastor s rodinou raději kamsi odjel, rovněž p. inženýr Rudolf Matina, bývalý starosta obce, evangelík, zmizel kamsi do světa.*“ V Babicích (Nový Bydžov) svatojanské oslavy narušily konkurenční oslavy církve československé, při nichž zazněly výzvy k odchodu od římskokatolické církve, a při oslavách svátku Jana Husa se objevily posměšné plakáty. V Rané (Skuteč) dokonce „*[...] pastor Čeněk Lovětický, i jeho žena [...] agitovali i po chalupech mezi evangeliky, vyhrožující jim, že budou z církve vyloučení, neuposlechnou-li.*“ Diferencovaně se projevil vztah k oslavě výročí smrti knížete Václava v Jaroměři (Jaroměř). Kázání během bohoslužeb „*[...] se těšila značné pozornosti i oblíbě i jinověrců, avšak z přečetných odpadlých se nenavrátil téměř nikdo. Odvykli kostelu a náboženské povinnosti opět na sebe vzítí nechťejí.*“ Ztroskotání svatováclavské akademie v Jičíně (Jičín) líčí ve své obsáhlé zprávě zdejší děkan Vomočil. Podle jeho názoru nebylo lze akademii uspořádat „*[...] kvůli nepřátelskému stanovisku, jaké zaujali Sokolové vůbec proti oslavám sv. václavským [...]*“, které spočívalo v tom, že „*[...] sv. václavské oslavy se mohou dít pouze pod aegidou Sokola*“ a nikoli pod organizaci svatováclavského výboru, který ale není politickou organizací, resp. byli v něm zástupci různých politických směrů. Také v Bohdanči (Ledeč n. Sáz.) průvodu dne 28. září „*[...] právě lidoví zástupci se stranili*“ a dvě dívky, které měly na slavnosti vystupovat, „*[...] v poslední chvíli vypověděli (sic!) účast na akci při slavnosti samé, prý na nátlak pana řídícího. Jar. Kopáčka, náčelníka Sokola v Bohdanči.*“

V Kácově (Ledeč) proběhla samostatná **světská** oslava sv. Václava, kterou pořádalo „*Místní sdružení pro mimonáboženskou uctění tisíciletí knížete Václava svatého v Kácově*“, v němž nebyla zastoupena žádná katolická organizace.

Zjevně zvýrazněná orientace církve na děti a mládež (srv. např. zavedení přijímání dětí již počínaje druhým rokem školní docházky či množství pořádaných lampionových průvodů) se střetávala s různými reakcemi zejména škol. Projevilo se to např. při oslavách sv. Jana Nepomuckého, jehož svátek již nebyl dnem pracovního volna, a proto děti musely do škol, jako např. v Heřmanových Sejfech (Hostinné). Naopak ve Slatiňanech (Chrast) byly děti ten den uvolněny „*laskavostí ředitelství školy [...] od školního vyučování.*“ To ale byla spíše výjimka potvrzující pravidlo nastupující ateizace školského vzdělávání a výchovy, což se postupně projevilo i v duchovní službě církve. V Dymokurech (Kopidlno) „*[...] je škola obecná a měšťanská a všichni učitelé jsou nekatolíci, a proto lidovému hnutí nepřejí a práce v duchovní správě je proto velice nesnadná.*“ Výše uvedený případ agitace mezi evangelickou částí obyvatelstva v Rané (Skuteč) měl

ještě jeden průvodní jev, a sice že „*[...] Učitelé ignorovali slavnost všichni bez výjimky, ze všech čtyř škol na farnosti [...]*“.

V průběhu roku zasáhlo do oslav konaných ve veřejném prostoru občas i nepříznivé počasí. Ve Vyklasticích (Kralovice) byla na svatojanské poutní slavnosti 16. května, „*účast poměrně malá pro deštivé počasí, kromě toho na sousedních osadách diecése česko-budějovické tento den je všední [,] a tudíž se nesvětí.*“ Na tentýž den plánovaná manifestační slavnost do Zderaze, kde je svatojanská kaple, ve farnosti Proseč (Skuteč) byla pro nepříznivé počasí odložena až na svatodušní pondělí. Také v Habrech (Německý Brod) se u příležitosti svátku Jana Nepomuckého, kdy „*[...] za příznivého počasí jiná léta konával se odpoledne průvod k soše onoho světce (u mostu) [...], letos [...] průvod pro nepříznivé počasí konán býti nemohl.*“ A také ve Voděradech (Kostelec nad Orlicí) byl plánovaný průvod do svatojanské kaple pro dešť zrušen. Někde naopak nepřízeň počasí účast věřících neovlivnila. Např. ve Slatiňanech (Chrast) panovalo 16. května „*deštivé počasí*“, přesto „*slavných služeb Božích zúčastnilo se mnoho věřících*“, a o den později v Mladoňově (Litomyšl) „*[...] Přes to, že v tyto dny byly lijáky, bylo účastenství lidu veliké.*“ Jinde se dokonce počasí „*jako zázrakem*“ na poslední chvíli umoudřilo a umožnilo konání programu. V Potštejně (Kostelec nad Orlicí) se tak mohla uskutečnit velká svatojanská slavnost. „*Byla to dojemná, nezapomenutelná chvíle uprostřed zřícenin v letním tichu mezi jarní vůní dýšícím stromovím za jedinečně krásného počasí, které po celotýdenní nepohodě jakoby světec sám si byl vyprosil.*“ Snad nejvážněji zasáhlo nepříznivé počasí do fungování farnosti Krouna (Skuteč). Podle slov duchovního „*Po celý měsíc leden, únor a březen pro neobyčejně velkou a krutou zimu nebylo možno většího něco pořádati [...]* Za těchto mrazů školní děvčata a ženská dorůstající mládež vůbec do kostela nechodila, poněvadž nosíce vesměs nynější obnavnou, sv. otcem vícekrát pokáranou módu nemohly zimou v kostele vydržet, ale raději opustily kostel než módu.“

Průběh podzimního jubilea sv. Václava již tolik ovlivněn nepřízní počasí nebyl, snad s výjimkou Osic (Pardubice), kde podzimním oslavám „*[...] vadila katastrofální bouře 4. července, kterou kostel Osický byl přímo demolován [...]*“.

Svátky obou světců mnohde ovlivnily pracovní povinnosti i „*povinnosti*“.

Do oslav sv. Jana Nepomuckého se promítlo zejména to, že v roce 1929 již nebyl svátek dnem pracovního volna. Proto účast na pobožnostech např. ve Fořtu (Hostinné), Chvalči (Broumov) a v mnoha jiných místech nebyla velká, ve školách neměly děti volno a i pro zaměstnance byl normální pracovní den. V továrnách se pracovalo např. v Heřmanových Sejfech (Hostinné) a „*ani sedláci neměli nádeníky.*“ Obdobné problémy působil svátek svatého Jana, který připadl na čtvrtek, v Horním Starém Městě (Trutnov). Protože většina věřících pracovala v textilkách, byla jedna mše již v 16 hodin a večerní až po 20. hodině. Pracovní poměry zjevně byly obecnějším problémem, což dokládá i stanovisko správce farnosti v Radhošti (Vysoké Mýto), který uvádí, že „*totéž [mše sv.] konáno příští neděli dne 19. května, jelikož všedního dne ve zdejším kraji lid do kostela nejde.*“

Svatováclavské slavnosti koncem září 1929 ovlivnila „kolize“ s termínem polních prací, především vybíráním brambor. Duchovní správce v Libčanech (Hradec Králové – venkov) si proto v hlášení postěžoval, že „Bohužel jako na četných místech v Čechách, tak i v naší farnosti na polích bylo všude plno lidí, vybíraly se hlavně brambory a vůbec se pracovalo, jakoby 28. září 1929 byl obyčejný všední den [...]“ Podobně v Morašicích (Chrudim) se programu svatováclavských oslav účastnily hlavně ženy, muži skoro vůbec, protože se hojně pracovalo na polích. I v Mlékosrbech (Nový Bydžov) někteří pracovali na polích a podle názoru duchovního „[...] Čechové zapřeli sami sebe. Éra agrarismu se tu projevila.“ Omluvu pro absentující věřící neměl ani duchovní v Morašicích (Chrudim) – „[...] nemůže být mlčením opomenuto, že právě na vrcholný den oslav, dne 28. září, se na polích hojně pracovalo, ačkoli počasí bylo po celý podzim příznivé a polní práce nebyly tudíž naléhavé [...]“. Podobně ve Slatiňanech (Chrast) „[...] Bohu budiž žalováno, že už je zde zvykem drobných lidí, kteří mají buď pronajatý od obce nebo vlastní korec pole, obdrží v ten den od místního cukrovaru a velkostatku na celý den „potah“ zdarma – jindy ho nedostanou – a proto na sv. Václava se vždy ve Slatiňanech vybírají při každém počasí – brambory!“ To zde mělo zásadní vliv na malou účast na slavnostní mši 28. září, zatímco následujícího dne 29. září byla podstatně větší, protože „[...] brambory už byly vybrány.“ Navíc zde „Místní cukrovar začínal na ten den „kampaň.“ Všecko dělnictvo a úřednictvo šlo do Chrámu Páně na slavné služby Boží, po nichž je hudba dovedla do cukrovaru [...]. Zvyk se uchoval do války, ve válce přestal a po válce byla položka na služby ředitelem Martinem Kächem škrtnuta z důvodů neznámých nebo finančních.“ Také v Babicích (Nový Bydžov) musela být hlavní oslava „[...] odložena pro sklizeň řepy až na dobu adventní [...] přímluvou posílí rozkvět náboženského života na zdejší, znesvěcováním dne svátečního zvláště osadě.“

Zvláště v podhorských oblastech pracovaly zdejší továrny (zejména textilky) i v neděli, proto třeba v Dolním Lánově (Vrchlabí) „[...] více nebyly možné pro oslavu učiniti, neboť ve zdejších provozech se pracovalo v neděli i ve všední dny, navíc krátce před jubileem byla oslava posvěcení kostela (posvícení), takže bylo třeba oslavy jubilea sv. Václava poněkud omezit.“ Také v Dymokurech (Kopidlno) „[...] Bylo vykonáno vše, co je v obci, kde lidé většinou jsou zaměstnáni v továrnách a panských dvorech, možné [...]“. V jiných místech se přes podobné „nahodilé překážky“ podařilo oslavu uskutečnit v jiném termínu, takže např. v Kladrubech n. Labem se oslavy uskutečnily až 24. listopadu.

Osobní pohledy

Spektrum hodnocení průběhu oslav v zasláných hlášeních je tak poměrně široké. Na jedné straně se vyskytují hlášení, která vyjadřují téměř beznaděj – viz např. závěr zprávy faráře Jana Olivy v Krouně (Skuteč): „Celkem jsme toho moc neudělali, nešlo to. Tu je vidět vliv smíšené osady a vliv nynější materialistické doby, jež si podmanila i katolíka [...] něco opravdu katolického, úkony opravdu do duše jdoucí nechťejí, za to jsou posedlí vlivem materialistické doby [...]“.

Vedle toho se objevují již výše uvedené dílčí stesky na nižší účast věřících na bohoslužbách způsobenou (případně přičítanou) nejrůznějšími příčinám – včetně pracovních povinností, chladu v kostelích, sklizni brambor a řepné kampani, spory s jinověrci, lhotejnosti bezvěrců a mnoha dalším.

Celkově však převažují – i s ohledem na účel hlášení a jejich adresáta – kladná hodnocení průběhu oslav, včetně (pochopitelného) zdůraznění podílu konkrétních duchovních správ na jejich zajištění. Zejména v případech některých veřejných akcí (např. ohňostrojů, slavnostního osvětlení i vyvěšení praporů, ale hlavně slavnostních průvodů a procesí, především při svěcení nových zvonů), často nešetří duchovní správy slovy uspokojení, občas i neskrývaným nadšením a místy až superlativy.

Duchovní správce z Bystrého (Polička) tak mohl napsat o zdejším eucharistickém průvodu, že „[...] něco podobného Bystré nevidělo“, v Chrudimi (Chrudim) mohl jeho kolega hodnotit „[...] velkolepý manifestační průvod k soše sv. Václava [...]“. V Kostelci nad Orlicí (Kostelec nad Orlicí) popisoval duchovní emotivně „[...] překrásný, imponantní průvod do chrámu Páně [...]“, po němž, když „[...] zvony na věž vytaženy, poprvé zazněl jejich krásný, melodický souzvuk – lid věřící se slzami v očích šeptal modlitbu za padlé ve válce syny a za dobrodince, kteří hřívnou přispěli na pořízení zvonů nových [...]“. Také v Horní Sloupnici (Litomyšl) byl průvod u příležitosti svěcení nových zvonů „[...] velkolepý, z celého okolí přišli titule sv. Václava [...]“. I v Heřmanových Sejfech (Hostinné) při procesí k soše Jana Nepomuckého byla „[...] účast hojná, neboť světec se u zdejšího obyvatelstva těší velké úctě [...]“, stejně jako jubileum sv. Václava, jehož „[...] oslava byla vždy velká.“ Kladné, byť lapidární zhodnocení vyslovil farář ve farnosti Raná (Skuteč), když konstatoval, že „[...] přes zlobu »pokrokových až do zblbnutí« slavnost se zdařila a byla radostná a povznášející“.

Opakovaně bylo též pozitivně vnímaným faktem aktivní zapojení německých věřících. S uspokojením mohl kněz v Sedloňově (Opočno) napsat, že „U nás mezi obyvatelstvem většinou jazyka německého oslaven letošní rok našeho patrona a mučedníka sv. Václava [...] vyzváněním a na svátek kázáním a slavnými službami Božími.“ V Bystrém (Polička) duchovní považoval vhodné konstatovat, že se eucharistického průvodu zúčastnili i farníci ze sousední německé farnosti jedlovské a v Třesovicích (Lanškroun) údajně byla provedena „[...] oprava oltáře na důkaz toho, že velký zemský patron byl ve zdejší německé farnosti ctěn již od nejstarších časů“. Bylo to výrazem jistého očekávání a naděje, kterou vyjádřil při mši v Železnici (Jičín) duchovní správce, když v souvislosti s Janem Nepomuckým „[...] dokázal skutečnou jeho existenci a vylíčil život jeho svatý, upozornil posluchače na neobyčejnou úctu, jíž svět v národě našem se těšil – na ty slavné poutě, jež přivedly tisíce a tisíce poutníků do Prahy, poněmčelé, kdy se zdálo, že nám Čechům odzvánění hodinku poslední – a tyto pouti že byly příčinou, že národ se probouzel, až se probudil [...]“.

Oslavy roku 1929 byly vnímány představiteli místních duchovních správ pochopitelně především z hlediska náboženského, což vyjádřil např. hnátnický farář (Kostelec nad Orlicí) slovy: „Kéž oslavy roku jubilejního přispějí k trvalému prohloubení života náboženského a k posílení, uvědomění katolického lidu“.

v naší milé vlasti.“. Poněkud obecnější vnímání oslav nejen jako náboženské záležitosti se naopak zračí v hlášení potštejské farnosti (Kostelec nad Orlicí), popisující obsáhle zdejší poutní svatojanskou slavnost, „[...] která odedávna v Potštejně se koná [...] tak hluboko tkví v srdcích jejích úcta k svatému tomu patronu jsou nejenom výrazem víry, nýbrž i zdrojem národního života a nadšení [...]“.

Podobně obapolně byla vnímána úcta i k svatému Václavovi, což je patrné ve zprávě faráře v Sobčicích (Hořice): „[...] Zřejma byla v obličejích věřících opouštějících chrám Páně veliká radost a mocné pohnutí pod dojmem mohutné církevní a národní oslavy našeho sv. Václava“. Jinými slovy vyjádřil obdobný pohled na oslavy duchovní z Kyšperku (Králíky): „Svatováclavské tyto slavnosti vyoraly hlubokou brázdou v srdcích zbožných osadníků, promluvíly ve vědomí lhotejných, otráslý duši odpadlých a ukázaly všem nám, v čem by měl národ hledati sílu a my naději!“.

S jistým zobecněním lze konstatovat, že průběh oslav roku 1929 byl katolickým duchovenstvem vnímán jednak jako výraz jistého obnoveného postavení církve v místních společenstvech, jednak i jako jistá naděje a příslib do budoucnosti. Vyjádřením toho budiž závěrem slova duchovního v Hrochově Týnci (Chrast), který s ohledem na oslavy sv. Václava vyslovil přání: „Kěž národ náš zůstane národem svatováclavským a sv. Václav kež po celé další tisíciletí přimlouvá se zaň! Sv. Václave nedal' s zahynouti často tonoucím, nedej zahynouti nám ní budoucím!“

Závěr

Podle původního záměru měly být zprávy z jednotlivých vikariátů o průběhu oslav obou jubileí „[...] svázány a uloženy na památku v archivu ordinariátním [...]“.²⁸ Tak se pravděpodobně na jaře roku 1930 i stalo.

Téměř po dvou letech požádal Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí²⁹ Biskupskou konzistoř v Hradci Králové, aby shromáždila prostřednictvím vikářů od jednotlivých farních úřadů zprávy o konání oslav milénia sv. Václava s tím, že výbor „[...] vydává na paměť Svatováclavského milénia v roce 1929 velký vědecko-výzkumný sborník, v němž kromě dějin a vývoje úcty Svatováclavské budou též uveřejněny v jeho 3. díle veškeré oslavy, které byly v roce 1929 v Československé republice konány“.³⁰ Tyto zprávy měly být výboru dodány do konce února 1932.³¹

Vyřízení žádosti byl v rámci konsistoře pověřen P. František Reyl³² jakožto předseda zdejšího Svatováclavského výboru, který se sám ve zprávě uvádí jako „předseda diecézního komitétu

královéhradeckého“. Ten k vypracování odpovědi použil původní zprávy, které „[...] byly r. 1930 poslány ze všech vikariátů; ponechal si je nejd. b. ordinariát u sebe“.³³

Reyl zprávu zpracoval v poměrně krátkém období od poloviny listopadu 1931 do přelomu února a března r. 1932. Koncept „Zprávy o oslavách svatováclavských r. 1929 v diecési královéhradecké“ předal kanceláři konsistoře dne 2. března 1932 k vyřízení a expedici doporučeně JUC. V. V. Kremerovi do Prahy. Zprávu, která čítá 8 strojopisných stran, je dnes uložena u složky hlášení z přelomu let 1929 a 1930 v Archivu Biskupství královéhradeckého.

Text zpracoval Reyl zjevně na základě nějakého předchozího konceptu, protože obsahuje již jen velmi málo drobných, většínou pravopisných a stylistických oprav. Nejvíce úprav obsahuje závěrečné hodnocení, ve kterém autor shrnuje celkový význam mileniálních svatováclavských oslav.

Reyl byl nejen předsedou organizačního výboru, ale i poměrně vysokým představitelem katolické církve v královéhradecké diecézi (kapitulní děkan), což zcela jistě ovlivnilo jeho výběr a hodnocení událostí, které do sumáře zařadil. Zpráva je tedy nejen jeho osobním pohledem, ale i jistým odrazem obecného názoru církve na oslavy v diecézi. Bezpochyby je zde především to, co církev považovala v souvislosti se svatováclavskými oslavami za důležité, případně to, co bylo vhodné zdůraznit zamýšleným publikováním. Naopak jsou zde upozaděny, případně zcela pomínuty věci, které autor nepovažoval za důležité, resp. co nebylo hodné či nutné uvádět, případně o čem bylo vhodnější pomlčet...

Vlastní „Zpráva o oslavách svatováclavských r. 1929 v diecési královéhradecké“ se vzhledem ke svému účelu zabývá pouze událostmi vztahujícími se k tisícímu výročí mučednické smrti svatého Václava a stranou ponechává oslavy svatojanské, kterým však církev z pochopitelných důvodů věnovala také velkou pozornost a velká většina farních hlášení obsahuje údaje o oslavách obou světců. Proto případné posouzení vzájemného poměru či vztahu oslav obou těchto světců (na něž doba konce 20. let 20. století pohlížela z velmi různorodých úhlů) v konkrétních farnostech či vikariátech královéhradecké diecéze zůstává prozatím mimo rámec tohoto příspěvku. František Reyl při zpracování zprávy vycházel výhradně ze souboru vikariátních hlášení, které byly zasílány na konsistoř bezprostředně pro skončení oslav a které byly určeny pro interní potřeby církve. Již od počátku se počítalo s tím, že budou „[...] uloženy v Ordinariátním archivu pro příští paměť“ a nic nenasvědčovalo tomu, že by průběh a hodnocení oslav měly být nějakým způsobem zveřejňovány.

28 Ordinariátní list č. 33/11 z r. 1929, N. E. 12665/1929, s.83.

29 Dopis Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí ze dne 11. listopadu 1931.ABiHK, Biskupská konzistoř Hradec Králové, fascikl Svatováclavské oslavy, N,E, 12.877/1931.

30 Tamtéž.

31 Zpráva by měla být publikována jako součást připravovaného III. svazku Svatováclavského sborníku, který však již nikdy nevyšel.

32 Blíže k osobnosti Msgr. Františka Reyla viz HAVEL, Matěj. *František Reyl: kněz, vědec, politik*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

33 Viz poznámka na košilce spisu, srv. zde pozn. 34.

Zpráva je uvozena konstatováním významu katolické církve, kdy výročí tisíce let od smrti sv. Václava vzbuzovalo „[...] *vzpomínky na založení samostatného státu českého a na počátky blahodárného působení církve katolické, pravé církve Kristovy, ve vlasti naší.*“ Následně autor stručně rekapituluje přípravy svatováclavských oslav, popisuje ustavení diecézního výboru pro pořádání jubilejních oslav a místních výborů i v jiných větších městech diecéze. Poté znovu rekapituluje hlavní cíle oslav roku 1929.

V rámci vlastního hodnocení průběhu oslav zvýraznil Reyl nejprve význam přípravných eucharistických slavností v roce 1928, které „[...] *konány byly ve všech vikariátech [...], měly všude velkolepý průběh za četné účasti věřících [...]*“, podobně jako eucharistické sjezdy v jubilejním roce, které „[...] *byly pořádány v Pardubicích, Luži, Kutné Hoře, Kostelci n. O., Červ. Kostelci, Litomyšli a Trutnově [...]*“, jejichž vyvrcholením „[...] *byl diecézní sjezd eucharistický v Hradci Králové o svátcích svatodušních 18. a 19. května 1929*“.

Dále pak zařazuje velmi stručné informace o průběhu oslav podle jednotlivých vikariátů s tím, že „[...] *pouze význačnější oslavy připomínáme u jména farnosti. Kdyby se měla uváděti v podrobnosti všechna místa, kde oslavy byly konány, vznikla by z toho objemná kniha.*“

Mnohé odstavce tak skutečně obsahují u některých vikariátů pouze jmenový výčet všech lokalit, někdy dokonce zcela bez uvedení čehokoli „*význačnějšího*“. Autor tak jednoznačně s ohledem na účel zprávy upřednostnil kvantitu (tzn. místní rozsah oslav) před jakýmkoli hlubším hodnocením jejich kvality či alespoň podrobnějším popisem průběhu a podoby.

Přesto je možné z Reylovy zprávy vysledovat jisté zvýrazněné prvky a určité trendy. V první řadě je zjevné, že ve zprávě o oslavách jubilea svatého Václava určené k publikování pro širokou (tedy i laickou) veřejnost nejsou téměř vůbec zmiňovány a hodnoceny běžné („*rutinní*“) církevní obřady a s nimi související praxe, byť v záměru oslav byly výslovně uváděny. Občas se uchýlí k lapidární informaci, že „[...] *konaly se nařízené pobožnosti v těchto osadách [...]*“ (v. Broumov), „[...] *ve všech osadách třídní pobožnosti [...]*“ (v. Jičín), a to přesto, že mnohde byly právě církevní obřady jedinou formou oslav (např. na Lanškrounsku). Přesto Reyl zvýraznil z různých hledisek významnější oslavy milénia v několika konkrétních místech. V první řadě to byl sídelní Hradec Králové. Dále pak Věstary, Broumov, Choceň, Kyšperk (Letohrad), Miletín, Chrudim, Heřmanův Městec, Choltice a Vápenný Podol, Dvůr Králové nad Labem, Josefov, Čibuz, Černilov. Slavnějším, okázalejším, velkolepým apod. způsobem byly podle jeho hodnocení konány slavnosti v Jičíně, Lomnici nad Popelkou, Kopidlně, Kostelci nad Orlicí, Litomyšli, Novém Bydžově, Chlumci nad Cidlinou, Dobřenicích, Žiželicích, Novém Městě nad Metují, Pardubicích, Kovanicích, Sadské, Poličce a Bystrém, dále pak v Příbyslavi, Vamberku, Rychnově nad Kněžnou, Dolní Krupě a Habrech.

Okázalost a význam měla některým slavnostem dodat přítomnost a aktivní účast veřejných osobností a církevních hodnostářů. Proto zpráva výslovně uvádí v Hradci Králové např.

přednášku o sv. Václavu profesora Neumana, promluvu viceřekтора zdejšího biskupského semináře prof. Dr. Buryšky, dále pak vystoupení ředitele konzistorního kanceláře Keppla v katedrále Sv. Ducha a prof. Dr. Ježe, S.J. v kostele Panny Marie či prof. Dr. Konečného, který promluvil před pontifikální mší ve zdejší katedrále. Opakovaně jsou výslovně uvedeny projevy ministra Ing. Dostálka (v Miletíně, Hrochově Týnci, Josefově), prof. Dr. Buryšky, který kázal pod širým nebem ve Vápenném Podole, opata Zavorala v Čáslavi, ministra Dr. Noska, který promluvil o významu sv. Václava v Chlumci n. C. a Příbyslavi (zde s P. Urbanem) i kázání kanovníka Msgr. Černého v Čibuzi a Černilově.

Ačkoli byl během celých oslav kladen důraz na akce místního zaměření, zmínil Reyl i některé akce celostátního významu, na nichž se výrazněji podíleli svou účastí věřících zdejší diecéze – např. pouti do Staré Boleslavi, konkrétně z Hradce Králové, z Jičína, „[...] *odkud uspořádána byla pouť do St. Boleslavi s 1000 účastníky*“, z Nového Bydžova „[...] *odkudž téměř 600 poutníků vykonalo pouť do St. Boleslavi*“, nebo procesí, které bylo vypraveno z Nového Města nad Metují či Pardubic. Na slavnosti v Praze byly dokonce vypraveny zvláštní vlaky z Chocně (1000 účastníků) a Litomyšle.

Na rozdíl od téměř absentujícího hodnocení či alespoň výčtu církevních obřadů zpráva zvýrazňuje některé další formy oslav, zejména takové, které opustily vyhrazené církevní interiéry chrámů a kostelů a vstoupily do veřejného prostoru. Jejich pořádání a podoba byly většinou dílem místních duchovních.

Přechodným jevem mezi sakrálním a veřejným prostorem bylo zvonění v předvečer slavností sv. Václava, které je zaznamenáno ve velké většině lokalit. S tím zprostředkovaně souvisí i pořizování nových zvonů, které je jmenovitě ve zprávě uvedeno – např. v Kyšperku (Letohradě), v Nekoři i Vojnově Městci, v Lomnici nad Popelkou dva nové dva zvony, v Kostelci nad Orlicí dokonce tři. Nové zvony byly pořizeny i ve Vysokém Veselí.

Velice početnou formou byly nejrůznější průvody především k sochám světce. Uveden je např. lampionový průvod k soše sv. Václava na Velkém náměstí v Hradci Králové, „[...] *průvody k sochám sv. Václava za zvuků hudby [...]*“ na Jičínsku, „*světelný průvod*“ v Chocni, „[...] *lampionový průvod za osvětlení celého města*“ v Litomyšli, v Luži za zvuku hudby, ve vikariátě Lipnickém (bez uvedení konkrétních míst), v Pardubicích (včetně misií v Osicích a Ždánicích), ve Vamberku a v Polné, kde bylo město během průvodu osvětleno. Variantou tohoto průvodu byla v Novém Městě nad Metují „*pouť do starobylého kostelíka sv. Václava na Dobeníně.*“ Přestože do těchto akcí v některých místech již pronikalo elektrické osvětlení, jinde dosud přetrvával „*kult ohně*“ – například v některých obcích vikariátu lipnického, kde „[...] *byly zapalovány i ohně na horách [...]*“.

Zvláštním projevem úcty ke svatému Václavu byly křty jménem „*Václav*“, což uvádí Reyl výslovně ve vikariátu Lipnickém. Jiným výrazem této úcty bylo i svěcení nového praporu katolických spolků v Chocni.

Svatováclavské slavnosti byly též inspirací pro pořizení nových soch, případně dovybavení interiérů kostelů. Nová socha

světce byla pořízena např. v Chocni, v Hradci Králové byla instalována a slavnostně posvěcena dvě votivní okna v katedrále, nové varhany byly pořízeny pro chrám ve Vilémově.

Svatováclavské jubileum bylo též využito ke dvěma „světským“ událostem – v Králově Městci byl vysvěcen nový spolkový dům a v Přibyslavi „[...] založena byla dětská kolonie, na níž přispěl značným darem místní p. děkan Hornek [...]“.

Velký důraz klade Reylova zpráva na dva obecnější rysy. Prvním z nich je opakované zdůraznění národnostního aspektu oslav, konkrétně zapojení českých i německých beneficíí. To Rey l hodnotil tak, že „[...] významné toto jubileum vzbudilo radostný ohlas v celém českém národě a také v diecési královéhradecké chystali se katolíci obou národností k důstojným oslavám vzácného tohoto millenia.“ Konkrétně např. uvádí, že v broumovském vikariátě s obyvatelstvem převážně německé národnosti „[...] byly konány oslavy ve městě Broumově význačným způsobem a také české bohoslužby v kostele sv. Václava [...]“; ve vikariátě Hostinném „[...] vesměs s obyvatelstvem německé národnosti ve všech osadách byl uctíván sv. Václav jako zemský patron radostným a důstojným způsobem [...]“, na Králicku „[...]účastnilo se ve všech osadách i německé obyvatelstvo slavností“, v litomyšlském vikariátu „[...] slavnosti účastnili se ochotně a nadšeně i věřící německé národnosti ve všech téměř německých i smíšených osadách“, trutnovský vikariát, „obývaný katolíky německé národnosti, oslavil millenium svatováclavské chvalitebnou [původně bylo v textu slovo „obdivuhodnou“, které bylo škrtnuto a nahrazeno rukopisnou opravou – vložili autoři] vělostí ve všech svých farnostech.“ Naopak ve vikariátu Lanškroun zpráva konstatuje, že „V ostatních 15 osadách, většinou německých, byly jisté pořádky nařízené pobožnosti, ale zvláštních oslav nebylo.“

Přesto vyslovuje sestavitel v závěru názor, „[...] že čeští katolíci oslavili bez výjimky millenium svého svatého knížete Václava. Uznání také zaslouží osady německé, které veřejně slavily ve sv. Václavu svého zemského patrona [...]“. Podobně i „[...] zmíněné eucharistické průvody dovedly shromáždit mnoho tisíc věřících obou národností za neobyčejného nadšení“.

Druhým znakem zprávy je zjevná snaha opakovaně zvýrazňovat zapojení širší veřejnosti a místních samospráv do oslav svatováclavského výročí. Někde to byla účast konkrétních místních představitelů např. „[...] v Třebechovicích a zvláště v Dobrušce za účasti zástupců města konaly se zdařilé oslavy [...]“, nebo „V Rychnově byla značná účast zástupců měst a úřadů při církevních slavnostech [...]“. Jinde se podíl samosprávy projevil třeba slavnostním osvětlením města („V Polné vedle tridua a průvodu bylo město osvětleno [...]“), nebo spoluorganizováním vlajkové výzdoby – např. „Město Vamberk [...] ozdobeno prapory.“ Účast široké veřejnosti je zdůrazněna např. v Hradci Králové, kde se průvod konal za účasti „velkého zástupu věřících“. V Pardubicích „[...] na církevních [...] slavnostech bralo účast širší obyvatelstvo [...]“, na Skutečsku „[...] lid nadšeně vítal millenium“.

Přes celkově kladné hodnocení neodpustil si Msgr. Rey l v závěru dílčí postesknutí: „Ovšem nelze pomlčet, že v některých českých honosivě pokročilých, ale nábožensky vlažných krajích vyskytli se národnostně zaostalí jedinci, kteří o slavnostech svatováclavských podle zastaralého zlozvyku vybírali na poli brambory. Jsou to však jen skrovné výjimky(sic!), které potvrzují pravidlo, že millenium svatováclavské přispělo pronikavým způsobem k utužení náboženského, vlasteneckého i státního citění v nejširších vrstvách katolíků diecése královéhradecké.“

Reylův text pro Svatováclavský výbor po více než dvou letech od vlastního konání oslav se jeví spíše než jako zpráva o svatováclavských slavnostech v roce 1929 jako sdělení formulované s ohledem na konkrétní snahy a potřeby římskokatolické církve v první polovině 30. let 20. století a aktuální společenskou situaci roku 1932, kdy byl sestaven.

Je zjevné, že se jen velmi okrajově věnuje vlastní teologické složce oslav. Místo toho jako by jejím hlavním záměrem bylo vyjmenovat co nejvíce konkrétních míst, kde se související festivity (nějakou formou) konaly. Snad také proto, že autoři jednotlivých hlášení nezaznamenávali a ani nemohli, vnitřní prožitky účastníků a reflexi těchto akcí. Jistým údajem, kterým by se snad bylo možno řídit, byly udávané počty přijatých svátostí, byť zde „[...] Papír snese mnoho“, jak poznamenal vikář z Poličky k hlášení svojanovského faráře. Proto text zprávy obsahuje především výčet přibližně tři sta padesát jmenovitě uvedených farností („osad“) z celkové počtu 368 farních hlášení doručených na přelomu let 1929 a 1930 biskupské konsistoři.

Z převážné většiny zpráv jednotlivých duchovních je možné vyčíst snahu a případně i radost především z pronikání do veřejného prostoru, a tím dokázat, že římskokatolická církev zůstávala (znovu se stávala?) na úrovni jednotlivých míst integrální součástí tehdejší společnosti. Jestli se jí to podařilo, o tom se již hlášení nezmiňují a ani nemohou.

Zpráva Msgr. Reyla s jistým odstupem zpětně pohlíží na oslavy roku 1929 z poněkud jiné perspektivy. Zdá se ale, že étos a vzednutí širokého spektra výročních aktivit již byly pozapomenuty a společenský vývoj (nejen v královéhradecké diecézi) se ubíral jiným směrem ve stínu rostoucích vnitrostátních problémů i hrozícího druhého globálního konfliktu.

Do jisté míry to vysvětluje obsah Reylovy zprávy, kterou biskupství tajemníkovi Svatováclavského výboru V. V. Kremerovi v březnu 1932 a která je dnes uložena v jeho pozůstalosti ve Sládečkově vlastivědném muzeu v Kladně, př. č. 16/2000, desky č. 6, položka 4.³⁴ Zasláná forma odpovědi pak také odráží význam, který biskupství zprávě pro Svatováclavský výbor přikládalo.

Místo očekávaného čistopisu, který by byl vypracován z Reylova výše uvedeného strojopisu, byla z královéhradecké kanceláře odeslána a výboru doručena jen jakási více méně přesná „kopie“ Reylova původního vyhotovení, včetně většiny původních autorových poznámek, doplňků, škrtnů, oprav apod.

34 KUCHYŇKA, Zdeněk. Monumentální pocta svatému Václavovi. Historie Svatováclavského sborníku ve světle pozůstalosti Viléma Václava Kremera. In: *Posel z Budče : almanach poutníků na staroslavnou Budeč*. Kladno : Okresní muzeum Kladno č. 19, (2002.), s. 2–11.

To, že se nejedná o identickou kopii dokládají drobné odchylky – např. jinak provedené vsuvky některých textových pasáží, rozdílně prováděné škrty apod.

Původní osmistránková zpráva je pro tento účel dodatečně rozstříhána a slepena do jiných archů, na kterých je od druhé strany odstraněna původní paginace. Úvodní část původního textu (do konce druhé strany) je oddělena a použita jako „původní dopis“ s tím, že konec poslední Reylovy věty „*Kdyby se měla uváděti v podrobnosti všechna místa, kde oslavy byly konány, vznikla by z toho objemná kniha*“ od slov „[...] v podrobnosti“ po odstržení chybí. Podobně v Kremerovi doručené verzi zůstalo na osmé straně nedopsáno slovo „*naří-*“ [zení].

Zachovány jsou naopak rukopisné opravy pravopisných chyb v autorově strojopise („[...] *duchovní správy* [...] *podali*“ opraveno na „*podaly*“, „[...] *osob, které* [...] *navštívili*“ na „*navštívily*“ – obé na druhé a třetí straně doručené zprávy). Jinde jsou provedeny drobné formulační či stylistické úpravy – např. původní text „[...] *aspoň pobožnosti v chrámech* [...]“ je nahrazen formulací „[...] *aspoň pořádáním kostelních pobožnosti*“. Na některých místech textu je patrná postupná změna důrazů. Např. v původní verzi autor uváděl, že „*V Broumovském vikariátě, velikou většinou německé národnosti* [...]“, což sám opravil na „[...] *V Broumovském vikariátě, obyvatelstvo německé národnosti*, [...]“. V definitivní verzi je pak znění „*V Broumovském vikariátě s obyvatelstvem německé národnosti*[...]“.

Podstatnější změny obsahuje Reylova zpráva ve verzi doručené Svatováclavskému výboru zejména v závěru v celkovém hodnocení, což je patrně motivováno očekávaným zveřejněním zprávy v připravovaném Svatováclavském sborníku. V interní verzi konstatuje Reyl, že vybírání brambor o svátku sv. Václava jako staročeský zvyk ohrozilo v některých místech účast na konaných náboženských obřadech či doprovodných akcích. Podle něj: „*Jsou to však jen skrovné výjimky, které potvrzují pravidlo, že millenium svatováclavské přispělo pronikavým způsobem k utužení náboženského, vlasteneckého i státního cítění v nejširších vrstvách katolíků diecéze královéhradecké*“.

Dochovaná verze doručená k otištění pak zní: „*Jsou to však jen skrovné výjimky, které potvrzují* [slovo „*pravidlo*“ škrtnuto a nahrazeno] *radostnou skutečností, že millenium svatováclavské přispělo pronikavým způsobem k utužení náboženského, státního a vlasteneckého cítění v nejširších vrstvách* [slova „*katolíků diecéze*

královéhradecké“ škrtnuta a nahrazena] *obyvatelstva obnoveného státu československého*.“

Tato závěrečná věta odráží podle našeho názoru nejen změnu pořadí priorit „*cítění v nejširších vrstvách*“, kde „*státní*“ cítění dostalo přednost před „*vlasteneckým*“, ale působení katolické církve našlo svůj cíl již nikoli pouze „*v nejširších vrstvách katolíků*“, ale u veškerého „*obyvatelstva*“, a to nikoli pouze na území „*diecéze královéhradecké*“, ale celého „*obnoveného státu československého*“.

K hodnocení Františka Reyla učiníme na závěr ještě několik dílčích poznámek. Dochované zprávy došly do centra východočeské diecéze v dostatečném počtu, aby byly relevantním zdrojem informací. Byť je z nich jasné patrné, že jsou si jednotliví duchovní jasně vědomi, komu, co, kam a za jakým účelem píší, tedy svému přímému nadřízenému v podobě vikáře a biskupa a pro budoucí paměť a je z nich jasné patrná struktura a dobové zvyklosti tehdejší církve, přesto v nich lze spatřit jistou radost a jednoznačnou snahu, především uchopením veřejného prostoru (i za pomoci tehdy moderních technologií, jako např. el. osvětlení) dokázat, že římskokatolická církev je integrální součástí tehdejší společnosti. Jestli se jí to podařilo, o tom se již hlášení nezmiňují a ani nemohou. Soudobá historiografie pak považuje oslavy za jakousi závěrečnou etapu kulturních válek spojených s popřevratovými poměry r. 1918, kdy poté vývojem společnosti ustává potřeba po apologizaci jednotlivých stran a společenskému diskurzu začínají dominovat jiné otázky, neboť všechny strany již našly své pevné místo v nové republice, s čímž se lze, dle našeho mínění plně ztotožnit.

Naše studie chtěla dílčím způsobem seznámit čtenáře se zajímavým korpusem pramenů. Badatelsky zajímavé a další zhodnocení např. z pohledu dějin liturgiky jsou jistě údaje o průvodech a dalších akcích mimo liturgický prostor chrámů. Totéž lze tvrdit také o ojedinělých, a proto jistě cenných údajích regionálního charakteru, které mohou být cenným příspěvkem např. pro mikro historii. Cenné údaje by z materiálu jistě šlo čerpat také pro historickou antropologii či sociologii. Badatelé věnující se dějinám mentalit by mohli blíže analyzovat osobní postoje duchovních, jakožto historických aktérů apod. Doufáme proto, že studie přispěje k dalšímu badatelskému využití tohoto zajímavého materiálu.

Rodina Vitouškova, podnikatelé určující tvář města Třebechovice pod Orebem v první polovině 20. století

Petra Jahnová

V Třebechovicích pod Orebem se na počátku 20. století úspěšně rozvíjel koželužský průmysl v soukromých továrnách. Mezi největší patřila továrna na usně bratří Vitoušků, kteří se aktivně zapojili i do chodu a rozvoje města. Nejvýznamnější osobností byl Rudolf Vitoušek spolumajitel továrny na usně bratří Vitoušků. Dlouhá léta působil jako starosta města a aktivně se podílel na chodu koželužského průmyslu v Československé republice.

Třebechovice pod Orebem jsou malým městem nacházejícím se v těsné blízkosti Hradce Králové. Počátkem 20. století došlo k jejich přeměně na průmyslové město se značným podílem koželužského průmyslu. Ve městě se nacházely čtyři koželužny a další továrny i soukromé dílny, které se zabývaly výrobou koženého zboží. Mezi největší koželužny patřila továrna na usně bratří Vitoušků a továrna Davida Kreitnera. Majitelé továren se aktivně zapojovali do chodu a rozvoje města. Nejvýznamnější osobností byl Rudolf Vitoušek spolumajitel továrny na usně bratří Vitoušků, který dlouhá léta působil jako starosta města a aktivně se podílel na organizaci koželužského průmyslu v Československé republice.

Počátek koželužny rodiny Vitoušků sahá do konce 18. století, kdy do města přišel mladý koželuh Augustin Vitoušek, tavař z Kasejovic v jižních Čechách.¹ Pracoval u mistra koželuha Josefa Doležala, který měl dílnu v Třebechovicích za krytým

mostem přes řeku Dědinu. Josef Doležal zemřel 25. října 1794 ve věku 31 let.² Zanechal po sobě prosperující a dobře vybavenou dílnu s velkým množstvím surovin.³ Vše odkázal své ženě Rozálii a dětem Janovi, Marii a ještě nenarozenému potomkovi. Koželužna nemohla dlouho zůstat bez mistra, proto se mladá vdova Rozálie Doležalová 14. dubna 1795 vdala právě za Augustina Vitouška.⁴ Společně tak dali základ rodinnému podniku Vitoušků.

Pokračovatelem v koželužském řemesle byl jejich syn Čeněk, který se narodil v roce 1810⁵ a u svého otce Augustina se vyučil koželuhem. Dalším následníkem v rodinné tradici byl opět Čeněk, který přišel na svět v roce 1840.⁶ Ten se oženil s Marií Proboštovou, sestrou Josefa Probošta, jenž byl tvůrce známého Třebechovického mechanického betlému. O velikosti koželužské dílny svědčí zápis v kronice města Třebechovic, který uvádí, že v roce 1875 působil jako samostatný koželuh

1 Augustin Vitoušek se narodil 11. června 1776 v Kasejovicích, jeho otec Václav Vitoušek byl koželuhem. Státní oblastní archiv v Plzni, fond Sběrka matrik západních Čech č. 10014. sign. Kasejovice 09, s. 374, dostupné online: https://www.portafontium.eu/iipimage/30063617/kasejovice-09_1900-n?x=377&y=-337&w=1982&h=833, cit. 2022_04_07.

2 Státní oblastní archiv Hradec Králové (dále SOA HK), matrika Z 1785–1819, sign. 164–14, s. 19, dostupné online: <http://88.146.158.154:8083/164-00014.zip>, cit. 2022_04_07.

3 Josef Doležal vlastnil tříslové kádě, měděné kotle na dvanáct konví, tabule na kniplování, suroviny: 225 kusů vydělaných teletin, 16 kravích hřbetin a 4 koniny. Dále 113 teletin připravených k vydělání – mimo 60 kusů, které se nalézají ve vaně a 50 kusů ve vodě, vedle 29 kravín a 1 kraviny syrové. Ve štoku nalézaly se i jiné kůže. Dále měl v zásobě 40 mázů fištrónu a 300 korzů třísla po 20 krejcarech. Doležal vlastnil grunt za krytým mostem, několik parcel polí, louku u Krňovic. Vilém KOLEŠ, *Rozsah koželužství mistra Josefa Doležala v roce 1774*, Staré Třebechovice – vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 20, 1936, Třebechovice pod Orebem 2004, s. 15.

4 SOA HK, sbírka matrik O 1785–1819, sign. 164–12, s. 8, dostupné online: <http://88.146.158.154:8083/164-00012.zip> cit. 2022_04_07.

5 Čeněk Vitoušek se narodil 14. dubna 1810, otec Augustin Vitoušek, matka Rosálie Vitoušková rozená Winterová. SOA HK, sbírka matrik N 1803–1847, sign. 164–5, s. 27, dostupné online: <http://88.146.158.154:8083/164-00005.zip>, cit. 2022_04_07.

6 Čeněk Vitoušek ml. se narodil 5. dubna 1840, otec Čeněk Vitoušek, matka Marie Vitoušková rozená Uhlířová. SOA HK, sbírka matrik N 1803–1847, sign. 164–5, s. 250, dostupné online: <http://88.146.158.154:8083/164-00005.zip>, cit. 2022_04_07.

1. Čeněk Vitoušek (1840–1910). Album Vitouškovy továrny z roku 1942, Třebechovické muzeum betlémů (dále TMB).

ve městě v domě čp. 244 Čeněk Vitoušek a zaměstnával pět dělníků.⁷

Čeněk Vitoušek měl dva syny – Karla a Rudolfa, kteří se také u otce vyučili koželužskému řemeslu a poté odešli do zahraničí na zkušenou.⁸ V roce 1897 jim Čeněk Vitoušek svou koželužnu i další pozemky předal a podnik tak změnil název na *Karel a Rudolf Vitouškové*.⁹ Tento rok je důležitým mezníkem v rozvoji koželužny, neboť nová generace majitelů začala pozvolna mechanizovat výrobu. Jejich začátky ovšem byly těžké, firma neměla mnoho finančních prostředků. I přesto se rozhodli veškeré úspory věnovat do zvelebení a modernizace podniku. V té době již továrna zaměstnávala 28 dělníků.¹⁰

V roce 1903 majitelé koželužny změnilí název firmy na *Továrna na usně v Třebechovicích Bratří Vitouškové*, v německé podobě *Lederfabrik in Hohenbruck Brüder Vitoušek*. Firma se stala

veřejnou obchodní společností, což znamená, že vlastníci ručili veškerým svým majetkem.¹¹

Podniku se dařilo, a proto majitelé rozhodli o rozšíření výroby. Pro tento účel zakoupili v roce 1906 od Občanské záložny v Třebechovicích továrnu a hostinec čp. 231.¹² Původně zde sídlila Továrna varhan a harmonií Josefa Vanického a hostinec Na Krétě. Majitel nemovitostí se dostal do finančních problémů a objekty musel prodat.¹³

První světová válka zastihla podnik v plném provozu, vybavený moderními stroji a se 150 zaměstnanci. Během této doby byla především z důvodu nedostatečného přídělu surovin výroba omezena na čtvrtinu. I po vzniku samostatného Československa trvalo několik let, než opět došlo k plné obnově výroby. Teprve po opětovném nastartování ekonomiky a stabilizaci výroby si mohla firma dovolit další rozvoj.

7 SOkA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 529.

8 Karel Vitoušek se vyučil v roce 1886 a jeho bratr Rudolf v roce 1887. Rodinný soukromý archiv Vitoušků, fotografie výučnicích listů Karla a Rudolfa Vitouškových.

9 SOA HK, fond Bratří Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem (1885–1948), inv. č. 11, kart. 1.

10 Proslov popisující celou historii Vitouškovy továrny. Není přesně datován, ale podle obsahu vznikl po roce 1945. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

11 Kopie žádosti potvrzená c. k. krajským soudem v Hradci Králové 21. ledna 1903. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

12 Trhová smlouva mezi Občanskou záložnou v Třebechovicích a továrnou na usně bratří Vitoušků ze dne 7. června 1906. SOA HK, fond Bratří Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem (1885–1948), inv. č. 12, kart. 1.

13 Zápis z dražby a žádost o zápis do pozemkové knihy. Tamtéž, inv. č. 12, kart. 1.

Během následujících let proběhlo mnoho stavebních úprav obou areálů. Stavební úpravy probíhaly v továrně u mostu i v areálu „*Na Krétě*“. Výroba byla modernizována, vznikly nové dílny a skladiště i zázemí pro zaměstnance. Firma navázala na zahraniční obchod, probíhající již od roku 1910. Během následujících let obchodovala s evropskými i zámořskými státy. Nabízela své usně a později i galanterní zboží do Belgie, Holandska, Švédska, Norska, Francie, Anglie, USA, Německa, Jugoslávie, Maďarska, Bulharska, na Island.¹⁴

Dalším důležitým mezníkem v rozvoji podniku bylo rozšíření živnosti o výrobu brašnářského, řemenářského, bičařského, sedlářského, postrojního a galanterního koženého zboží.¹⁵ Celou výrobu koženého zboží převzali od firmy Karel Biduschowský a synové a. s. v Třebíči, která byla v likvidaci. Převzali nejen strojní zařízení, ale i vedoucí pracovníky. Výrobu nejprve provozovali v továrně firmy Netuka-Derma spol. s. r. o. v Třebechovicích v ulici Za Tratí čp. 471 a poté ji přestěhovali do vyklizených a upravených prostor továrního objektu „*Na Krétě*“. Nejprve byla výroba zaměřena na vojenské potřeby československé armády, dále na veřejné zakázky, např. pro Československé dráhy. Později bylo zřízeno oddělení pro civilní výrobu zaměřené na galanterní výrobu. Kabelky, brašny, aktovky, pásky mířily nejen na domácí trh, ale získaly si velkou oblibu i v zahraničí.¹⁶ Vitouškové rozšířili své podnikání i za hranice města a zakoupili již několik let nefungující továrnu na obuv Leona v Sezemicích.¹⁷

Majitelé koželužny Karel a Rudolf Vitouškovi postupně do vedení firmy přizvali své nástupce. V roce 1920 vstoupil do firmy jako nový společník JUDr. Ivan Růžička, zeť Karla Vitouška, a v roce 1926 MUDr. Josef Vydřel, zeť Rudolfa Vitouška.¹⁸ Později byli do firmy přijati i synové obou majitelů. Syn Rudolfa Vitouška Rudolf Vitoušek ml., jeho bratr Karel Vitoušek ml. a syn Karla Vitouška Josef Vitoušek. Práce a kompetence ve firmě byly rozděleny následovně. Rudolf Vitoušek ml. vedl celý provoz koželužny. Karel Vitoušek ml. měl na starosti oddělení sedlářské a galanterní. Josef Vitoušek kontroloval suroviny, přijímal a propouštěl dělníky. MUDr. Josef Vydřel se zabýval personálními záležitostmi podniku. JUDr. Ivan Růžička vedl komerční a finanční záležitosti daňové a právní, kontroloval práci ostatních a měl rozhodující slovo při rozporu mezi společníky.¹⁹

Prosperita závodu, který před druhou světovou válkou zaměstnával okolo 300 dělníků, byla ochromena okupací a válkou. Koželužna a konfekční oddělení byly nuceny vyrábět pro německé okupanty. Ale i přesto se v mezích možností pracovalo pro civilní potřebu. Byly maximálně využívány odpady a nově zavedena výroba umělé kůže, která se vyráběla z papírového tkaniva přelepeného superior papírem, z líce byla tlačená, z rubu barvená.²⁰ S velkými potížemi se podařilo zachovat závod v chodu. Dlouholetý význam závodu v roce 1941 ocenili představitelé města Třebechovice, kteří továrně bratří Vitoušků udělili čestný řád pro staré živnostenské, řemeslné, obchodnické a průmyslové rody.²¹ Konce druhé světové války se nedočkal ani jeden z bratrů, v roce 1943 zemřel Karel a v roce 1944 Rudolf Vitoušek.

Podnik po válce fungoval až do roku 1948, kdy na něho byla uvalena národní správa. Národním správcem byl jmenován Gustav Zajíček.²² Později byla továrna bratří Vitoušků začleněna do národního podniku Polický Jaroměř, následně do Závodu Antonína Zápotockého Jaroměř.

Přínos majitelů koželužských továren pro rozvoj města Třebechovice pod Orebem

Třebechovice byly v druhé polovině 19. století slibně se rozvíjejícím městem. Zakládaly se různé spolky, učené společnosti a tělovýchovné organizace. Ve městě působil mužský pěvecký sbor Oreb a ženský sbor Libuše. Občanská beseda pečovala o vzdělání a zábavu svých členů literaturou, zpěvem a hudbou. Město zveleboval Okrašlovací spolek, který pečoval o městskou zeleň, květiny a stromy. V roce 1870 byl založen Sokol. Jeho členové kromě sportování pořádali výlety, taneční zábavy a účastnili se národních a církevních slavností. Město žilo společenským a politickým životem. S rozvojem techniky a vzdělanosti se rozvíjelo podnikání a ekonomika. Majitelé vznikajících továren se podíleli na správě města a jeho vývoji.

I majitelé koželužských továren se zapojili do správy města. Čeněk Vitoušek ml. byl několikrát zvolen do městského zastupitelstva, konkrétně v letech 1877, 1880, 1883.²³ Ve volbách v roce 1898 uspěl i Karel Vitoušek a stal se zastupitelem města.²⁴ Když v roce 1918 zemřel starosta Jan Bujet, na jeho místo

14 Korespondence se zahraničními firmami a obchodními zástupci. SOA HK, fond Bratří Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem (1885–1948), inv. č. 130–136, kart. 12.

15 Oznámení o rozšíření živnosti adresované Okresnímu úřadu v Hradci Králové, 7. dubna 1931. *Tamtéž*, inv. č. 5, kart. 1.

16 Ocenění hodnoty továrny s popisem staveb čp. 244, 245, 231, 257, z let 1943–1945. SOA HK, fond Bratří Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem (1885–1948), inv. č. 32, kart. 2.

17 Trhová smlouva ze dne 30. prosince 1936. *Tamtéž*, inv. č. 15, kart. 1.

18 Proslov popisující celou historii Vitouškovy továrny. Není přesně datován, ale podle obsahu vznikl po roce 1945. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

19 Rozdělení práce společníků do konce roku 1939. *Tamtéž*.

20 Hlášení Nejvyššímu cenovému úřadu ze dne 17. září 1943. SOA HK, fond Bratří Vitouškové, továrna na usně, Třebechovice pod Orebem (1885–1948), inv. č. 40, kart. 2.

21 Purkmistrovský úřad v Třebechovicích p. O. uděluje řád rodině Vitoušků dne 14. února 1941. *Tamtéž*, inv. 3, kart. 1.

22 Jmenování národního správce podnikovým ředitelstvím n. p. Polický Jaroměř, 17. září 1948. *Tamtéž*, inv. č. 7, kart. 1.

23 SOKA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 438, 441, 461.

24 *Tamtéž*, s. 733–734.

2. Karel Vitoušek (1870–1943), TMB.

byl zvolen právě Karel Vitoušek, který byl nejvyšším představitelem města jeden rok.²⁵ Jeho bratr Rudolf se také podílel na chodu města, a když v roce 1928 opustil post starosty Hynek Kohout, Rudolfa Vitouška zvolili na jeho místo. Důvodem k odvolání starosty Hynka Kohouta byly pravděpodobně neshody ve vedení města.²⁶ Rudolf Vitoušek se stal starostou města na dlouhých šestnáct let, až do roku 1944, kdy předal funkci Josefu Prášilovi a sám obdržel titul čestného starosty.

Továrníci působili v různých spolcích a organizacích. Bratři Vitouškové se stali v roce 1922 zakládajícími členy pobočky Československého červeného kříže v Třeběchovicích. Společně s dalšími členy, mlynářem Jaroslavem Dotřelem, firmami Kauder, David Kreitner a synové a Gustav Freund se hned zapojili do podpory rodin, jejichž živitelé onemocněli nebo přišli o práci.²⁷ Přispívali na léčení, na ošetření v zubní ambulanci, na preventivní péči o chrup u školní mládeže, zasílali vánoční nadílku

na Podkarpatskou Rus atd. Zajišťovali polévku pro chudé a staré lidi, sbírky ošacení a pořádali zdravotnické kurzy. Finanční prostředky na svoji činnost získávala pobočka Červeného kříže prostřednictvím dobročinných koncertů, sbírek a z členských poplatků.²⁸

Péče o chudé občany byla záležitostí města. Na počátku 20. století vznikl Ústav chudých, který byl prostředníkem mezi městským úřadem a lidmi, kteří potřebovali finanční nebo materiální pomoc. Příspěvek města na Ústav chudých byl jednou z největších položek v rozpočtu. Přispíval na léky, ošacení, hradil cestu k lékaři, na Vánoce rozdával dárky a podporoval sirotky.²⁹ Ústav chudých byl v roce 1923 nahrazen Odborem sociální péče, do jehož čela byla zvolena Anna Vitoušková, manželka továrníka Rudolfa Vitouška. Současně byla založena pobočka Odboru sociální péče o matky a jejich děti.³⁰

25 SOKA HK, fond Archiv města Třeběchovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 575.

26 Hradecko – Nechanicko, *Kraj Královéhradecký*, 19 (83), 1928, s. 8.

27 SOKA HK, fond Archiv města Třeběchovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 624.

28 HOFMANOVÁ, Miroslava a kol. *Třeběchovice pod Orebem*. Třeběchovice pod Orebem 2004, s. 151.

29 *Tamtéž*, s. 144.

30 SOKA HK, fond Archiv města Třeběchovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 624.

3. Rudolf Vitoušek (1872–1943), TMB.

Služby Odboru sociální péče byly plně využívány především v období hospodářské krize, která se ve 30. letech 20. století nevyhnula ani tomuto průmyslovému městu. Muselo dojít k omezení koželužské výroby z důvodu nedostatku materiálu, který se dovážel ze zahraničí, a v tomto období byl jeho dovoz značně omezen. Naproti tomu výroby koženého zboží se krize dotkla jen málo. Obecně se snížily počty zaměstnanců a poklesly i mzdy. Nezaměstnanost ve městě v roce 1934 činila 120 až 130 osob. Počty nezaměstnaných byly ovšem oproti okolním městům poměrně malé, např. v nedalekých Holicích evidovali 900 lidí bez práce. Nezaměstnaným poskytoval stát podporu a dostávali výtěžky z veřejných sbírek. Bylo jim zdarma přiděleno uhlí a chléb. Odbor sociální péče se staral především o výživu dětí nezaměstnaných rodičů.³¹

I mladší členové rodiny se zapojovali do charitativní činnosti, v Osvětové komisi zasedal Rudolf Vitoušek ml. Její první schůze se konala 25. dubna 1920 v domě továrníka Františka Weisze, kde byla otevřena Heldova veřejná knihovna a čítárna. Osvětová komise pořádala různé přednášky a mimo jiné

se podílela na organizaci velké slavnosti, která byla uspořádána k 500. výročí od založení bratrstva orebitů.

Rudolf Vitoušek – osobnost československého koželužství

Rudolf Vitoušek společně s bratrem Karlem řídili od roku 1897 továrnu na usně. Jak vzpomínala jeho dcera Anna Vydrželová, její otec bez vyššího vzdělání jen svoji přirozenou inteligencí a pílí vytvořil prosperující podnik.³² Rudolf ovšem nebyl jen majitelem továrny, ale věnoval se koželužskému průmyslu i na celostátní úrovni. Již před první světovou válkou byl členem Verein der Kipsgerber v Lipsku a působil v Ústředním svazu rakouských průmyslníků. Po vzniku samostatného Československa spoluzakládal organizaci koželužského průmyslu, která byla součástí Ústředního svazu československých průmyslníků (dále ÚSČP), jenž byl založen již za války jako příprava na osamostatnění průmyslu. Nejprve se podařilo zorganizovat koželuhy

31 Tamtéž, s. 879, 889.

32 Audionahrávka Anny Vydrželové z 80. let 20. století. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

TOVÁRNY NA USNĚ V TŘEBECHOVICÍCH BRATŘÍ VITOUŠKOVÉ

LEDERFABRIKEN IN HOHENBRUCK BRÜDER VITOUŠEK

4. Továrny bratří Vitoušků – nahoře továrna „Na Krétě“, před ní tzv. věžičková vila Karla Vitouška, dole závod u mostu přes Dědinu. Album Vitouškovy továrny z roku 1942, TMB.

do Sekce průmyslu koželužského při ÚSČP a v roce 1926 se sekce přeměnila v samotný Svaz československého průmyslu koželužského v Praze. Nejvíce práce měli průmyslníci po vzniku republiky, kdy bylo potřeba nastartovat ekonomiku nového státu a prosadit ho na zahraničním trhu. Zabývali se cenami surových kůží a usnĕ na trhu, rozvíjeli zahraniční obchod, sledovali péči o zaměstnance – pojištění, kolektivní smlouvy atd. Rudolf Vitoušek působil jako předseda koželužské organizace od jejího počátku. Dále zastával funkci místopředsedy Místní skupiny ÚSČP v Hradci Králové a post předsedy revizní komise ÚSČP.³³

Před druhou světovou válkou byl koželužský průmysl v českých rukou, menší část patřila Židům a jen několik koželužen mělo německé majitele. To se ovšem během německé okupace změnilo. Arizací židovského majetku se podíl německých podniků zvýšil, ale zatím ještě nepřevážil český podíl. Němci měli snahu ovládnout i přední místa v organizacích průmyslu. Byla vytvořena nucená organizace všech průmyslových odvětví. Vládním nařízením ze dne 29. srpna 1939 vznikly hospodářské skupiny odborového členění Ústředního svazu průmyslu pro Čechy a Moravu. Pro koželužský obor byla zřízena Hospodářská skupina koželužského průmyslu v čele s předsedou Rudolfem Vitouškem. V prvních válečných letech ještě byla znat česká převaha, v roce 1942 vystřídali české předsedy Němci.

Výkonným orgánem byl německý generální sekretář, který byl pověřencem říšského protektora, měl rozsáhlá práva a tím se představenstva skupin stala jen poradními orgány. Protektor rozhodoval o fungování továren a samozřejmě upřednostňoval ty německé.³⁴

Rudolf Vitoušek se zaměřil i na vzdělávání v oboru a prosazování nových technologií. Po vzniku samostatného Československa si uvědomil, že domácí koželužství se svými zastaralými technologiemi nemůže obstát v konkurenci s cizími státy, pokud nezačne co nejdříve využívat nejnovějších technologií. Snažil se o jejich zpřístupnění a zavedení v koželužnách, aby továrny mohly dodávat prvotřídní usnĕ za konkurenční ceny především pro obuvnické odvětví.³⁵ Z toho důvodu Rudolf Vitoušek prosazoval založení Výzkumného a zkušebního ústavu pro koželužství při České vysoké škole technické v Brně.³⁶ Činnost Výzkumného ústavu doplňovala Československá společnost koželužských chemiků v Brně, ve které se setkávali vědečtí absolventi vysoké školy v Brně společně s praktickými koželuhy a řešili vědecké i technické otázky koželužské výroby. Rudolf Vitoušek se podílel na činnosti této společnosti.

Stejně urputně se společně s dalšími majiteli koželužen pustili do založení Státní odborné školy koželužské v Hradci Králové. Snahy o zřízení odborné školy koželužské pocházely již

33 NOVÁK, Jaroslav. *Koželužský průmysl v Československé republice v letech 1919–1938*. Technická hlídka koželužská, 21, 1946, s. 186.

34 KUBELKA, V. *Problémy českého koželužství za minulé války*. Technická hlídka koželužská, 21, 1946, s. 3.

35 MASNER, Liboslav. *Rudolf Vitoušek, organizátor českého koželužství*. Svět, 3 (41), 1944, s. 4.

36 V březnu 1922 schválilo Ministerstvo školství a národní osvěty založení Výzkumného a zkušebního ústavu pro koželužství při České vysoké škole technické v Brně. NOVÁK, Jaroslav. *Koželužský průmysl v Československé republice v letech 1919–1938*. Technická hlídka koželužská, 21, 1946, s. 185.

z 90. let 19. století, ale její realizace se podařila až o třicet let později. Stavbu školy zaplatila koželužská sekce svazu průmyslníků. Ministerstvo školství a národní osvěty školu vybavilo nejmodernějšími stroji. Město Hradec Králové bylo myšleně založení školy také nakloněno, proto darovalo pozemek na její stavbu. Výstavba probíhala v letech 1923–1924 podle návrhu architekta Josefa Gočára.³⁷

Pět let po otevření koželužské školy odhalil Svaz československého průmyslu koželužského v Hradci Králové svému předsedovi Rudolfu Vitouškovi ve vestibulu školy bustu. Slavnost proběhla za přítomnosti ministra obchodu Ing. Ladislava Nováka, zástupců ministerstev, města, státních úřadů, škol, vojska, průmyslu, obchodu a dalších organizací. Autorem busty byl akad. sochař Otakar Švec.³⁸

Škola přečkala i složitou válečnou dobu, kdy ve školním roce 1944–1945 byla zastavena výuka a hrozilo i zastavení provozu školních dílen. Nakonec se dílny podařilo udržet díky firmě Bratří Vitouškové, neboť nad nimi převzala záštitu.³⁹ Škola v Hradci Králové působila do roku 1949, poté byla přemístěna do Zlína.⁴⁰

Když byla v roce 1938 založena Obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové, byl předsedou správní komise zvolen JUDr. František Ulrich a pozici místopředsedy správní komise a předsedy průmyslové sekce zastával Rudolf Vitoušek.⁴¹ Krátké období druhé republiky vystřídalo období okupace a druhá světová válka. Po smrti prezidenta komory JUDr. Františka Ulricha, bylo třeba rychle obsadit tento post, aby nedošlo k obsazení místa německými okupanty. Do čela královéhradecké komory byl zvolen Rudolf Vitoušek.⁴² Komora fungovala jako dříve. Vitoušek se snažil, stejně jako jeho předchůdce, co nejvíce omezit vliv okupantů na fungování komory. V čele komory Vitoušek stál až do své smrti v roce 1944.

Rudolf Vitoušek byl jedním z iniciátorů založení firmy *Boskin, české akciové společnosti průmyslu kožního* a také jejím dlouholetým předsedou správní rady.⁴³ Společnost dosáhla velkého rozvoje a významu v koželužském průmyslu.⁴⁴ Zabývala se nákupem surovin pro koželužské závody, včetně zahraničního

obchodu. V koželužském průmyslu se zahraničnímu obchodu dařilo. Během první republiky přinesl vývoz do zahraničí našemu národnímu hospodářství každoročně několik set milionů a v letech 1928 a 1929 dokonce přes miliardu korun.⁴⁵

Z předchozího výčtu je zřejmé, že Rudolf Vitoušek byl člověkem velice činným a kromě svého dlouholetého působení v uvedených institucích zastával i další posty. Např. byl členem poradního sboru pro hospodářské otázky při Ministerstvu obchodu, působil ve správní komisi liberecké obchodní komory, byl členem Zemské komise pro všeobecnou daň výdělkovou v Praze. Protože se velice zajímal o rozvoj koželužství a vzdělání budoucích i stávajících koželuhů, byl kuratorním předsedou Státního výzkumného ústavu pro koželužství v Brně a členem kuratoria Státní odborné koželužské školy v Hradci Králové a kuratoria Obchodní akademie v Hradci Králové. Podílel se i na polickém životě jako člen Národní demokracie a později vedoucí místní skupiny Národního souručenství v Hradci Králové.

Rudolf Vitoušek a Třebechovice pod Orebem

Rudolf Vitoušek působil 16 let ve funkci starosty města, ale ještě předtím, než se stal starostou města, zapsal se do jeho dějin stavbou sokolovny. Třebechovičtí sokolové již delší čas toužili po vybudování důstojného stánku, ale nedostávalo se jim finančních prostředků. Vitoušek, jako dlouholetý člen Sokola a jeho místostarosta,⁴⁶ sestavil finanční plán, podle kterého bylo možné stavbu sokolovny realizovat a v roce 1924 předat k provozu.

Po zvolení starostou se hned začal plně věnovat správě města, jeho rozvoji a modernizaci.⁴⁷ Při jeho nástupu do funkce, byl již schválen nový územní plán z konce roku 1927, který město rozdělil na část městskou, zemědělskou, průmyslovou a pro tělesnou výchovu. Plán počítal s kanalizací, vodovodem a čističkou odpadních vod.⁴⁸ Potřeba kvalitní pitné vody byla pro obyvatele zásadní, neboť pitná voda ze studní byla nedostačující a užitková voda, která se čerpala z Vantrok,⁴⁹ také již nepostačovala.

37 DIVIŠOVÁ, Jaroslava (ed.). *Encyklopedie města Hradce Králové*, Hradec Králové 2011, s. 580; ZIKMUND-LENDER, Ladislav. *Struktura města v zeleni: Moderní architektura v Hradci Králové*, Hradec Králové 2017, s.191.

38 Slavnost se konala 17. ledna 1929. SOKA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 676.

39 KÖHLER, B. *Koželužská škola za druhé světové války*, Technická hlídka koželužská, 21, 1946, s. 10.

40 Od roku 1951 zde působila Vyšší průmyslová škola strojnická. DIVIŠOVÁ, Jaroslava (ed.), *Encyklopedie města Hradce Králové*, Hradec Králové 2011, s. 580.

41 Komora měla celkem tři sekce. Předsedou průmyslové sekce byl Rudolf Vitoušek, obchodní sekce měla za předsedu Josefa Ježka a živnostenskou sekci vedl Jan Bahník. GRULICH, Petr. *Obchodní a živnostenská komora Hradec Králové 1910–1949*, Praha 2005, s. 141.

42 *Tamtéž*, s. 146.

43 Boskin byl založen v roce 1921. MACH, Zdeněk (ed.), *Věstník Ministerstva vnitra republiky Československé*, 3, Praha 1921, s. 246.

44 Akciová společnost Boskin navázala na společnost s ručením omezeným stejného jména, která vznikla v roce 1918. Společnost dosáhla velkého rozvoje a významu v koželužském průmyslu, proto bylo nutné změnit její právní formu. Lidové noviny, 29 (463), Brno, s. 9.

45 NOVÁK, Jaroslav. *Koželužský průmysl v Československé republice v letech 1919–1938*, Technická hlídka koželužská, 21, 1946, s. 133.

46 SOKA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 630.

47 Rudolf Vitoušek byl zvolen starostou města 29. října 1928. *Tamtéž*, s. 670.

48 SKŘIVAN, František. *Stavební vývoj Třebechovic p. O. v posledních letech a plán budoucnosti*, in Třebechovice pod Orebem, Třebechovice pod Orebem, 1932, s. 7–8.

49 Vantroka neboli Alba jsou vodním náhonem, který sloužil k napájení rybníků, mlýnů a pil. Jedná se o jedno z nejstarších vodních děl pocházejících ze 14. století.

5. Tomáš Garrigue Masaryk a Rudolf Vitoušek. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

Jako zdroj pitné vody byla vybrána lokalita s výbornými prameny v lese nedaleko města, tzv. Studánka.

Projekt výstavby vodovodu byl uskutečněn za velice krátkou dobu. Městské zastupitelstvo rozhodlo o realizaci vodovodu 25. listopadu 1929 a o necelý rok později, 15. listopadu 1930, byl uveden do provozu.⁵⁰ Výstavbu kanalizace a vodovodu sledovali i přední politici, se kterými byl Rudolf Vitoušek v kontaktu. Během realizace navštívil město např. ministr obchodu Ing. Ladislav Novák v doprovodu vrchního odborového rady Dr. Navrátila a vrchního konzultanta Dr. Sikáčka z Hradce Králové.⁵¹ Předání vodovodu starostovi a občanům města proběhlo za účasti ministerského rady Ing. Zemana.⁵²

Při budování vodovodu se změnil i vzhled náměstí, neboť musela být přestěhována starobylá kašna ze severní strany ná-

městí na jižní stranu.⁵³ Po vybudování vodovodního a kanalizačního řádu se přistoupilo k vydláždění silnic a k vytvoření chodníků s mozaikovou dlažbou. Celá realizace byla dokonale naplánována. Finanční prostředky získali částečně půjčkou, částečně podporou státu.⁵⁴ Představitelé města v čele se starostou Vitouškem prokázali, že jsou dobrými hospodáři a nebojí se vysokých investic a úvěrů. Věděli, že investice se jim do budoucna vyplatí a město bude schopné půjčky splácet. Starosta a radní i přesto museli čelit kritice, proto se starosta rozhodl vydat písemné prohlášení určené všem třebechovickým občanům, aby vyjasnil financování proběhlých prací.⁵⁵

V následujícím roce se město zaměřilo na stavební úpravy nádraží. Přistavěly se dvě čekárny, krytý perón, toalety, úschovna zavazadel a lampárna. Zavedla se pitná voda a elektřina,

50 SKŘIVAN, František. *Stavební vývoj Třebechovic p. O. v posledních letech a plán budoucnosti*, in: Třebechovice pod Orebem, Třebechovice pod Orebem, 1932, s. 10.

51 SOKA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 335, kniha č. 134, s. 680.

52 Tamtéž, s. 696.

53 Raně barokní kašna z roku 1675, na zděném základu je pískovcová nádrž čtvercového půdorysu se segmentově konvexně vypnutými středy stran. Uvnitř uprostřed se zvedá sloup s hranolovou patkou, dílkem vázovitého tvaru se stěnami bohatě zdobenými akanty, volutami, vejcovci, štrápci, se dvěma mísami na vodu nad sebou na vrcholu, horní mísa s vejcovcovým dekorem na stěnách, dolní s rostlinnými ornamenty a festony. Na spodní míse je kolem okraje vytesán nápis: A. MDCLXXV SVB AVG. ET INVICTISS. ROM. IMP. LEOPOLDO I HVNG. BOH. REGE. Na nosném sloupu vytesán dokola nápis: OBNOVENO 1882 OBEC PRAŽSKÁ VĚNOVALA TŘEBECHOVICŮM L. P. 1879. *Památkový katalog*, Národní památkový ústav, dostupné online <https://pamatkovykatalog.cz/kasna-2329032>, cit. 2022_06_21.

54 Financování celé akce proběhlo následovně. Vodovod dlouhý přes 20 km stál 3 881 000 Kč, kanalizace o délce 8,5 km přišla na 2 678 000 Kč, úprava a dláždění silnic 1 670 000 Kč, chodníky 1 900 000 Kč, PRAŠIL, Josef. *Hospodářství města Třebechovice pod Orebem*. In: Třebechovice pod Orebem. Třebechovice pod Orebem, 1932, s. 12.

55 Kanalizace byla prodloužena o 1440 metrů a vodovod o 3000 metrů oproti původnímu plánu. Na kanalizaci přispělo Ministerstvo zemědělství, zdravotnictví a stát částkou 927 500 Kč, příspěvek na vodovod činil 1 644 000 Kč, na vydláždění státních a okresních silnic byla použita částka 2 838 000 Kč, na regulaci Dědiny a nový most byl příspěvek 1 315 000 Kč atd. Celkem bylo získáno přes 8 milionů korun; *Všem třebechovickým občanům, kteří mají zájem o hospodaření a rozkvět města*, Rudolf Vitoušek, 14. 11. 1933. Rodinný soukromý archiv Vitoušků.

opravila se fasáda staré nádražní budovy.⁵⁶ V červnu 1930 byly městské radě předloženy plány na stavbu činžovních domů v Hradecké ulici. Po jejich schválení rada vybrala stavební firmu a přistoupilo se k výstavbě tří městských činžovních domů.⁵⁷

Dalším projektem, realizovaným v roce 1933, byly nově zbudované říční lázně na řece Orlici. Lázně se staly vyhledávaným turistickým cílem i místem odpočinku místních obyvatel. Pro lepší přístupnost k říčním lázním vznikly v roce 1942 plány na vybudování podchodu pod železniční tratí, čímž by se zkrátila trasa pro návštěvníky koupaliště, kteří přijeli vlakem. Samozřejmě podchod by usnadnil cestu na nádraží i místním obyvatelům.⁵⁸ K realizaci podchodu pro nedostatek finančních prostředků nedošlo.

Podle zápisů z městských rad byla celá realizace stavebních prací let 1928–1930 náročná a samozřejmě se neobešla bez drobných problémů. Projekty finančně zatěžovaly rozpočet města a bylo třeba finanční prostředky obstarat formou půjček a státní podpory. Především starosta se zasloužil svým jednáním s úřady a institucemi o získání potřebných finančních prostředků.

Rudolf Vitoušek měl ke svému rodnému městu velmi silný vztah a celý život se ho snažil zvelebovat. Za jeho působení získalo město novou tvář a stalo se moderním průmyslovým městem, které bylo přívětivé ke svým obyvatelům a zároveň vyhledávaným turistickým cílem.

56 HOFMANOVÁ, Miroslava a kol., *Třebechovice pod Orebem*, Třebechovice pod Orebem 2004, s. 106.

57 SOKA HK, fond Archiv města Třebechovice pod Orebem, inv. č. 462, kniha 156, s. 17, 23.

58 Tamtéž, inv. č. 1152, kart. 106.

Královéhradecké živnosti v Salonu republiky 2.

Koloniály, pekárny, kavárny, cukrárny a vinárny

Pavla Koritenská – Zdeňka Kulhavá

Článek Královéhradecké živnosti v Salonu republiky 2 – Koloniály, pekárny, kavárny, cukrárny a vinárny navazuje na studii autorek Královéhradecké živnosti v Salonu republiky – Módní svět (viz Královéhradecko 14). Představuje živnosti působící v těchto oblastech v Hradci Králové v období první republiky (1918–1938) s přesahem obou mezníků. Součástí studie je část věnující se občanskovědním projektům v humanitních vědách a zhodnocení ohlasu veřejnosti na první mapu s příběhem.

Úvod

Hradec Králové byl v první třetině 20. století urbanisticky na vzestupu. Otevřené možnosti nejen pro novou zástavbu přinesl přerod města, které od konce 19. století procházelo rozsáhlou přestavbou z pevnosti v moderní metropoli. Změny umožňovaly rozvoj i v oblasti každodenního života a trávení volného času. Cílem této studie je představit živnosti působící v Hradci Králové v období tzv. první republiky (s přesahy před rok 1918) v oblasti koloniálů, pekáren, kaváren, cukráren a vináren. Dokumentovány byly především ty živosti, k nimž se dochoval archivní či fotografický materiál, a je tak možné jejich působení v Hradci Králové lépe doložit. Vedle publikování článku v časopisu *Královéhradecko 15* je totiž zamýšleným výstupem výzkumu mapa s příběhem dostupná online na webových stránkách Muzea východních Čech v Hradci Králové (dále jen MVČ).

Samotná mapa s příběhem nepředstavuje pouze výstup badatelské činnosti autorek, ale má motivovat veřejnost k jejímu doplňování o další živnosti nebo fotografie či informace k těm již zdokumentovaným. Přestože tato mapa s příběhem neboli tzv. Story mapa¹ neumožňuje veřejnou editaci dat, má veliký poten-

ciál na poli občanské vědy, právě tím, že se na jejím doplnění může veřejnost aktivně podílet, byť zprostředkovaně prostřednictvím autorek výzkumu. Již předchozí mapa s příběhem, cílící na dokumentaci živností v oblasti módy,² měla u veřejnosti pozitivní ohlas. Podařilo se ji doplnit o několik živností, rozšířit jejich přehled a do muzejní sbírky přinést zajímavé dokumenty a fotografie přesahující rámec tohoto tématu. Přidanou hodnotu měla i veřejná prezentace tématu formou přednášek, kdy po představení jednotlivých živností došlo na zajímavou diskusi, sdílení informací a navázání vztahů s lidmi, jež mají zájem o aktivní participaci na projektu, což má pro dlouhodobý charakter tohoto výzkumu značný význam.

Cílem této studie je zhodnocení zpětné vazby na mapu s příběhem *Královéhradecké živnosti v Salonu republiky – Módní svět* ze strany veřejnosti a představení dalšího badatelského výstupu autorek v oblasti koloniálů, pekáren, kaváren, cukráren a vináren. Současně text připomíná téma občanské vědy, díky němuž mohou čtenáři lépe porozumět potenciálu zapojení veřejnosti do vědeckých úkolů, jako je např. participace na doplňování dat do mapy s příběhem.

1 Podrobně o platformě StoryMap viz článek KORITENSKÁ, Pavla, KULHAVÁ, Zdeňka. Královéhradecké živnosti v Salonu republiky na mapě s příběhem – Módní svět. In: *Královéhradecko 14*. MVČ HK, SOA HK, SOka HK, 2023, s. 39–56.

2 Viz Muzeum východních Čech v Hradci Králové. Královéhradecké živnosti v Salonu republiky – Módní svět. Dostupné online: <https://www.muzeumhk.cz/program/vystavy-online/1567-kralovehradecke-zivnosti-v-salonu-republiky.html> (cit. 2024_08_02).

Smysl zapojení veřejnosti do vědeckých projektů aneb Občanská věda v praxi

Pojem „občanská věda“ je český ekvivalent pro v zahraničí užívaný termín *Citizen Science*. Jedná se o způsob badatelské práce, kdy veřejnost dobrovolně různou měrou participuje na výzkumu. Míra zapojení probíhá na několika úrovních od účasti na sestavení základních hypotéz, přes vytvoření systému sběru a vyhodnocení dat, až po participaci na samotném sběru poznatků a jejich vyhodnocení. Tedy účast na projektu může být až absolutní, s odborníky v podstatě partnerská. V případě omezené míry participace veřejnosti na projektu sestavují hypotézy a metodologii výzkumu odborníci a dobrovolníci z řad veřejnosti pomáhají se sběrem dat, případně jejich klasifikací nebo vyhodnocením.³

V Berlíně vznikla roku 2014 mezinárodní asociace zaštiťující občanskovědní projekty – European Citizen Science Association (ESCA). Jejím hlavním cílem je „zvýšit demokratizaci vědy, povzbudit růst občanské vědy v Evropě a podpořit účast široké veřejnosti na výzkumných procesech – napříč přírodními, společenskými, humanitními a uměleckými vědami“.⁴ Kromě toho, že se chce stát, a za dekádu svého působení se to potvrzuje, centrem pro nově vznikající i stávající vědecké iniciativy v Evropě i mimo ni, snaží se přispět k vybudování silné a angažované občanské vědecké komunity. To vše prostřednictvím poskytování školicích a metodických materiálů, osvětou mezi odborníky, aby rozuměli principům občanské vědy a dokázali je efektivně aplikovat v praxi. Právě i sdílení pozitivních zkušeností v oblasti občanskovědních projektů, které jsou na webových stránkách ESCA soustředěny, chtějí napomoci v šíření myšlenek občanské vědy. Z hlediska práce s daty nasbíranými dobrovolníky, se snaží tato asociace zlepšit i ověřování datových sad vytvořených občany a podporovat technologický pokrok, který by zefektivnil právě onu verifikaci dat tak, aby byla méně závislá na lidských zdrojích a dokázala probíhat na úrovni softwaru.

V České republice se tento fenomén za poslední dekádu výrazně rozmáhá. Největší zastoupení mají i u nás (stejně jako ve světě) přírodovědné projekty.⁵ Nejrozsáhlejším přírodovědným projektem splňujícím nároky občanské vědy je projekt *City Nature Challenge – Prahou za přírodou*, jehož řešitelem je Národní muzeum. Během jednotlivých ročníků nabíral projekt na oblibě tak, že se k Praze přidala další města – Brno, Uherské Hradiště, České Budějovice a v roce 2024 také Ostrava. Principiálně mezi sebou soutěží zapojená města po celém světě. Skrže

specificky pro projekt *City Nature Challenge* vytvořenou aplikaci *iNaturalist* se dobrovolníci z celého světa podílí na sběru dat ohledně výskytu živočišných a rostlinných druhů ve městech. Podle počtu nahlášených sběrů dat se pak hodnotí, které město má nejaktivnější dobrovolníky a tudíž v soutěži vyhrává. Výhodou aplikace *iNaturalist* je, že umožňuje vzájemnou výpomoc s určováním druhů. Tedy účastníci nemusí jen přidávat nové sběry, ale pomáhají ostatním určovat ty jejich. Tato vzájemná korekce pomáhá odborníkům, kteří ve výsledku participují na nashromážděných datech a čerpají z nich při dalších odborných otázkách. Uplatněný princip dobrovolnictví a zároveň zapojení dobrovolníků do soutěže, motivuje veřejnost k aktivní participaci na výzkumných otázkách, které by z hlediska množství potřebných dat samotní vědci v odborných ústavech nedokázali shromáždit.

U humanitně zaměřených projektů je stanovení správné metodologie a dosažení objektivně měřitelných dat složitější právě o ten aspekt, že člověk nepracuje s tvrdými daty, jako mohou přírodní vědy, nýbrž zároveň řeší řadu etických hledisek, která hrají při sběru dat a jejich vyhodnocování roli.⁶ Jedním z historicky orientovaných projektů, který má velký potenciál na poli občanské vědy, je projekt *Databáze dějin všedního dne*, jež realizuje Historický ústav Akademie věd České republiky. Opět se jedná o mezinárodní projekt, jehož počátky sahají do poloviny 90. let 20. století. Tato databáze obsahuje digitalizované egodokumenty uložené v archivech paměťových institucí. Zároveň však je otevřená dalšímu doplňování z řad veřejnosti. Nejedná se však o online prostředí, kam může veřejnost egodokumenty vkládat, nýbrž je nezbytná komunikace s řešiteli projektu, kteří mohou zároveň zhodnotit kvalitu a pravost dokumentu.

Z důvodu metodologických kritických bodů týkajících se sběru dat a jejich vyhodnocení, je v případě humanitních oborů zásadní osvěta a prezentace projektů u laické veřejnosti. V případě mapy s příběhem *Královéhradecké živnosti v Salonu republiky – Módní svět* se autorkám online dostupného produktu osvědčila opakovaná prezentace veřejnosti v rámci přednáškové a besední činnosti či během komentovaných prohlídek a zážitkových programů v expozici *Cesty města – K Salonu republiky*. Opakovaně se na ně obracely pamětnice, jejichž předci vlastnili živnost v oblasti módy v Hradci Králové. Mapa je tak stále otevřená dalším úpravám a neustále doplňovaná. Zároveň stojí

3 Podrobněji viz HAKLAY, Mukli. Citizen science and Volunteered Geographic Information – overview and typology of participation. In: SUI, Daniel, ELWOOD, Sarah, GOODCHILD, Michael (eds.). *Crowdsourcing Geographic Knowledge: Volunteered Geographic Information (VGI) in Theory and Practice*. Berlin: Springer, 2013, s. 105–122.

4 European Citizen Science Association. Dostupné online: <https://www.ecsa.ngo/ecsa/> (cit. 2024_05_09).

5 Akademie věd ČR na svých webových stránkách prezentuje osm projektů, na nichž může participovat veřejnost. Opět se ale jedná o přírodovědná témata. Podrobně viz Akademie věd České republiky. Občanská věda. Dostupné online: <https://www.avcr.cz/cs/pro-verejnost/obcanska-veda/index.html> (cit. 2024_08_02).

6 Podrobně HEISS, Raffael a Jörg MATTHES. Citizen Science in the social sciences: A Call for More Evidence. *Ecological Perspectives for Science and Society*, 2017, roč. 26, č. 1, s. 22–26.

za připomenutí, že přidanou hodnotou je kontakt s pamětníci, které se stávají cennými svědky událostí a života v Hradci Králové a ochotnými narátory.

Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna – péče o živnostníky⁷

Obchod sehrával v hospodářském životě Hradce Králové důležitou roli, město bylo důležitým obchodním centrem, a to i poté, co se stalo vojenskou pevností. Péči o živnostníky zajišťovaly v Čechách od 80. let 19. století živnostenské inspektořaty, jeden sídlil také v Hradci Králové. V roce 1910 byl ve Vídni zřízen centrální c. k. úřad pro zvelebování živností. Ve stejném roce začala fungovat v Hradci Králové Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna českých interesentů komorního obvodu libereckého (dále OŽK).⁸ Tato instituce velmi záhy získala důvěru podnikatelů a živnostníků v dané oblasti a díky její činnosti se z Hradce Králové stalo administrativní centrum místního podnikání a její činnost pokračovala úspěšně i po vzniku ČSR. Na základě rakousko-uherského systému vznikl po roce 1918 i systém živnostenské podpory v ČSR. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností se mělo zaměřit na vytvoření systému živnostenské podpory a vytvořit podobný režim regionálních institucí.⁹ V Hradci Králové měly v meziválečném období sídlo instituce podporující nejrůznějšími formami hospodářský rozvoj města i regionu. Nejdůležitější roli hrála Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna v Hradci Králové, která koordinovala od roku 1919 hospodářské dění a agendu v několika desítkách soudních okresů českého severovýchodu. Byla aktivním organizátorem hospodářského vzestupu města a regionu. V čele této instituce stál v letech 1910 až 1938 starosta města František Ulrich. Podílela se na zřízení řady ústavů a institucí: Ústavu pro zvelebování živností,¹⁰ Sklářského ústavu (1923), dále Hedvábnického ústavu (1924), Svazu českého severovýchodu (1930), Zemědělského ústavu (1933) atd.¹¹ V roce 1923 došlo k rozšíření působnosti Ústavu pro zvelebování živností, která se zaměřila na pořádání kurzů, poradenství pro živnostníky, před-

náškovou činnost, didaktickou výchovu řemeslnického dorostu atd. Ústav byl řízen kuratorem, v jehož čele stál starosta František Ulrich.¹² V roce 1923 získal důstojné sídlo ve Škroupově ulici nejen Ústav pro zvelebování živností a Sklářský ústav, ale o 4 roky později se sem přestěhovala i Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna.¹³

Pořádání a organizace výstav – Hospodářská, průmyslová a národopisná výstava – Hradecké výstavní dny

Výstavní akce většího rozsahu nacházely značnou oblibu zejména v poslední čtvrtině 19. století a vyvrcholily Hospodářskou, průmyslovou a hospodářskou výstavou konanou v Hradci Králové v roce 1894. V tomto roce prezentovalo návštěvníkům svou produkci 576 vystavovatelů z Hradce Králové a 100 z nejbližšího okolí. Jednalo se o velké podniky, ale i o malé živnostníky a řemeslníky. Vystavované předměty byly rozděleny do pěti výstavních oborů, jedním z nich byl také Průmysl a živnosti.¹⁴

Trhy, výstavy nebo specializované kurzy pro živnostníky a obchodníky byly nedílnou součástí hospodářského rozkvětu města. Popularita velkých výstavních akcí rostla a úspěšně pokračovala ve století dvacátém. I přesto, že se ve městě pořádaly nejrůznější typy trhů, tak se začínaly prosazovat moderní formy prodeje představované velkými i malými obchody se specializovaným sortimentem. Počet živnostníků rostl.¹⁵

V roce 1924 byly zahájeny tzv. Hradecké výstavní dny pořádané nově zřízeným Družstvem pro pořádání výstav, které se postupně přeměnilo ve Družstvo Královéhradeckých Výstavních Trhů, z. spol. s.r.o. Hradecké výstavní dny se konaly pod záštitou Městské rady v Hradci Králové a Městské rady obce Pražské Předměstí. O chod akce se staraly jednotlivé odbory: poradatelský, technický, tiskový, finanční a odbor rozhodčího představenstva. Ve 30. letech 20. století vedl postupně se zvyšující zájem a ruch ve výstavnictví k rozšíření aktivit družstva, které se každoročně snažilo nejen nabízet prostor místním živnostníkům a firmám k představení vlastní nejnovější produkce,

7 Tato část studie, doplněná o nové poznatky, je ponechána vzhledem k badatelské dostupnosti i pro novou story mapu tohoto příspěvku. Viz článek KORITENSKÁ, Pavla, KULHAVÁ, Zdeňka. Královéhradecké živnosti v Salonu republiky na mapě s příběhem – Módní svět. In: *Královéhradecko 14*. MVČ HK, SOA HK, SOkA HK, 2023, s. 39–56.

8 *Hradec Králové*. Přehled desetileté práce 1924–1934. Hradec Králové: Novina, 1934, s. 60–62. Viz též Královéhradecký architektonický manuál: heslo Ústav pro zvelebování živností. Dostupné online: <https://kam.hradcekralove.cz/objekt/136-ustav-pro-zvelebovani-zivnosti-obchodni-a-zivnostenska-komora> (cit. 2024_08_02).

9 Tamtéž.

10 V roce 1915 se konala ustavující schůze Ústavu pro zvelebování živností jako městské organizace napojené na městské muzeum, které v té době mělo udržování a rozvoj průmyslu a řemesel v agendě. Ústav byl založen pro obvod Obchodní, živnostenské a průmyslové komory v Hradci Králové. Hlavní působnost tohoto ústavu se týkala organizace a pořádání odborných přednášek, kurzů pro živnostníky a řemeslníky.

11 Zakladatelská činnost OŽK se týkala také oblasti školství, vědy a výzkumu.

12 *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922*. Hradec Králové: Osvěta lidu, 1922, s. 59–61.

13 Bláha, Radek a kol. *Hradec Králové*. Praha: NLN, 2017, s. 473.

14 Koritenská, Pavla. *Hospodářská, průmyslová a národopisná výstava v Hradci Králové*. MVČ: Hradec Králové, 1994, s. 7.

15 Pro srovnání v roce 1890, kdy byl Hradec Králové ještě pevnostním městem, zde pracovalo cca 350 živnostníků. V roce 1910 jich bylo už 550, o deset let později 870 a v roce 1932 již 1442. Viz též *Hradec Králové*, Hradec Králové: MNV, 1948, s. 83–88.

1. Trh na Velkém náměstí, cca 30. léta 20. století, Sbíрка MVČ.

ale také poučit a informovat veřejnost o nejmodernějších trendech v podnikání. Každoročně dostávali návštěvníci informační tiskovinu – brožuru se seznamem vystavovatelů, kterými byli především živnostníci z Hradce Králové, Pražského Předměstí a dalších okolních obcí, výjimečně také z oblasti dnešního Královéhradeckého kraje nebo nedalekých Pardubic. Prostory poskytoval ve 30. letech 20. století sál Střelnice na Pražském Předměstí. Hlavním cílem bylo získat přehled o životní a kulturní úrovni města a regionu. „*Udržet si slušnou hospodářskou pozici při tomto nadměrném počtu živnostenských závodů, znamená velikou práci o vyvolání vyšší spotřeby, o udržení závodů obchodních na výšší doby a zejména také o získání zákazníků mimo obyvatelstvo vlastního města. V této práci jsou Hradecké výstavní dny dobrým pomocníkem.*“¹⁶ Podle počtu výrobních a obchodních podniků dosahovala životní úroveň obyvatel města Hradec Králové vyšší úroveň, než byl státní nebo zemský průměr.¹⁷ Hradec Králové jako rodící se Salon republiky se stával obchodním centrem a zajímavým místem pro život v moderním městě.

Rozvoj obchodu, hospodářství a průmyslu

V oblasti hospodářské a obchodní sehrály významnou roli bankovní domy nebo velké průmyslové provozy. S postupným rozvojem hospodářství města se v Hradci Králové usídlovaly pobočky nejrůznějších peněžních ústavů. Mnohé z nich si v Hradci Králové postavily vlastní, reprezentativní budovy. Svým kapitálem nezanedbatelně přispívaly k dalšímu všestrannému rozvoji města. Během bourání hradeb a nového stavebního rozvoje města od počátku 20. století vzkvétaly velké průmyslové podniky, které se koncentrovaly hlavně v okolí centrálního Hradce Králové, a to především na předměstích. Rozvíjely se jak provozy stávajících firem, tak se otevíraly možnosti pro firmy nové.¹⁸

Význam Hradce Králové jako obchodního střediska v meziválečném období výrazně vzrostl. Královéhradecké obchody a živnosti se v rozrůstajícím městě rozšířily od Velkého náměstí až po nové centrum obchodu, peněžnictví a administrativy – Ulrichovo náměstí. V roce 1920 bylo v Hradci Králové 870

16 *Katalog Hradecké výstavní dny*. Střelnice 10. – 18. dubna 1938. Hradec Králové: Ant. Vokolek, 1938, s. 9.

17 *Katalog Hradecké výstavní dny*. 1938. Hradec Králové: Ant. Vokolek, 1938, s. 8–9.

18 Největším podnikem v meziválečném Hradci Králové byly Škodovy závody, následované strojírenskou firmou Ippen. Známé byly potravinářské firmy Jitřenka a Kávoprůmysl, producent „*Hradecké cikorky*“, Katschnerova továrna na cukrovinky, ve městě fungoval pivovar či likérka KP (Kocan – Ptáčník), předchůdce likérky Kord – Ptáčník. Produkty těchto firem byly v nabídce místních maloobchodů. Obor nábytkářství zastupovaly firmy Nevyhoštěný a Skuherský, K velkými provozům lze řadit i dvě městské elektrárny a kuklenskou plynárnu. Nových příležitostí využila firma Teerag, zabývající se výrobou dehtových produktů. Do proměňujícího se Hradce Králové přicházely také nové firmy, např. automobilka Start, Fotochema, Lakovar, Gumovka J. Hakauf a synové. Oblast textilnictví reprezentovala První královéhradecká přádelna bavlny dr. Richarda Aningra, po roce 1930 zakoupená podnikatelem Rudolfem Steinským-Sehnoutkou. Dalšího rozvoje se dočkaly jedny z nejstarších královéhradeckých firem, podniky na výrobu hudebních nástrojů Petrof a V. F. Červený a synové i Pilnáčkova továrna na mýdlo.

2. Velkopekárna Ústředního konzumního družstva, Hořícká ulice, 30. léta 20. století, Sbírka MVČ.

samostatných živnostníků, o deset let později vzrostl jejich počet na číslo 1442. Více než třetina z toho byly obchody, ať už drobné provozovny nebo velkoobchody. Do obchodního světa zasahovaly nově také první firemní řetězce a „obchodní domy“.¹⁹

V meziválečném období začala také nová etapa spotřebního družstevnictví. Spotřební – konzumní družstva představovala svépomocné spotřebitelské organizace s demokratickou samosprávou.²⁰ Síť prodejen spotřebních družstev se rozšiřovala, družstva měla svoje sklady a výroby. Nákupní ceny zboží se snižovaly podle výš objednávek, což znamenalo nižší ceny v družstevních prodejnách než v soukromých maloobchodech. Ve 20. letech se proti konzumním družstvům ozývaly hlasy obchodních grémíí a různých zájmových organizací soukromých obchodníků. Ústřední konsum v Hradci Králové patřil k největším konzumním družstvům prvorepublikového Československa.²¹ Ve městě fungoval také Kávoprůmysl společných družstevních sušáren vyrábějící náhražku kávy, pekařského družstva,

kteřé zahrnovalo družstevní mlýny, sila i pekárny družstevního cukrovaru v Předměřicích nad Labem nebo Mlékárenské a hospodářské družstvo.²² V Hradci Králové existovaly pak ještě další konzumní spolky a družstva.²³

Obchody s koloniálním zbožím

Obchody s koloniálním zbožím nabízely svým zákazníkům sortiment z exotických a vzdálených zemí z tehdejších kolonií evropských států. Kromě potravinářského a drogistického zboží nabízel dobrý obchodník i další průmyslové komodity každodenní potřeby. V koloniálu se dala koupit nejen káva, kakao, koření, citrusové plody a jiné exotické ovoce, ale také vanilka, fíky, cukr, mák, ořechy, petrolej či nejrůznější suroviny potřebné pro vaření. Specifikem těchto obchodů bylo rozvažování. Sortiment byl obchodníkovi dodáván pouze ve velkoobchodním balení. Zákazník si mohl koupit jen množství, které nezbytně

19 Široký sortiment výrobků nabízel řetězec prodejen velkoobchodní společnosti ASO se sídlem v Olomouci a sítí prodejen – obchodních domů v celém Československu. V Hradci Králové měla firma prodejnu na Ulrichově náměstí čp. 810.

20 Družstva byla organizována v ústředním svazu československých družstev, jejich bankou se stala Všeobecná družstevní banka, majetkové a osobní pojištění členu zajišťovala Lidová pojišťovna Československa. Členskou základnu tvořili z 60 % dělníci, dále úředníci, rolníci, živnostníci atd.

21 Více viz Coop club – Historie spotřebních družstev, 2. díl. Dostupné online: https://www.coopclub.cz/tipy_a_rady/historie-spotrebnych-druzstev-2-dil/pdf/ (cit. 2024_08_02).

22 Družstevní mlékárna (1926), viz Královéhradecký architektonický manuál. Dostupné online: <https://kam.hradcekrálové.cz/objekt/222-druzstevni-mlekarna> (cit. 2024_08_02).

23 Úřednický konsum v Hradci Králové, z.sp. s.r.o., Konzumní družstvo Svěpomoc, z.sp. s.r.o., Železniční konsum.

3. Koloniál s pekárnou ve Svobodných Dvorech, 20.–30. léta 20. století, soukromá sbírka.

potřeboval. Káva se většinou mlela v obchodě, některé obchody měly i vlastní pražírnu. Obchody s koloniálním zbožím nebo také koloniály, občas nazývané také obchody se smíšeným zbožím, provozovali obchodníci v centru města, ale i v okolních obcích. V řadě koloniálů, většinou v menších obcích, se kromě potravin prodávalo také oblečení, hračky, nádobí a další vybavení do domácnosti nebo zahrady.

Obchody se smíšeným zbožím mělo jen v Hradci Králové ve druhé polovině 30. let cca 60 živnostníků, obchody s koloniálním zbožím 15 živnostníků. V okolních obcích fungovaly spíše obchody se smíšeným sortimentem, koloniálů zde bylo výrazně méně.

Velkoobchod koloniální, resp. obchod s lahůdkami a koloniálním zbožím, provozoval v Hradci Králové společně s vlastní pražírnu kávy například Eduard Řezáč. Obchod sídlil na Velkém náměstí a v Úzké ulici, měl vlastní sklad cukru, kávy a soli. Majitelem velkoobchodu s koloniálním zbožím se sídlem na Velkém náměstí byl také Josef Baum. Koloniál a vinárnu měl nedaleko Josef Komárek (koncem třicátých let Jindřich Ko-

márek). Pekařský závod na Karlově třídě vedl František Votava, filiálku měla firma ještě na Jiříkově třídě (dnes třída ČSA). V polovině 30. let získal pekárnu na Karlově třídě do pronájmu Zdeněk Bíl. Sortiment pečiva byl rozšířen na obchod se smíšeným zbožím. Koncem 30. let pak Zdeněk Bíl skončil jako nájemce v obchodě F. Votavy a ve stejné ulici provozoval další obchod se smíšeným zbožím. V Mýtské ulici měl koloniál Antonín Kopecký s manželkou Marií, po nich převzal firmu jejich zeť František Formánek. Ve Svobodných Dvorech provozoval obchod s vlastní pekárnou Bohumil Zábrodský. Na Pražském Předměstí jste mohli zajít do koloniálu Miloše Vondráka nebo do Nádražní ulice do velkoobchodu Konráda Šlejšky. Svoje obchody měly v Hradci Králové i firmy Josef Meinel²⁴ a Alois Jirsák, jejichž sortiment zahrnoval také typ zboží, které nabízely obchody se smíšeným zbožím.

Někteří živnostníci nebo firmy s řetězci po celé ČR jsou v adresářích a zdrojích výzkumu uvedeni, vzhledem k nabízeným službám a sortimentu zboží, ve více tabulkách (u několika typů obchodů zároveň).

24 Firma Josef Meinel, jejíž tradice sahá do 2. pol. 19. století, se zaměřovala na prodej kávy a lahůdek. Na přelomu 19. a 20. století už byl Julius Meinel největším dovozce čaje a kávy v Rakousku-Uhersku. Sortiment firma postupně rozšířila o čokoládu, džemy, sušenky, ocet, oleje, margaríny nebo lihoviny. Obchody firmy Meinel fungovaly v meziválečném období po celém Československu.

Přehled obchodů s koloniálním zbožím, smíšené zboží:

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Baum Josef, Velkoobchod koloniálním zbožím	Koloniální zboží	Velké náměstí čp. 144	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Řezáč Eduard, Velkoobchod koloniálním zbožím Vinárna	Koloniální zboží lihoviny lahůdky	Velké náměstí (Úzká ulice) čp. 138	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
František Chrudimský, Obchod s koloniálním zbožím	Koloniální zboží	Velké náměstí čp. 16	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Josef Komárek/ Komárek Josef ml. Obchod s koloniálním zbožím	Koloniální zboží	Velké náměstí čp. 142	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Komárek Jindřich Komárkova vinárna Obchod smíšené zboží	Lihoviny, víno Smíšené zboží	Velké náměstí čp. 142	Adresář nedat., živnosti Rozhovor s pamětníkem
Cyril J. Vlach / 20. – 30. léta František Vlach Obchod Marie Vlachová – Vinárna		Velké náměstí čp. 20 (30. léta Velké náměstí čp. 24)	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Antonín Kopecký/ František Formánek (30. léta), Obchod s koloniálním zbožím	Potraviny, čaj, káva a koloniální zboží	Mýtská čp. 271	Rozhovor s pamětníkem Adresář nedat., živnosti Soukromá sbírka
František Votava Pekařství – pekárna Smíšené zboží	Pečivo	Karlova čp. 663 Rokycanova/Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 353 (filiálka)	Adresář a schematismus, s. 109 Pamětník
Zdeněk Bíl Nájemce – pekařství, smíšené zboží	Pečivo Smíšené zboží	Karlova čp. 663 Karlova čp. 834	Adresář nedat., živnosti Pamětník Soukromá sbírka
Adolf Zámýš Obchod se smíšeným zbožím	Smíšené zboží	Masarykovo náměstí čp. 396	Adresář, nedat., živnosti Sběrka MVČ
Bohumil Zábrodský, Obchod s koloniálním zbožím, pekárna	Smíšené zboží, pečivo z vlastní pekárny	Svobodné Dvory čp. 214	Adresář nedat., živnosti SD Soukromá sbírka
Miloš Vondrák, Obchod s koloniálním zbožím	Smíšené zboží	Slezské Předměstí, Macharova čp. 489 (dnes Pospíšilova třída), část Pražské Předměstí, Husova třída (dnes Za Ško- dovkou) čp. 1	Adresář a schematismus, s. 153 Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Konrád Šlejška Velkoobchod koloniální zboží	Koloniální zboží	Pražské Předměstí, Nádražní ulice čp. 60	Adresář nedat., živnosti PP
Alois Jirsák Obchod – lahůdky, káva	Lahůdky, káva Koloniální zboží Vinárna PP	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 303, Pospíši- lova třída čp. 379, Čelakovského čp. 488, Habrmanova čp. 839, Vinárna Pražské Předměstí Husova třída (dnes Za Ško- dovkou) čp. 3 (součástí koloniálu)	Adresář nedat., živnosti
Julius Meisl, a.s. Obchod s koloniálním zbožím Obchod s kávou	Koloniální zboží káva	Masarykovo náměstí čp. 527	Adresář nedat., živnosti

4. Obchod – koloniál Miloš Vondrák, Pražské Předměstí, cca 30. léta 20. století, Sbíрка MVČ.

Prodejci a výrobci likérů a lihovin – lahůdky

K obchodům koloniálního typu byly autorkami přiřazeny také prodejci a výrobci lihovin. V těchto obchodech byly často k dostání také „lahůdky“, živnostníci tak kromě lihovin prodávali i různé pochutiny vhodné k vínu atd., provozovali také vinárny nebo výčepy lihovin atd. Na Čelakovského ulici provozoval velkovýrobu likérů a ovocných šťáv J. Khom, později Bohuslav Khom. Na Karlově třídě sídlila vyhlášená Salavcova vinárna ve-

dená Jaroslavem Salavcem. V Palackého ulici (dnes V Kopečku) měl obchod a vinárnu Antonín Gerušič. Na Velkém náměstí bylo možné navštívit vinárnu Jindřicha Komárka, Eduarda Řezáče, Marie Vlachové nebo Formánkovu vinárnu, kterou vedl Alois Formánek. Vyhlášená vinárna fungovala v Grand-Hotelu Urban, její interiér byl fotograficky zdokumentován a dostal se dokonce na dobové pohlednice.

5. Vinárna Salavec, Karlova třída, 30. léta 20. století, Sbíрка MVČ.

Přehled vináren, prodejci a výrobci lihovin:

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Bratři Boháčkové Vino, likéry	Likéry lihoviny	Malé náměstí čp. 112?	Sbírka MVČ V adresářích nedohledáni
Alois Formánek Formánkova vinárna	Likéry lihoviny	Velké náměstí čp. 39/40	Adresář a schematismus, s. 27 Sbírka MVČ
Antonín Gergurič Vinárna Lahůdkářský závod	Vino, likéry Lahůdky	Palackého (dnes V Kopečku) čp. 84	Adresář nedat., živnosti Sbírka MVČ
Jindřich Komárek Komárkova vinárna Obchod smíšené zboží	Lihoviny, vino Smíšené zboží	Velké náměstí čp. 142	Adresář nedat., živnosti Rozhovor s pamětníkem
J. Khom (1925) Velkoobchod vínem/ Khom Bohuslav, Pražírna kávy, výroba lihovin, bar Orient	Vino, likéry, ovocné šťávy/ Káva, likéry lihoviny	Čelakovského čp. 639	HK 1925 Adresář nedat., živnosti Sbírka MVČ
Jaroslav Salavec Výroba lihovin Vinárna – Výčep lihovin a likérů	Lihoviny, likéry, ocet, vína Lahůdky, zákusky	Karlova třída čp. 283	Adresář nedat., živnosti Sbírka MVČ
Grand-Hotel vinárna	Hotelové služby Vinárna, kavárna, restaurace	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 295	Adresář nedat., živnosti Sbírka MVČ

Pekárny – pekaři

Prvorepublikový Hradec Králové nabízel čerstvé pečivo prostřednictvím pekařství, koloniálů nebo obchodů se smíšeným zbožím, určitý druh pečiva jste mohli nalézt také v cukrárnách nebo kavárnách. Ve 2. polovině 30. let zahrnoval Adresář a schematismus Velkého Hradce Králové jen v samotném městě na 20 pekařů, nepočítaje okolní obce.

V letech 1921 až 1923 byl vybudován velký pekárenský areál – Velkopekárna Ústředního konzumního družstva na Pražském Předměstí.²⁵ Při dvousměnném provozu se za den upeklo 2333 bochníků a 30 000 kusů pečiva. Vedle toho zásobovali město a okolní obce také další pekaři. Parní velkopekárnu provozoval také Ladislav Duran v Mánesově ulici. Vyhlášené Cardovo pekařství jste mohli navštívit ve Švehlově ulici nebo na Ulrichově

náměstí / Jungmannově třídě (dnes Střelecká). Pekařství vedl také např. František Votava na Jiříkově (dnes ČSA) a později Karlově třídě, Zdeněk Bíl na Karlově třídě nebo Václav Vnuk na Malém náměstí. Dokumentaci interiérů pekárny Bohumila Zábrodského ve Svobodných Dvorech poskytla muzeu rodina zakladatele. Kromě pekárny provozoval B. Zábrodský také koloniál.

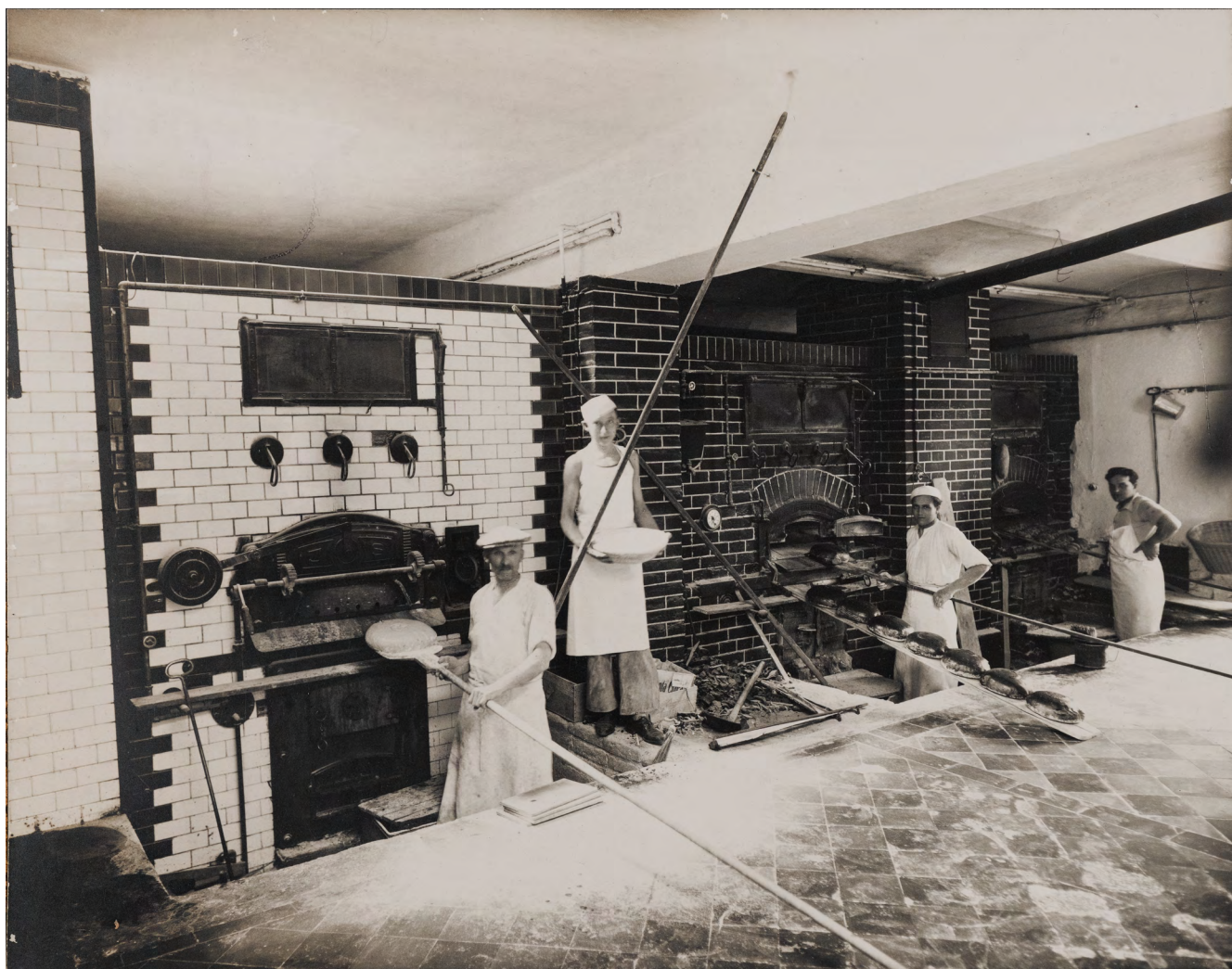
Nejen velkopekárny, samostatní pekaři, ale i koloniály nebo obchody se smíšeným zbožím nabízely svým zákazníkům v prvorepublikovém Hradci Králové širokou nabídku pečiva, pekaři také často sortiment pečiva doplňovali dalším zbožím, proto jsou v adresářích uváděni u obchodů se smíšeným zbožím.

Přehled pekáren a pekařství:

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Ladislav Duran Pekárna Obchod smíšené zboží	Pečivo Smíšené zboží	Čelakovského čp. 609	Adresář nedat., živnosti HK, 1925
Josef Carda Pekárna Obchod smíšené zboží	Pečivo Smíšené zboží	Švehlova čp. 512 Ulrichovo náměstí	Adresář nedat., živnosti Sbírka MVČ

²⁵ Dvoupatrová velkopekárna Ústředního konzumního družstva pro město Hradec Králové a jeho okolí byla vybudována nákladem 1 400 000 Kč na uzlu ulic Hořické, Chelčického a Nádražní. Součástí rozsáhlého areálu byla velkopekárna s moderním vybavením, dílnami, pecemi a výpravnou hotového zboží, skladní budovy a objekt s kanceláři. Dvousměnný provoz vyprodukoval 2333 bochníků a 30 000 kusů pečiva, které distribuovala vlastní auta.

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Bohumil Zábrodský Pekárna – koloniál	Pečivo Smíšené zboží	Svobodné Dvory čp. 214	Adresář nedat., živnosti, SD Soukromá sbírka
Bíl Zdeněk Pekárna – obchod se smíšeným zbožím	Pečivo Smíšené zboží	Karlova čp. 663	Adresář nedat., živnosti
Marie Formánková Pekařství	Pečivo	Malé náměstí čp. 9	Adresář nedat., živnosti
Václav Vnuk Pekařství	Pečivo Smíšené zboží	Malé náměstí čp. 12 Vedle Hotelu Černý kůň	Sbírka MVČ
František Votava Pekárna	Pečivo	Rokycanova – Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 353 (filiálka) Karlova třída čp. 663 – 1925	Pamětník, <i>Osvěta lidu</i> , 1925, XXVIII., č. 9, s. 8, 11. 2. 1925
Velkopekárna Ústředního konsumního družstva	Pečivo	Sídlo Pražské Předměstí Obchody Rettigova čp. 349, Habrmanova čp. 838, Komenského třída čp. 251, Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 236	Adresář nedat., ulice, živnosti

6. Interiér pekárny B. Zábrodského ve Svobodných Dvorech, soukromá sbírka.

7. Cardovo pekařství, Ulrichovo náměstí-Jungmannova třída, 30. léta 20. století, Sběrka MVČ.

Obchody s kávou – výrobci, prodejci, pražírny kávy

V meziválečném období výrazně stoupla obliba kávy a káva si našla cestu do všech vrstev společnosti. Rozšířené byly i náhražky kávy např. cikorka nebo melta.²⁶ Na tuto skutečnost reagovali i obchodníci, kteří nabízeli čerstvou kávu upraženou přímo v obchodě.

Káva byla k dostání v obchodech s koloniálním zbožím např. ve velkoobchodech J. Bauma nebo F. Řezáče, u obchodníků a prodejců lihovin a lahůdek. Několik provozoven, kde se prodávala káva, exotické zboží nebo lahůdky ve městě měly firmy Jirsák a spol. nebo Julius Meinl. Na Jiříkově třídě (dnes ČSA) měla filiálku firma Karla Kulíka s vyhlášenou Kulíkovou kávou.²⁷ „Největší podnik českého severovýchodu“ Václava

Vyletála (později Vyletál a Pick) dovážel kávu, kakao a čaj. Svůj obchod z Jiříkovy třídy (dnes třída ČSA) přesunul do Havlíčkovy ulice.

U obchodníků se za první republiky stala oblíbenou kostková Hradecká cikorka a Hradecká žitná káva – „*výborné jakosti, která uspokojí každého*“, kterou vyráběla potravinářská továrna firmy vyrábějící kávoviny v Hradci Králové – Kuklenách, *Kávoprůmysl*, spojené družstevní sušárny s.r.o. Firma, založená v roce 1919, dosáhla největšího rozmachu v polovině dvacátých let, kdy bylo zřízeno několik nových oddělení: pro výrobu vojenských kávových konzerv, oddělení pro výrobu obilné kávy. Ochrannou známkou firmy byla značka **Tři děcka**.

²⁶ Náhražková káva se vyráběla z běžně dostupných surovin např. z kořene čekanky (cikorka), pampelišky, žaludu, z praženého žita nebo sladu.

²⁷ Karel Kulík, průkopník, zakladatel a propagátor odborných obchodů kávou. V roce 1899 otevřel svůj první obchod s kávou, byl mistrem reklamy a propagace. V meziválečném období se obchody firmy rozšířily po celém Československu.

8. Obchod se smíšeným zbožím na Karlově třídě, provozovatel Zdeněk Bíl před výlohou, 1936, soukromá sbírka.

9. Hradecká kostka – kávová přísada 20.–30. léta 20. století, Sběrka MVČ.

10. Reklamní plakát Hradecká cikorka, 30. léta 20. století, Sběrka MVČ.

Přehled – obchody s kávou, výrobci kávy:

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Baum Josef, Velkoobchod koloniálním zbožím	Koloniální zboží káva	Velké náměstí čp. 144	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Řezáč Eduard, Velkoobchod koloniálním zbožím	Koloniální zboží káva	Velké náměstí (Úzká ulice) čp. 138	Adresář nedat., živnosti Sběrka MVČ
Alois Jirsák Obchod – lahůdky, káva	Lahůdky, káva	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 303, Pospíšilova třída čp. 379, Čela- kovského čp. 488, Habrmanova čp. 839	Adresář nedat., živnosti
Karel Kulík Obchod s koloniálním zbožím První český importní dům kávy a čaje	Koloniální zboží káva	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 250	Adresář nedat., živnosti
Julius Meisl, a.s. Obchod s koloniálním zbožím Obchod s kávou	Koloniální zboží káva	Masarykovo náměstí čp. 527	Adresář nedat., živnosti
Václav Vyletal / 30. léta Vyletal a Pick Největší podnik českého severovýchodu	Káva, kakao, čaj	Havličkova čp. 508	Adresář nedat., živnosti
Kávoprůmysl spojených družstevních sušáren, sp. s.r.o. v Praze, továrna v Hradci Králové	Káva, kávové výrobky Hradecká cikorka Hradecká kostka Hradecká žitná káva	Tovární areál, Kukleny čp. 361, 362, 363, 389 (Husova ulice / dnes Za Škodovkou)	Adresář nedat., obchodní rejstřík Hradec Králové, 1925 Sběrka MVČ

HRADECKÁ ZLEPŠÍ

J. L. BAYER, A. S. KOLÍN.

11. Reklamní plakát – Hradecká žitná káva, 30. léta 20. století, Sběrka MVČ.

12. Interiér
kavárny a vinárny
hotelu Urban,
1933, Sběrka MVČ.

Kavárny – Cukrárny – cukrovinky

S oblibou kávy byl spojen vzestup kaváren. Ty se stávaly symbolem nového životního stylu. Kavárna byla v období první republiky nejen místem relaxace a pití dobré kávy, ale také místem společenského setkávání, probíhaly zde schůzky s přáteli, probírala se politika a společenské události, scházely se zde známé osobnosti, k dispozici byly domácí i zahraniční noviny a časopisy. A to vše v řadě míst v průběhu 20. let s novým rozhlasovým vysíláním. Návštěva kavárny patřila ke koloritu první republiky i v Hradci Králové.

Královéhradecké kavárny nabízely nejen vlastní vyhlášené „sladké“ speciality, ale také produkci místních velkých provozoven. Tovární výrobu cukrovinek zahájila „První česká továrna perníku“ Josefa Katschnera již v roce 1907, zpočátku se zaměřila na výrobu perníku, později přidala medové pečivo, medové koláčky, kandity, fourée, oplatkové zboží a další cukrovinky. Vyráběly se zde i vaječné těstoviny, nudle, flíčky a makarony. V letech 1923–24 byla na rohu Průmyslové a Škroupovy ulice postavena továrna na cukrovinky *Jitřenka*, jejíž produkce se zaměřila na bonbóny, karamel, čokoládu, pralinky a plněné bonbóny.

Ke kávě byly v nabídce cukrovinky místních živnostníků, ale také z již zmíněných velkých provozoven. Cukrárenská výroba

měla v Hradci Králové bohatou tradici, v meziválečném období byly ve městě dvě továrny na cukrovinky, speciální obchody s cukrovinkami a v centrálním městě kole 15 cukrářských živností. Cukrářskou živnost a prodej cukrovinek provozovala ve městě celá řada drobných živnostníků. Na Velkém náměstí nabízel cukrářský podnik Antonína Šejnohy později Josefa Šejnohy a Marie Šejnohové, vyhlášenou specialitu dětský suchar, ale také jemné bonbóny, čokoládu, bonboniéry, vína a likéry. Na Jiříkově třídě (dnes ČSA) provozoval cukrárnu Julius Mahrla, který otevřel ve 30. letech obchod i na Ulrichově náměstí. V Jeronýmově ulici měl cukrářství František Kronus, filiálka firmy byla i na Pražském Předměstí. Vyhlášenou cukrárnu U Pacholíků v Havlíčkově ulici vedl majitel Josef Pacholík. Většina těchto cukráren však nebyla fotograficky dokumentována. Služby vlastních kaváren a vináren nabízely svým hostům a obyvatelům města také např. hotely Grandhotel Urban, hotel Centrál nebo Paříž. Fotograficky dokumentovány jsou např. kavárna hotelu Centrál nebo Grand-hotelu Urban. Hotely byly zařazeny do této části výzkumu pouze v souvislosti s kavárnami a vinárnami, které provozovaly. Hotelnictví a hostince budou součástí dalšího badatelského záměru.

13. Interiér kavárny Centrál,
1938, Sbíрка MVČ.

Přehled cukrářství – cukrárny:

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Josef Katchner / Josef Katchner a syn První česká továrna perníku	výroba perníku, medové pečivo, medové koláčky, kandity, fou- rée, oplatkové zboží, cukrovinky	Karlova třída čp. 430	Adresář nedat., živnosti, ob- chodní rejstřík
Jitřenka, nákupní, výrobní a prodejní družstvo cukrářů republiky Česko- slovenské, z. sp. s.r.o., filiálka v Hradci Králové	bonbóny, karamel, čokoládu, pralinky a plněné bonbóny	Průmyslová čp. 667	Adresář nedat., živnosti, ob- chodní rejstřík
František Kronus Cukrářský závod Cukrářství	Cukrovinky	Jeronýmova čp. 637 Filiálka PP Husova třída (dnes Za Škodovkou) čp. 71	Adresář a schematismus, s. 54 Adresář, 1. díl, s. 49
Julius Mahrla Cukrářský závod	Cukrovinky	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 394 Ulrichovo náměstí čp. 854	Adresář, 1. díl, s. 56 Adresář nedat., živnosti
Pacholík Cukrářství, cukrárna	Cukrovinky	Havlíčková čp. 508	Adresář nedat., živnosti
Antonín Šejnoha Cukrářský závod a ka- várna / Josef Šejnoha, Marie Šejnohová	Výroba bonbónů, sucharů, čo- kolády, bonboniér, vín a likérů Dětské suchary, pečivo Výroba karlovarských oplatek	Velké náměstí čp. 156	HK 1925, s. 67 Adresář a schematismus, s. 95
Grand-hotel Urban Kavárna	Kavárna, vinárna s bufetem Restaurace, lidová jídelna hotel	Jiříkova třída (dnes ČSA) čp. 295	Adresář nedat., živnosti

Obchod	Sortiment	Adresa	Zdroj
Hotel Centrál Kavárna Restaurace Bufet Pivnice Hotel	Kavárna	Karlova třída čp. 774	Adresář nedat., živnosti
Hotel Paříž Kavárna Restaurace Hotel	Kavárna	Legerovo (dnes Bařkovo) nám. čp. 552	Adresář nedat., živnosti

Závěr

Jak bylo uvedeno na začátku této studie téma občanské vědy má v dnešním vědeckém výzkumu své místo a výše prezentovaný soubor zdokumentovaných prvorepublikových živností působících v Hradci Králové v oblasti koloniálů, kaváren, pekáren, cukráren a vináren představuje motivaci pro zapojení dobrovolníků z řad veřejnosti do jeho rozšiřování. Badatelský zájem autorek nespočívá jen v ambici dokumentovat každodenní život v Hradci Králové, nýbrž též aktivizovat veřejnost a motivovat ji k účasti na výzkumných otázkách.

U občanskovědních projektů je klíčové správné nastavení pravidel výzkumu a poskytnutí nástrojů umožňujících účast laické veřejnosti. Mapy s příběhem představují nástroj, který může napomoci odborníkům komunikovat s veřejností. Když se vezme v úvahu spolupůsobení osvětové činnosti mezi dobrovolníky formou veřejných přednášek a komunitních kampaní, je toto možná cesta pro zvýšení zastoupení občanskovědních projektů v oblasti humanitních a společenských věd.

Prvorepublikový Hradec Králové nazývaný již v této době Salonem republiky inspiroval autorky k dlouhodobému výzkumu. Samotný název Salon republiky jako by se i promítal do tématu, které příspěvek představil – oblasti obchodů s koloniálním zbožím, kávou, a s tím spojené kavárny, vinárny, cukrárny a cukrářské zboží. V centrálním Hradci Králové i v okolních obcích došlo k výraznému nárůstu počtu živnostníků, jejich malé či větší provozy, mohli zákazníci najít nejen v původním historickém centru – Velkém a Malém náměstí, ale také v ulicích směřujících k novému obchodnímu centru města – Ulrichovu náměstí a nedalekém Masarykovu náměstí, postupně i směrem k nádraží. Továrny jako Kávoprůmysl, Jitřenka nebo továrna na cukrovinky Katchner a syn se budovaly mimo historické

centrum města. Velké tovární provozy dodávaly do menších obchodů svoje výrobky, ale i malé provozy prodávaly vlastní cukrářské speciality. Výzkum i na základě písemných pramenů prokázal, že okolní obce disponovaly spíše obchody s tzv. smíšeným zbožím, počet koloniálů byl, vzhledem k exotickému sortimentu, výrazně nižší. Důležité propojení písemných pramenů s dobovými fotografiemi, propagačními tisky nebo reklamními značkami bylo hlavním cílem výzkumu.

Mnozí z uvedených živnostníků jako úspěšní obchodníci zřizovali i filiálky v okolních obcích, nejčastěji na blízkém Pražském Předměstí nebo dokonce i v jiných městech regionu. Podrobný výzkum tématu módního světa potvrdil rostoucí počet obchodníků v Hradci Králové, a to i přes nesnadnou dobu hospodářské krize a fakt, že výzkum zahrnul pouze jejich vybranou část. Přestože se o slovo hlásily už větší firmy a obchodní řetězce, tak v Hradci Králové módní svět vzkvétal i pro drobné živnostníky. Stěhování obchodů nebo zřizování nových poboček, častá změna místa, sice znesnadňovala výzkumný úkol, ale bohatý fotoarchiv Sbírký MVČ často umožnil dohledání uvedeného živnostníka. Zároveň výzkum obohatili i pamětníci a potomci prvorepublikových živnostníků. Některé z drobných živností zanikly v důsledku světové hospodářské krize ve 30. letech 20. století, což také znesnadnilo bádání.²⁸

Výsledkem výzkumu bude nová gis tory mapa *Královéhradeckých živností v Salonu republiky*, část II jako interaktivní online mapa představující nejen významnou nadstavbu expozice Muzea východních Čech v Hradci Králové a její části věnované meziválečnému období, ale především nový produkt pro širší návštěvnickou veřejnost, s předpokládanou možností postupného rozšiřování a doplňování zveřejněných informací.

28 Bláha, Radek a kol. *Hradec Králové*. Praha: NLN, 2017, s. 479, 484.

Geneze projektu Tranzitní telefonní ústředny v Hradci Králové

Jakub Potůček

Článek pojednává o první fázi realizace Tranzitní telefonní ústředny v Hradci Králové, které v únoru roku 1974 předcházelo vypracování Návrhu projektového úkolu. Právě díky tomuto dokumentu, který čtenáře zároveň informuje o plánování v období normalizace, nás podrobně seznamuje s klíčovými aspekty v projektu ústředny, která představuje nejkvalitnější dílo 70. let realizované na území města. Pozornost je v něm zaměřena na urbanistickou koncepci včetně architektonického řešení, materiálovou skladbu, konstrukce a technologické vybavení, kromě telekomunikačního zařízení, které nebylo součástí Návrhu projektového úkolu.

Zatímco v Národní galerii v Praze,¹ kam architekt Václav Aulický (*1944) věnoval část svých prací, jsou deponovány fotografie návrhů královéhradecké Tranzitní telefonní ústředny (dále TTÚ), ve Státním okresním archivu v Hradci Králové je naopak uložen Návrh projektového úkolu (dále Návrh) datovaný únorem 1974.² Vzhledem k tomu, že byl dokončen o deset měsíců dříve než plány, je víc než pravděpodobné, že právě na jeho základě architekti Václav Aulický, Jiří Eisenreich (1927–2015), Jindřich Malátek (1931–1990) a Ivo Loos (1934–2009)³ rozpracovali prvotní podobu ústředny. A protože o projektu stavby, který vznikl ve středisku 500 pražského Spojprojektu, přináší spoustu zajímavých informací, zaměříme se primárně na tento dokument.

Jak už zaznělo, Návrh projektového úkolu byl dokončen na počátku roku 1974, což bylo v době, kdy komplexní modernizace československých spojů už byla v plném proudu. Náročný proces měla na starosti řada institucí: Ředitelstvím výstavby spojů (dodavatel přímého inženýringu) a Ústředním ředitel-

stvím spojů (ústřední investor) počínaje a přímým investorem konče. V tomto případě to bylo krajské Východočeské ředitelství spojů Pardubice. Investiční akce nesla číslo 246 a týkala se Stavby číslo 1,⁴ odehrávající se ve „znamení zavádění nové generace spojovacích systémů“⁵, které se společně s výstavbou dalších tranzitních telefonních ústřednů měly stát „významným krokem k realizaci úplné automatizace čs. telefonní sítě“.⁶

Na první pohled se zdá zbytečné tuto informaci uvádět. Musíme si ale uvědomit, že jakákoliv investice byla v „socialistickém hospodářství formou plánovitěho užití hmotných, finančních a pracovních zdrojů společnosti“⁷ a jako taková musela být také zdůvodněna. Na začátku procesu realizace proto stál investiční záměr, který zároveň představoval podklad pro vypracování přípravné dokumentace. Ten zase vysvětloval širší souvislosti stavby vyplývající z dlouhodobých technickoekonomických studií, a kromě toho zahrnoval i charakteristiku týkající se jak technickoekonomické úrovně stavby, tak kvality navrhovaného systému řízení. V neposlední řadě byly jeho součástí i „celkové

1 Národní galerie v Praze, Sběrka moderního a současného umění, Sběrka architektury, Tranzitní ústředna Hradec Králové, inv. č. AF 968.

2 Státní oblastní archiv v Zámruku, Státní okresní archiv Hradec Králové, fond HK – ONV IV, inv. č. 8421, karton č. 2162, složka TÚ Hradec Králové, Návrh projektového úkolu, Stavba č. 1, únor 1974.

3 Na finálním projektu se Loos už nepodílel.

4 Soubor staveb označených jako TTÚ Hradec Králové byl rozdělen do více staveb. Stavba číslo 1 představovala stavební část tranzitní ústředny, včetně provozních souborů se stavbou přímo souvisejících. Byly to náhradní zdroje energie, klimatizace, pobočková ústředna a trafostanice.

5 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 4529.

6 Ibidem.

7 Vladimír Kyzlink, *Financování investic v socialistickém podniku*, Praha 1978, s. 25.

1. Tranzitní telefonní ústředna v Hradci Králové, sociálně-administrativní a technologická budova, foto: Jakub Potůček 2020.

náklady stavby a náklady na související investice, jakož i požadovaný celkový počet pracovníků, z toho přírůstek a zdroje jeho krytí.⁸ Po projednání záměru obvykle následoval projektový úkol, který ve věci přípravy výrobních i nevýrobních staveb znamenal rozhodující dokument. Jeho poslání také spočívalo ve věcném „zdůvodnění stavby včetně jejího umístění a stanovení podmínek a požadavků na její technickou, ekonomickou a architektonickou úroveň“.⁹ Projektový úkol ale současně vymezoval také časový průběh stavby, pro kterou investor musel najít dodavatele.¹⁰ U staveb „stanovených jako závazné úkoly státního plánu a u centrálně posuzovaných staveb“¹¹ mezi které TTÚ jistě patřily, schvaloval projektový úkol hlavní investor, tedy Ústřední ředitelství spojů Praha, pokud si to ale nevyhradila vláda. Zpracováním a schválením projektového úkolu, jenž obsahoval „první konkrétní rozhodnutí o investiční výstavbě, vyjádřené zpravidla jen v základních technickohospodářských ukazatelích“¹² končila přípravná fáze. Pokud náklad schváleného projektového úkolu přesahoval dva miliony korun, musel investor vyplnit registrační list a „předložit jej prostřednictvím svého nadřízeného orgánu k registraci“¹³ stanovenou vyhláškou Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj. Investor byl dále povinen

každou schválenou změnu v projektovém úkolu předložit k registraci tak, aby všichni zúčastnění měli přehled o plnění závazných úkolů. Projektová dokumentace, která sloužila k „získání stavebního povolení jako podklad pro realizaci stavby“¹⁴ se vypracovávala ve dvou stupních. Jako úvodní a teprve potom prováděcí projekt. Výjimku v tomto měly jednoduché stavby, v jejichž případě byla jednostupňová projektová příprava považována za dostačující. Úvodní projekt obsahoval „souborné technickoekonomické a architektonické řešení celé stavby“.¹⁵ Jeho význam dále spočíval v tom, že prokazoval efektivnost stavby a s definitivní platností určoval „funkci, rozsah a účinky stavby, zásady organizace, metod a technické koncepce řízení výrobního procesu“.¹⁶ Zároveň upřesňoval členění stavby a vytyčoval skladbu zařízení, územně technické vztahy i počet pracovníků a „rozpočtové náklady stavby a způsob nebo přehled jejich financování“.¹⁷

V případě královéhradecké TTÚ byly náklady vyčísleny na 400 976 000 Kčs (stavba 113 240 000 Kčs, technologie 287 736 000 Kčs). Komplex zahrnoval tranzitní ústřednu, místní automatickou a telegrafní ústřednu, zesilovací stanici, rozhlasovou ústřednu a stanici tónové telegrafie. Lokalita, kterou stavbě v roce 1970 přidělil Útvar územního plánování

8 Ibidem, s. 26.

9 Kyzlink, *Financování investic* (pozn. 7), s. 27.

10 Pokud se investorovi nepodařilo najít dodavatelskou organizaci, určil ji ústřední orgán dodavatele.

11 Kyzlink, *Financování investic* (pozn. 7), s. 27

12 Ibidem, s. 28.

13 Kyzlink, *Financování investic* (pozn. 7), s. 28.

14 Ibidem.

15 Kyzlink, *Financování investic* (pozn. 7), s. 29.

16 Kyzlink, *Financování investic* (pozn. 7), s. 29.

17 Ibidem.

2. Tranzitní telefonní ústředna v Hradci Králové, spojovací koridor mezi sociálně-administrativní a technologickou budovou, foto: Jakub Potůček 2020.

a architektury (dále Útvar) byla urbanistickými studiemi z let 1962 až 1963 rezervována pro výstavbu administrativních budov a internátů. Ke změně pak došlo na základě významu, který byl ústředně z architektonického i urbanistického hlediska přisuzován. V Návrhu se o ní mluví jako o severním „doznění velkého areálu kulturních a veřejných objektů“.¹⁸ Slovy Václava Aulického řečeno to znamená, že měla být včleněna do „pásu budov městského významu, počínaje elektrárnou a jezem labské kotliny a konče budovou městských lázní, který tvoří podnož dominantní historické části města“.¹⁹ Kromě estetických požadavků byla stavba ještě limitována vysokou hladinou podzemní vody, která prakticky vylučovala suterény, a požadavky Útvaru včetně tvůrců urbanistické „studie celého území, aby na břehu řeky, v pásmu krajinářsky významného pěšího a pohledového koridoru směrem k historickému jádru města byla omezena výška římsy objektu na dosažitelné minimum/max. kolem 15 m“.²⁰

Ústředna byla koncipována jako soubor dvou provozních a stavebních celků o třech podlažích propojených komunikačními mosty. První objekt představovala sociálně-administrativní budova o velikosti 66,40 × 7,20 metru a konstrukci

o výšce 380 cm a šířkách 420 × 420 cm. Druhý technologický objekt měl mít stejnou šířku a délku 62,80 metrů. Parametry konstrukce činily 520 cm na výšku, 460 cm na šířku a 560 cm na délku. Spojky 10 × 15,40 × 2,80 metru. Obě sekce měly být provozně propojeny také dvěma paralelními vnitřními komunikacemi, vedenými ve vnějších traktech technologického objektu (východním a západním). Zároveň měly zajišťovat „přehledné vnitřní vazby a diferencované napájení půdorysu zaměstnanci z jihu a technologií ze severu“.²¹ Středem technologického objektu byla vedena hlavní svislá instalační šachta umožňující „libovolné vertikální i směrové propojení všech etáží technologickými kabely i všemi rozvody energetického a technologického vybavení objektu. Ovládací místnosti pro technologické sály [byly] řešeny vždy u kratšího štítového průčelí objektu, aby bylo zajištěno pro obsluhu přirozené osvětlení“.²² V posledním patře bylo přirozené osvětlení řešeno prolomením vnitřního atria. Obě budovy byly navíc navrženy tak, aby je bylo možné v budoucnosti kdykoliv stavebně rozšířit. S tím také souvisel primární požadavek na vysokou univerzálnost provozních ploch, čehož projektanti hodlali dosáhnout za pomoci konstrukce o širokém rozponu

18 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 657.

19 Václav Aulický, Tranzitní telefonní ústředna v Hradci Králové, *Architektura ČSR XLIII*, 1984, č. 2, s. 61.

20 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 658.

21 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 658.

22 Ibidem, s. 659.

3. Tranzitní telefonní ústředna v Hradci Králové, technologická budova, foto: Jakub Potůček 2020.

nevyžadující středových podpor. Na tyto primární požadavky zase logicky reagovala architektonická koncepce souboru založená na barevném a materiálovém působení hliníkových plechů a betonových panelů. Důležitou roli ve výrazu budov mělo sehrát také záměrné „působení prvků technického vybavení TÚ, zejména v horním horizontu objektu vzduchotechnické strojovny a aparatury, chladicí věže, anténní systémy atd.“²³

V úvodu kapitoly o konstrukci stavby se dočítáme, že „dvěma základním částem objektu odpovídají i dva typy nosného skeletu ocelové konstrukce“.²⁴ Sociálně-administrativní budova měla mít ocelový skelet (modul 6 × 6 metrů) smontovaný z plnostěnných I profilů. Sloupy měly být „ve styčnicích příčných vazeb kloubově spojeny s tuhými stropními deskami“.²⁵ Stabilitu měla zabezpečit „svislá příhradová, respektive rámová konstrukce na krajích a uprostřed délky objektu ve směru příčném (řada A, F, K) a v řadě sloupů 2 ve směru podélném“.²⁶ Technologický objekt byl navržen jako ocelový třípodlažní skelet (monoblok), jehož krajní trakty byly řešeny obdobně jako v případě sociálně-administrativní budovy. Vnitřní dispozice tedy měla moduly pod-

por o velikosti 6 × 12 metrů ve dvou spodních patrech a 6 × 24 metrů ve větší části posledního podlaží. Z konstrukčního hlediska byl systém skeletu „řešen s hloubkově připojenými sloupy, příhradovými stropními trámy a tvarovanými plechy, zalitými betonem“;²⁷ čím vznikala tuhá stropní deska. Trámy příhradové konstrukce byly voleny s maximálním ohledem na vedení inženýrských a technologických sítí objektu. Stabilitu skeletu v příčném i podélném směru pak měly zabezpečovat „svislé příhradové stěny v rozích monobloku a uprostřed jeho délky a šířky“.²⁸ Užité zatížení v technologické budově tak dosahovalo až 800 kilopondů na jeden metr čtverečný, zatímco v sociálně-administrativní to bylo jen 300 kp/m². Budovy měly být založeny na páskách a jejich železobetonové základy měla proti mírně agresivní spodní vodě chránit nepropustně izolovaná vana. Příčky podél komunikací měly být vyzdívané, zatímco mezi jednotlivými prostory se uvažovalo o lehkých demontovatelných přepážkách s dostatečnou zvukovou izolací. Pro obvodové stěny projektanti volili dva typy pláště. Jednak „lehký plášť sendvičového typu s povrchem kovovým, jednak převažující typ hmotnějších

23 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 660.

24 Ibidem, bl. č. 4589.

25 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 4589.

26 Ibidem.

27 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 4589.

28 Ibidem.

obvodových panelů na bázi silikátové“.²⁹ Zatímco pro lehký plášť se počítalo se systémem FEAL Sidalvar s barevně upraveným povrchem, pro ostatní plochy byly zvažovány železobetonové velkoplošné panely s izolační vložkou a hladkým povrchem vzniklým otryskáním. Zvlášť řešeny byly stropní podhledy, které kromě prozaické funkce (zakrytí rozvodů) plnily roli esteticky a hygienicky pojatých akustických panelů odolných proti požáru. Střechy komplexu měly dostat asfaltový povrch ošetřený reflexním nátěrem.

Další kapitoly Návrhu, které detailně pojednávají o geologických podmínkách, vodohospodářství, požární ochraně, zásobování elektrickou energií, ale přeskočíme a raději se zaměříme na technické vybavení objektů. V TTÚ bylo počítáno jak s vlastním rozhlasem, hodinovou ústřednou zajišťující přesný jednotný čas, tak centrální požární signalizací. Dále se v budově měla nacházet společná televizní anténa i automatická telefonní pobočková ústředna s kapacitou 30 státních a 300 pobočkových (vnitřních) linek. Důležitým zařízením pro bezchybný chod ústředny druhé generace, které měly zvýšené nároky na vnitřní ovzduší, byla klimatizace. Konkrétně klimatizační skříňové jednotky se vzduchem chlazenými kondenzátory, které se vyráběly v opočenském závodě národního podniku Tesla Rožnov pod Radhoštěm. Umístěny měly být pouze ve 2. a 3. podlaží technologické budovy, kondenzátory na střeše. Úkolem klimatizace bylo také přispívat k optimální tepelné pohodě prostředí (20 až 26 stupňů Celsia). Tam, kde se ovšem s permanentní přítomností personálu nepočítalo, byl teplotní limit vyjádřen intervalem 15 až 35 stupňů Celsia. Zajímavé je, že do klimatizova-

ných prostor mělo být dodáváno jen 10 % čerstvého vzduchu, neboť 90 % vzduchu v mírně přetlakovaných technologických místnostech cirkulovalo. Nuceně větrány měly být pouze strojoyvny usměrňovačů, akumulátorovna, strojoyvna dieselagregátů, hlavní rozvod, výměňkové stanice, čekárna a ordinace lékaře, jídelna, kuřárny, šatny a umývárny, WC, místnost strojníka pro vytápění a klimatizaci, přičemž provoz byl plně automatizován. Důležitou roli uvnitř ústředny pochopitelně hrála vlhkost vzduchu. V prostorách vybavených mechanicko-elektronickým zařízením nesměla přesáhnout rozmezí 45–65 % relativní vlhkosti. Koncentraci prašných i plyných částic pak měla eliminovat výkonná filtrační soustava odlučující částice větší než 20 nanometrů. Vytápění bylo zvoleno dálkové, napojením na horkovodní síť opatovické parní elektrárny. Výměník „*pro transformaci horké vody 175/70 °C na 100/70 °C*“³⁰ se měl nacházet v samostatném objektu mimo vlastní ústřednu. S vytápěním horkou vodou se ale počítalo pouze v sociálně-administrativní budově, protože v technologickém objektu se mělo zužitkovávat teplo produkované spojovými technologiemi. O bezchybný provoz ústředny mělo pečovat 420 lidí, z nichž 179 bylo žen. Personál byl zařazen do jednotlivých provozů podle předem stanovených požadavků, jejichž součástí byla nejen požadovaná, ale i skutečná podlahová výměra jednotlivých sekcí. Podle navrženého harmonogramu měla být stavba TTÚ zahájena 1. dubna 1976 a dokončena o necelé čtyři roky později, 31. ledna roku 1980. Jestli se tak nakonec stalo, jak přesně realizace ústředny probíhala a jak se od provedené stavby lišila, bude tématem dalšího pojednání.

29 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), bl. č. 4590.

30 Viz Návrh projektového úkolu (pozn. 2), neoznačená stránka.

Odborná škola pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové

Markéta Pražáková

Studie připomíná 150. výročí založení Odborné školy pro umělecké zámečnictví, jež má kořeny v Třebechovicích pod Orebem, ale její následující cesta vedla do Hradce Králové, kde působila od roku 1880 do roku 1954. Text mapuje její postupný vývoj, hledání správného zaměření školy a připomíná osobnosti, které stály v jejím vedení a významně se zapsaly do podoby města.

Text tohoto článku si klade za cíl připomenout jednu z nejvýraznějších kapitol uměleckého řemesla a školství v Hradci Králové, Odbornou školu pro umělecké zámečnictví. Muzeum východních Čech v Hradci Králové si v letošním roce připomíná 150. výročí od založení školy (1874, Třebechovice pod Orebem), která se významnou měrou vepsala do tváře města a jeho okolí. Škola působila ve městě v letech 1880 až 1954 a zanechala v Hradci Králové výjimečné bohatství uměleckořemeslných prací zhotovených z kovu. V historii moderního Hradce Králové lze nalézt mnoho témat, která si zaslouží pozornost. Málokteré ale zasahuje do podoby města tak silně a plošně, jako jsou právě práce zámečnické školy.

V druhé polovině 19. století probíhalo vzdělávání v nejrůznějších oborech uměleckých řemesel nejvýrazněji v odborných školách. Ty začaly vznikat na celém území rakousko-uherské monarchie především v 70. a 80. letech 19. století v návaznosti na rozvoj školství ve Francii, Anglii i Německu. Značný počet odborných institucí byl založen v českých zemích, které patřily k nejprůmyslovějším částem habsburské monarchie. Jejich cílem bylo zvýšit praktickou a teoretickou úroveň jednotlivých uměleckých řemesel, protože už na počátku sedmdesátých let 19. století ministerstvo obchodu zaznamenávalo klesající úroveň drobného průmyslu a snažilo se najít nejvhodnější prostředky, jak tomuto pádu zabránit a vrátit řemeslný stav opět na výsluní. Nově zakládané obchodní a živnostenské komory, zastoupené ve všech velkých městech už kolem roku 1850, si vytýkly za cíl všeobecnou podporu podnikání. Také vláda se sna-

žila, aby se řemeslníkům, po zrušení cechů v roce 1859 sdružených do živnostenských společenstev, dostalo kvalitnějšího vzdělání jak všeobecného, tak odborného.

Školy, původně zřizované C. k. ministerstvem obchodu, přešly od počátku 80. let 19. století pod vedení C. k. ministerstva školství a kultury. Centrálním metodickým ústavem se stala vídeňská uměleckořemeslná škola, zřízená roku 1864 při Rakouském muzeu pro umění a průmysl. Ta svými sbírkami rovněž podporovala rozvoj a výuku odborných škol – její ateliér pro učební pomůcky dodával školám různé modely uměleckých děl pro výtvarnou výuku, pořádal pro pedagogy výtvarné kurzy a zasílal metodické materiály. Tím se výtvarný profil celé sítě odborných škol v Rakousku-Uhersku do značné míry unifikoval. Odborné školství tak na konci 19. století dalo výrazný impuls pro rozvoj uměleckořemeslného podnikání v následujícím století.

Ve východních Čechách vznikly příznivé podmínky pro založení odborné školy také v Třebechovicích pod Orebem. Významným podnětem se stala I. světová výstava konaná ve Vídni v roce 1873. Po tomto roce začalo vyjednávání místních činitelů a zástupců C. k. ministerstva obchodu ohledně založení školy na podporu místních kamnářských a hrnčířských živností. Oficiálně byla škola založena roku 1874 pod názvem „C. k. odborná škola pro kreslení a modelování, průmysl a průmyslová umění“. Předpokládalo se, že ve městě, kde je zastoupen kamnářský, hrnčířský, ale také zámečnický průmysl, může nové vzdělávací zařízení jeho úroveň pozvednout a zároveň tím prospět i rozvoji města.¹

1 Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOkA HK), fond Střední průmyslová škola stavební Hradec Králové (dále jen HK-ŠP), inv. č. 1, HANĚL Ladislav, *Odborná škola pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové po uplynutí prvního čtvrtstoletí*, Hradec Králové, 1889, s. 3.

1. Dům Josefa Hudce v Třebechovicích pod Orebem, SOkA Hradec Králové.

Správce a jediným učitelem nově založené školy byl jmenován třebechovický řezbář a modelér, ve Vídni akademicky vzdělaný Josef Hudce. K provozu školy vyčlenil jednu místnost v prvním poschodí vlastního domu, který se nacházel na rohu třebechovického náměstí. První zápis žáků se protáhl od prosince roku 1874 až do března roku 1875, kdy také začala výuka. Z přijatých 69 zájemců docházelo na celodenní výuku pouze devět žáků, zbylých šedesát, vzhledem ke svému zaměstnání, se zúčastňovalo pouze večerního studia. Přestože bylo v ročníku zastoupeno deset různých profesí, početně převládali zámečníci a truhláři. Již první ministerská inspekce roku 1875 doporučila vyloučit ostatní obory, plně se soustředit právě na tato dvě nejpočetněji zastoupená zaměření a klást větší zřetel na dílenskou výuku a řemeslnou praxi. Během této krátké etapy se na škole pod dozorem správce školy Josefa Hudce vyráběl nábytek a truhlářské výrobky, které zámečníci opatrovali kováním. Škola pak nesla název „*Odborná škola pro umělé truhlářství a zámečnictví*“. Po zrušení truhlářského oboru ve školním roce 1876/1877 začali žáci vyrábět veškeré kováni pro okolní průmyslové školy zaměřené na truhlářský obor. Tím se jasně vymezilo zaměření

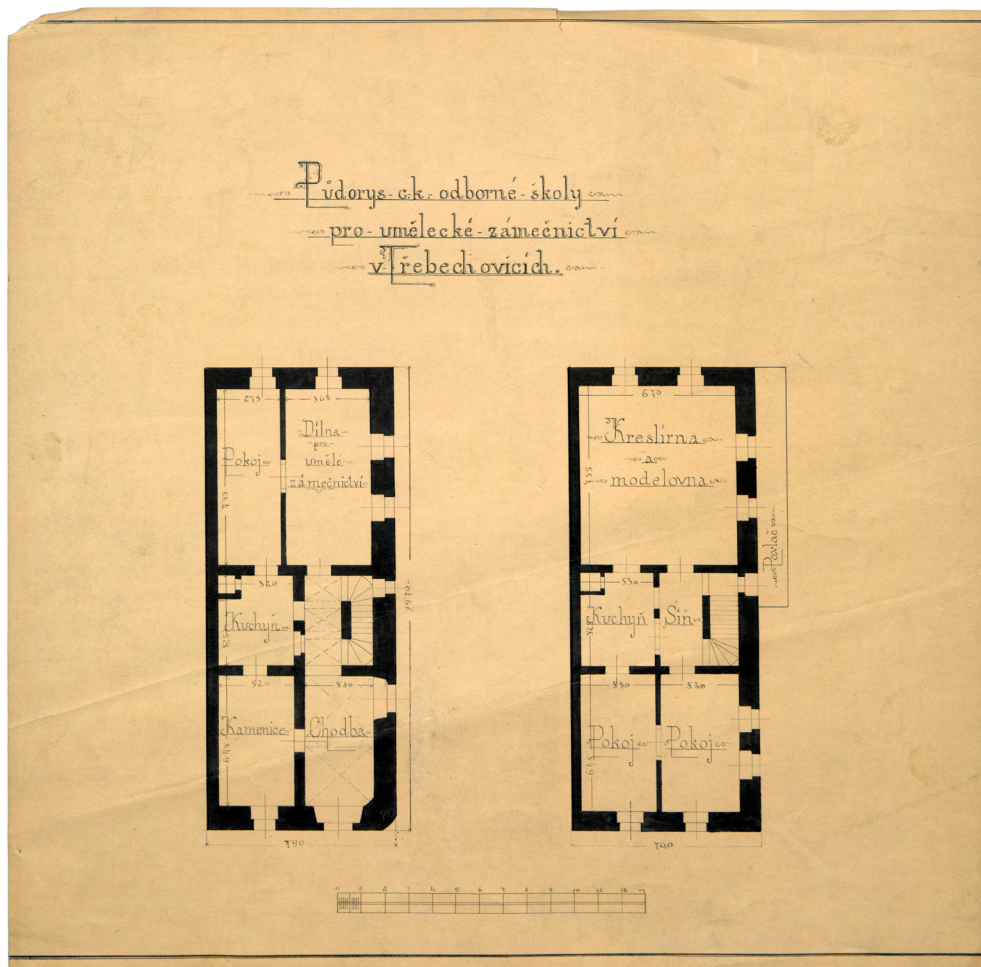
třebechovické školy, ze které se stala výnosem ministerstva obchodu ze dne 18. března 1879 „[...] *po více přeměnách z původní školy pro kreslení a modelování, C. k. odborná škola pro umělé zámečnictví*“.² Tím se stalo zámečnictví hlavní náplní výuky a konečně se ustálil školní program.

Pro praktická cvičení byla využívána dílna otce správce školy, zámečníka Vincence Hudce. Přes úspěchy, které škola sklízela na výstavách – v Mnichově roku 1876 nebo na světové výstavě v Paříži v roce 1878, procházela na konci sedmdesátých let existenční krizí. Prostory Hudcova rodinného domu nemohly dostatečně uspokojit potřeby rozvíjejícího se ústavu, a ani obec Třebechovice škole v této otázce nijak nepomohla.

Situace využilo město Hradec Králové. Zrušením pevnosti na konci 19. století se otevíral prostor pro novou, moderní výstavbu města, se kterou šel ruku v ruce i rozvoj společenské infrastruktury. Do té spadalo i školství a výchova mladé generace. Ve větších městech byly příhodnější podmínky pro potřeby školních zařízení, a tak v době, kdy se odborná škola v Třebechovicích potýkala s nedostatkem učebních prostor, nabídl Hradec Králové potřebné místo pro její další působení

2 SOkA HK, fond HK-ŠP, inv. č. 3, HANĚL Ladislav, *Výroční zpráva C. k. odborné školy pro umělé zámečnictví v Hradci Králové za školní rok 1883/84, 1884*, s. 6.

2. Půdorys Hudcova domu v Třebchovicích pod Orebem, SOkA Hradec Králové.

i materiální podporu pro provoz. Od září 1880 našla odborná škola azyl ve sklepních prostorách a přízemí budovy hradecké reálky, která byla nedlouho předtím dokončena (1874). Výuka, nadále již jenom ve formě řádného denního studia, začala v říjnu a plně se rozběhla až v roce 1881, kdy se během několikaměsíčního zápisu přihlásilo 21 nových žáků. Zároveň byla délka studia rozšířena ze dvou na tři roky. S přestěhováním školy a s přílivem studentů vzrostla potřeba vzdělaného učitelského sboru, především odborného učitele pro dílenskou praxi, který by zvládal všechny potřebné techniky uměleckého zámečnictví. Touto kvalifikovanou silou se stal ještě v roce 1880 Jan Horek. Jeho jmenováním mohlo dojít k rozdělení výuky na část praktickou a část teoretickou, kterou vedl Josef Hudec. Ve stejné době, kdy škola změnila své působíště, byla změněna i správa průmyslových a odborných škol, které od stejného roku začaly podléhat ministerstvu kultu a vyučování a které přesun školy schválilo. V této době vzniká také jedna z prvních větších zakázek, kopie sanktuárové mřížky podle gotického originálu z chrámu Sv. Ducha v Hradci Králové. Byla to náročná zámečnická práce, která předvedla řemeslné možnosti školy při zpracování kovu za studena.

S podřízením školy pod ministerstvo kultu a vyučování získala výuka pevné osnovy a byl rozšířen i pedagogický sbor, který již roku 1884 tvořilo pět vyučujících. V roce 1883 nahradil správce školy Josefa Hudce Ladislav Haněl, absolvent vídeňské uměleckoprůmyslové školy a hradecký zámečnický, který byl v prosinci 1884 jmenován jejím prvním ředitelem. V jeho osobě získala škola na několik desetiletí do čela výraznou osobnost, která ji pozvedla mezi přední ústavy odborného školství v mocnářství. Od roku 1885 se prohlubuje odborná výuka a vedle pilování a tepání se začíná klást větší důraz na kování. Stávajícího dílenského učitele Jana Horka doplnil Jan Walter, který převzal vedení v kovárně, vybavené v tom roce již čtyřmi výhněmi. Podmínky školy se jejím přeložením do Hradce Králové výrazně zlepšily.

Nikdo nepředpokládal, že se škola začne rozvíjet tak, že pronajaté prostory jí přestanou stačit a hluk a kouř z dílen bude omezovat vyučování rozrůstající se reálky. Škola dospěla ke značnému stupni dokonalosti, počet žáků byl ztrojnásoben, učitelský sbor rozšířen na devět. Byl to maximální počet osob pro fungování v omezených prostorách pronajatých místností reálky. „V roce 1890 už bylo zmocněno ředitelství k najmutí

3. Práce z Hudcovy a Hanělovy doby, 1885–1895, soukromá sbírka.

*místnosti pro modelování mimo budovu reálnou.*³ Výrazný rozvoj školy si žádal vlastní budovu, o kterou vedení ústavu usilovalo již od druhé poloviny osmdesátých let. Potřeba nové budovy byla naléhavá.

Jubilejní výstava v Praze konaná v roce 1891 hradeckou školu představila pražské veřejnosti. Zástupci Prahy projevíli zájem o přenesení školy do hlavního města a nabídli prostory k jejímu prozatímnímu umístění ve staré vyšehradské radnici. Královohradecká obec musela připustit, že se tento zoufalý stav nedá udržet „a když někteří členové zastupitelstva obecního veškeré pak páky nasadili, aby odklizeny byly všemožné překážky proti provedení budovy školní se stavící, usneseno konečně na jaře t. r., aby se budova ta provedla“.⁴ Největšími podporovateli a zastánci návrhu byli místostarosta Jan Ladislav Pospíšil a radní JUDr. František Ulrich. Hradecká městská rada na stavbu povolila náklad 60 000 zlatých a vojenský erár⁵ vykázal vhodné místo pro stavbu na pevnostním pozemku, na kterém byl už v roce 1884 vybourán první kus hradeb. Byla to první stavba ve městě realizovaná podle regulačního plánu z roku 1890. Ředitel Ladislav Haněl připravil podklady s požadavky školy na potřebné prostory.

Dva předložené architektonické návrhy se od sebe lišily pouze umístěním dílen – v suterénu nebo v prvním patře. Ministerstvo se rozhodlo pro méně nákladnou variantu s umístěním dílen v suterénu. Po schválení výsledného návrhu architekta Tomáše Suhrady, na základě dispozice plánů předložených Ladislavem Hanělem, byla „zadána stavba osvědčené firmě stavitelské pp. Fischerovi a Dvořákovi z Českých Budějovic, kteří se práce té též dnem 24. srpna 1892 se vši energií podjali, tak že budova, mající 60 m délky a skoro 30 m hloubky, ještě před vánocemi 1892 dospěla tak daleko, že mohla být vazba úplně přikryta a vzdor dlouhotrvající zimě do konce školního roku 1892/93 úplně dohotovena“.⁶

Náklady na stavbu se nakonec vyšplhaly na 75 000 zlatých. Jednopatrová novostavba v pseudorenesančním slohu byla řešená symetricky s bočními křídly, kopírujícími dnešní ulice Pospíšilovu, ČSA a U Soudu. Rizalit střední části s hlavním vstupem byl zastřešen čtyřbokou kopulí, která se stala výraznou dominantou stavby. Na budově se uplatnila také bohatá kovářská výzdoba realizovaná v dílnách nové školy. V průběhu dalších let, především v období 1895–1896, byla výzdoba doplňována.

Devadesátá léta 19. století jsou v historii odborné školy pro umělecké zámečnictví spojena nejen s počátkem výuky

3 SOKA HK, fond HK–ŠP, inv. č. 9, *Výroční zpráva C. k. odborné školy pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové za školní rok 1890/1891*, 1891, s. 12.

4 SOKA HK, fond HK–ŠP, inv. č. 10, *Výroční zpráva C. k. odborné školy pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové za školní rok 1891/1892*, 1892, s. 6.

5 V roce 1893 patřily pevnostní pozemky ještě C. k. vojenské správě.

6 SOKA HK, fond HK–ŠP, inv. č. 13, *Výroční zpráva C. k. odborné školy pro umělecké zámečnictví v Hradci Králové za školní rok 1894/1895*, 1895, s. 7.

4. Nejstarší zachovaná fotografie učitelského sboru, pravděpodobně z roku 1887 nebo 1888, soukromá sbírka.

ve vlastní budově, ale také výraznějším propojením na místní zázemí, především na samostatné Průmyslové muzeum v Hradci Králové, které vzniklo roku 1896. S muzeem byla škola spjata jak personálně, v osobě ředitele obou institucí Ladislava Haněla, tak odborně, neboť odborné kurzy pořádané muzeem vedli dílvedoucí školy. Byla to také doba, kdy vrcholila tvorba v duchu historismu a vznikala řada rozměrných kovaných prací, převážně v barokních a rokokových formách. Některé práce se uplatnily na nové budově školy, jiné prezentovaly školu po úspěchu na pražské Jubilejní výstavě v roce 1891 na dalších výstavách a šířily tak věhlas školy nejen v domácím prostředí. Během tohoto desetiletí přicházejí na školu noví, mladí pedagogové, zčásti absolventi školy, jako byl Josef Jarkovský, Miloslav Oehm nebo Josef Lankaš, kteří ve svých pracích na konci století reprezentují nástup secese.

První impulsy secesního umění se na odbornou školu dostaly roku 1897 v rámci Dnů odborných škol v Severočeském muzeu v Liberci.⁷ Inspiraci novým uměním přinášely také soudobé umělecké časopisy, které začaly vycházet před rokem 1900 v Německu, Anglii a Francii a pro pedagogy školy se staly významným podnětem, stejně jako zasílané grafické předlohy z muzejních ústavů. Přírodní motivy tak nahradily kopírování historických vzorů a odrazily se kolem roku 1900 v tvorbě tří odborných učitelů – Miloslava Oehma, Josefa Lankaše a od roku 1899 také

v díle nového učitele Adolfa Hallera, jediného člena sboru, který neprošel výukou na Odborné škole pro umělecké zámečnictví. Miloslav Oehm velmi často zpracovával různé druhy květin v jejich naturalistické formě, Josef Lankaš využíval robustně, ale s citlivostí v detailu kované přírodní motivy a Adolf Haller vytvářel drobné předměty i míříže ovlivněné ranou secesí. Tato variabilita prezentovala odbornou školu na důležitých výstavách, jakými byly světová výstava v Paříži roku 1900, ve stejném roce výstava odborných škol v libereckém Severočeském průmyslovém muzeu nebo velká výstava odborných škol ve Vídni roku 1901. Škola zde získala značnou prestiž a zařadila se mezi výtvarné instituce propagující moderní umění. Důležitou se stala také činnost ateliéru pro učební pomůcky vídeňské uměleckoprůmyslové školy, kam po roce 1900 nastupovali mladí výtvarníci z okruhu Vídeňské secese (Josef Hoffmann, Koloman Moser aj.). Vedle výroby výtvarných pomůcek a modelů tento ateliér pořádal pro pedagogy kurzy kreslení, kde se začínala projevovat snaha o určitou stylizaci přírodních motivů. V českém prostředí byla významná také vazba na pražskou uměleckoprůmyslovou školu, především ateliér Celdy Kloučka.

Raná secese z přelomu století byla po roce 1904 nahrazována výtvarnými formami, které na škole začali prosazovat nově přichozí mladí výtvarníci, vesměs právě absolventi pražské uměleckoprůmyslové školy. Mezi první patřili Rudolf Němec a Prokop

⁷ Protokoll des driftem nordböhmischem Fachschulentages, in: *Mitteilungen des Nordböhmischem Gewerbe-Museums*, roč. XV. / 1897, č. 4, s. 94–95.

5. Schodišťové zábradlí podle návrhu Ladislava Haněla, kterým se mimo jiné škola prezentovala na Jubilejní výstavě v Praze 1891. V pozadí Hanělovy dcery Anna a Leontýna, soukromá sbírka.

Nováček. Rudolf Němec byl hradecký architekt, který na školu nastoupil jako učitel elementárního kreslení, kreslení podle modelů a odborného kreslení. V jeho práci se historické slohy vycházející z barokizujících tvarů postupně prolínaly se secesním tvaroslovím a vedly k jeho osobitému vyjádření. Ve svém projevu navazoval na tvorbu svého učitele, architekta a profesora pražské uměleckoprůmyslové školy Friedricha Ohmanna. Po odchodu Ladislava Haněla do důchodu se Rudolf Němec stal v roce 1910 ředitelem školy, umělecké vedení na sebe ale strhl už při svém nástupu na školu. Jeho desetileté působení v této instituci přerušila předčasná smrt v lednu roku 1914.

V uskutečnění představ a plánů Rudolfu Němcovi pomohl Prokop Nováček, spolupracovník Franty Anýže, který nastoupil na místo učitele modelování a cizelování a který byl z počátku ortodoxním zastáncem secese. Snažil se propojit modelování a cizelování s dílenskou prací. Nakonec byl stržen okolo roku 1910 výtvarnou vlnou, kterou představují další absolventi pražské uměleckoprůmyslové školy a kteří se snažili razit myšlenky moderny. K nim patřil především Josef Růžička, František Losos a Antonín Wondřejc, výtvarník značné expresivnosti, který však v lednu roku 1919 zemřel.

Od školního roku 1908/1909 narůstal počet mimořádných studentů, často již řemeslu vyučených. Ti si byli vědomi důležitosti

odborného studia a tímto způsobem se snažili doplnit mezery v praktických dovednostech, které nezískali v dílnách svých mistrů. V roce 1910 byla i z tohoto důvodu otevřena jednoletá mistrovská škola zámečnická, což pro ústav znamenalo po dlouhých letech rozšíření studijních forem. Otevřením mistrovské školy se na odborné škole vytvořil komplexní vzdělávací systém v oboru, zahrnující různé stupně školení řemeslníků. Bohužel však netrval dlouho – v létě roku 1914 vypukla první světová válka, která zasáhla zásadním způsobem do provozu školy a podstatně omezila výuku.

Se vznikem Československé republiky roku 1918 se škola stala součástí nově vznikajícího vzdělávacího systému. Ve školním roce 1917/1918 byla na žádost Královehradecké obce založena a připojena ke škole tříletá odborná škola pro klempíře, kovotlačitele a instalatéry, později ještě rozšířená o jednoletou mistrovskou školu stejného oboru, která se střídala s mistrovskou školou zámečnickou. Ústav byl přejmenován na Státní odbornou školu pro umělecko-průmyslové zpracování kovů. Byl schválen jeho status, nová učební osnova, z dosavadního ředitelova bytu byly upraveny místnosti pro klempířskou školu. Klempířské a kovotlačitelské dílny našly zázemí v prostorách městského průmyslového muzea a vedl je Antonín Fait, majitel klempířského závodu v Hradci Králové. Ve školním

roce 1919/1920 převzal druhý ročník Rudolf Šterner, dalším učitelem tohoto oboru se stal Artur Bartošek. Klempíři se postupně vypracovali od zinkových předmětů běžné spotřeby až k pracím stavebního charakteru, od drobných uměleckoprůmyslových prací z mědi k větším výtvorům z mosazi, jako např. k osvětlovacím tělesům. Mimo to byla zřízena kovotlačitelská dílna, kde žáky vzdělával Josef Sojka. V počátečních letech se sice uplatnily ve výuce výtvarných i dílenských oborů principy vycházející z předválečné české moderny, aplikované na kubisticky a rondokubisticky koncipované návrhy, postupně však začala převládat ornamentální strohost. S nastupujícími moderními tendencemi v architektuře, inspirovanými okolo poloviny dvacátých let funkcionalismem Bauhausu sousedního Německa i podobnými hnutími v západní Evropě, se role uměleckého řemesla v architektuře stále více omezovala.

Založením státní průmyslové školy v roce 1927 ustoupila výuka uměleckého kovářství a zámečnictví do pozadí, hlavními obory na škole se staly stavební profese se čtyřletým studiem. Dekorativní práce ze železa zdobící architekturu začaly být vnímány spíše jako relikv minulosti, čemuž se přizpůsobil i rozsah výuky. Už v roce 1926 se ze zámečnického, kovářského a klempířského tříletého denního studia staly dvouleté mistrovské školy.

Nová podoba školy měla větší nároky na učební prostory, proto byla v roce 1927 vypsána na zamýšlenou novou budovu soutěž, které se zúčastnilo 30 odborníků. Přestože první cenu porota udělila inženýru architektu Oldřichu Tylovi, byl nakonec městskou radou vybrán návrh Jana Rejchla, který byl v soutěži jedním z odměněných projektů.⁸ V letech 1930 až 1931 byla tedy postavena na Pospíšilově třídě školní budova s rozlehlým areálem dílen. Zámečnickou dílnu měl na starosti František Říha, kovářnu Josef Pešek a v poválečném období Josef Langer. Dvouleté mistrovské kurzy pak udržovaly tradici řemesla až do ukončení výuky v Hradci Králové. Obor ani v nepřízní druhé světové války a počátku padesátých let nezakl. Pokračoval ve svém vývoji, který byl poplatný estetice doby, až do převedení kovářství a zámečnictví na Školu uměleckých řemesel v Turnově roku 1954, v níž byl zaveden jako nová forma studia v rámci čtyřletého oboru s maturitou.

Tradice hradecké školy tak v současnosti pokračuje ve dvou paralelních liniích. Ve výuce Střední uměleckoprůmyslové školy a Vyšší odborné školy v Turnově je udržována kovářská tradice a Střední průmyslová škola stavební v Hradci Králové pokračuje ve svém zaměření na stavební obory, založené ve dvacátých letech 20. století.

⁸ Viz SOKA HK, fond HK-ŠP, inv. č. 42, *Výroční zpráva Státní průmyslové školy v Hradci Králové za rok 1928/1929, 1929*, s. 10.

7. Vnitřní vstupní portál Odborné školy pro umělecké zámečnictví (nyní Hotelová škola Hradec Králové s.r.o.), MVČ HK.

8. Interiéry chodeb vyzdobené pracemi učitelů a žáků, soukromá sbírka.

9. Kašna v Poděbradech podle návrhu Miloslava Oehma z roku 1902, MVČ HK.

Dějiny školy v datech

- 1874 založení školy v Třebechovicích pod Orebem – ministerstvem obchodu zřízená „*Odborná škola pro kreslení a modelování, průmysl a průmyslové umění*“
- 1876 změněn název a zaměření školy na „*Odborná škola pro umělé zámečnictví a truhlářství*“
- 1879 výuka zaměřena výlučně na zámečnictví, název změněn na „*Odborná škola pro umělé zámečnictví*“
- 1880/81 přesídlení školy do Hradce Králové, změna názvu na „*Odborná škola pro umělecké zámečnictví*“ (sídlo v původní budově reálky, dnešní Střední zdravotnické škole)
- 1893 škola získala vlastní školní budovu (podle návrhu architekta Tomáše Suhrady postavila stavební firma Dvořák a Fišer z Českých Budějovic), nyní Střední hotelová škola
- 1910/1911 zřízena mistrovská zámečnická škola
- 1918 ke škole připojena tříletá odborná škola pro klempíře, kovotlači a instalatéry, změna názvu na „*Státní odborná škola pro uměleckoprůmyslové zpracování kovů*“
- 1921 zřízena jednoletá mistrovská škola klempířská, která se nadále otvírala střídavě s jednoletou mistrovskou školou pro umělecké zámečnictví (založena již v r. 1910)
připojena jako její organická součást „*Odborná živnostenská škola pokračovací pro učně řemesel kovy obrábějících*“
- 1923 požadavek na zřízení další české vyšší školy stavitelské (po Praze a Plzni) v Hradci Králové
- 1924/1925 50. výročí založení školy a úplná reorganizace
- 1926 nově otevřená vyšší čtyřletá škola stavitelská
- 1927 změna názvu na „*Státní průmyslová škola*“
- 1930/1931 zahájeno vyučování v budově současné Střední průmyslové školy stavební na Pospíšilově třídě
- 1954 přesunutí oboru umělecký kovář a zámečnický na turnovskou Střední umělecko-průmyslovou školu

10. Interiéry kovářských a zámečnických dílen nové školní budovy na Pospíšilově třídě, soukromá sbírka.

Cizoazyčná resumé článků

“The temple was so full a worm couldn’t squeeze through.” Description of the Jubilee of St. Wenceslas and St. John in the year 1929 According to the Parish Records of the Hradec Králové Episcopal Consistory

Ladislav Holoubek – Zdeněk Zahradník

The establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 brought about a change in the standing of the Roman Catholic Church in society. Both the new state and a significant part of the population adhered to the tradition of Jan Hus. The year 1929, according to the historical knowledge of the time, marked the anniversary of the martyrdom of St. Wenceslas and was thus perceived by Catholics as an opportunity to reassert themselves in the public sphere. The study captures the contemporary reflection of the celebration of the anniversary of the martyrdom of St. Wenceslas and the canonization of St. Jan Nepomucký in 1929, as recorded by the parish authorities of the Hradec Králové Episcopal Consistory. It presents the course of the millennium celebrations in 1929 in the context of the Hradec Králové Diocese and maps their course, as well as the most important forms of celebration outside the liturgical space of the churches and the assessment of the participants. Outside the liturgical acts prescribed by the Church, the celebrations were most often connected with processions to the statues of saints, fireworks, festive lighting, or the acquisition of new church decorations, equipment, bells, or at least renovations. There were also theater performances and lectures on related topics. The celebrations also revealed positive and negative relations between state and local administrations, as well as between different national and confessional groups of the population. The celebration of the millennium of St. Wenceslas, albeit with some delay, introduced Catholics as an integral part of the society of the contemporary Czechoslovak state. However, subsequent events, the economic crisis and the threat of a second global conflict, have already shifted society’s focus to other issues.

Vitoušek Family, Entrepreneurs Shaping the Face of Třebechovice pod Orebem in the First Half of the 20th Century

Petra Jahnová

In the first third of the 20th century, Třebechovice pod Orebem was the home of four tanneries and other factories and private workshops producing leather goods. One of the largest tanneries was the Vitoušek Brothers’ Leather Factory.

The origin of the Vitoušek family tannery dates back to the end of the 18th century, when a young tanner Augustin Vitoušek, a journeyman from Kasejovice in southern Bohemia, came

to the town and married the widow of the local master tanner Josef Doležal. Together, they laid the foundation for the Vitoušek family business. Gradually, the tannery grew into a large and prosperous leather factory. The brothers Rudolf and Karel Vitoušek, who took over the factory from their father in 1897, were chiefly responsible for its development. They gradually began to modernize and mechanize production, bought additional premises, and expanded their business to include the production of satchels and leather haberdashery. The prosperity of the factory was crippled by the occupation and the Second World War. The company continued to operate until 1948, when it was placed under national administration. The factory of the Vitoušek brothers was incorporated into the Polický Jaroměř National Enterprise, then into the Antonín Zápotocký Jaroměř Works.

The co-owner of the factory, Rudolf Vitoušek, was an important figure in the Czechoslovak tanning industry. After the establishment of independent Czechoslovakia, he cofounded the Tanning Industry Organization, which was part of the Central Union of Czechoslovak Industrialists. From the outset, he was chairman of the Tanning Industry Organization and vice-chairman of the Hradec Králové branch, as well as chairman of the audit committee.

When the Chamber of Commerce and Trades in Hradec Králové was established in 1938, he held the position of its vice-chairman and, after the death of its president, František Ulrich JurD, he was elected to succeed him.

He also promoted education in the field and the adoption of new technologies. He supported the establishment of the Research and Testing Institute of Tannery at the Czech Technical University in Brno. Together with other tannery owners, he started the construction of the State Vocational School of Tanning in Hradec Králové. The school was built with the support of the Ministry of Education and the City of Hradec Králové in 1923–1924 according to the design of the architect Josef Gočár. The school was in operation in Hradec Králové until 1949, after which it was relocated to Zlín.

Rudolf Vitoušek was one of the initiators of the establishing of Boskin, a Czech joint-stock company in the leather industry, and he also served for many years as its Chairman of the Board. The company was engaged in the purchase of raw materials for the tanning industry, including from foreign partners.

He also held several other positions, the most notable was his 16-year mayorship of Třebechovice pod Orebem. Under his leadership, the town underwent many construction works. Water and sewage systems were installed, streets and sidewalks were paved, the railway station was modernized, tenement houses were erected, and a spa was built on the Orlice River. All these projects were very expensive, but the mayor secured funds via loans and state subsidies. Rudolf Vitoušek had a close relationship with his hometown and spent his whole life trying to improve it. During his tenure, the town took on a new face and became a modern industrial town, hospitable to its inhabitants and a popular tourist destination.

Businesses of Hradec Králové in the Salon of the Republic 2. Colonials, Bakeries, Cafes, Confectioneries and Wine Bars

Pavla Koritenská, Zdeňka Kulhavá

The study documents the existence of businesses operating in the city of Hradec Králové during the period of the First Czechoslovak Republic (1918–1938), with some overlap. The businesses listed are those whose existence can be corroborated by surviving materials, including photographs, documents, forms, advertisements, and other pertinent evidence. The objective of the authors is to present a comprehensive account of the social and economic life in Hradec Králové and the services available to its inhabitants. The text is a product of a long-term research project by the authors and represents a continuation of their previous work, *Businesses of Hradec Králové in the Salon of the Republic - The World of Fashion* (Královéhradecko Periodical Journal 14). The authors intend to continue their research and document other types of businesses in the future periodicals. The study includes an introductory section that addresses the topic of citizen

science and the potential for public participation in humanities-oriented projects. Indeed, the result of this and the original study is the so-called story map, an online platform through which the authors engage in dialogue with the public and invite them to participate and contribute to their research.

Genesis of the Transit Telephone Exchange Project in Hradec Králové

Jakub Potůček

The article deals with the preparation of the construction of the Transit Telephone Exchange in Hradec Králové. The initial design was developed in 1974 by a team of architects, comprising Václav Aulický, Jiří Eisenreich, Ivo Loos, and Jindřich Malátek, at the 500 Center of the Prague Spojprojekt. The designers based their work on the design task proposal drafted by the Prague Directorate of Transportation Construction in the same year. The construction work, scheduled to take place between 1976 and 1980, was intended to serve as a 'demonstration of the introduction of a new generation of connection systems' and as a model for infrastructure construction in the city. Particular attention was devoted to the construction of the extensive complex, which encompassed a transit exchange, a local automatic and telegraph exchange, an amplifier station, a radio exchange, and a radiotelegraphy station. Consequently, as early as 1970, the Department of Urban Planning and Architecture designated a dedicated site for the project. Subsequently, the transit exchange was integrated into the urban fabric of the most significant city structures erected on the left bank of the Elbe. Accordingly, the structure was to be designed with a wholly unconventional architectural form, based on the interplay of shape, material, and color.

Furthermore, the incorporation of state-of-the-art technological systems, including ventilation engine rooms, cooling towers, and antenna systems, would serve to enhance the aesthetic appeal of the building. Ultimately, architects sought to achieve this through the use of a wide-span steel structure and the FEAL Sidalvar lightweight colored exterior cladding system combined with large-scale reinforced concrete panels. The complex, which comprised two buildings (a social-administrative structure and a fully air-conditioned engineering facility), was designed to accommodate 420 employees, 179 of whom were women.

Vocational School of Artistic Locksmithing in Hradec Králové

Markéta Pražáková

The study commemorates the 150th anniversary of the founding of the Vocational School of Artistic Locksmithing, which originated in Třebechovice pod Orebem but later moved to Hradec Králové, where it operated from 1880 to 1954. The text presents the history of the school, which left Hradec Králové an extraordinary wealth of beautiful works of metal art and craftsmanship. There are many topics in the history of modern Hradec Králové that deserve attention. Few, however, have had such a strong and far-reaching influence on the city's appearance as the work of the locksmithing school. engines was built in the area.

Přehled autorů

Mgr. Ladislav Holoubek, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové, Biskupství královéhradecké

Bc. Petra Jahnová

Univerzita Hradec Králové, Třebechovické muzeum betlémů

PhDr. Pavla Koritenská

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

PhDr. Zdeňka Kulhavá

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Mgr. Jakub Potůček

Výzkumné centrum průmyslového dědictví, FA ČVUT v Praze

PhDr. Markéta Pražáková

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

PhDr. Zdeněk Zahradník

Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého

KRÁLOVÉHRADECKO

16 • 2024

Vydali:

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Státní oblastní archiv v Hradci Králové – Státní okresní archiv Hradec Králové

Redakční rada:

Petr Grulich, Pavla Koritenská, Jan Košek, Martin Landsmann, Jiří Pavlík,
Radek Pokorný, Josef Šrámek, Ondřej Tikovský

Redaktor:

Jiří Pavlík

Překlady:

Jan Koritenský

Jazykové korektury:

Zdeňka Kulhavá

Sazba:

Jan Košek